

Серія «Бібліотека «Шкільного світу»
Заснована у 2003 році

Наталя ЧЕТВЕРІКОВА

Інклюзивний клас у школі

*Психолого-педагогічні аспекти
роботи педагогів*

Психолог. Бібліотека

КИЇВ
«Видавнича група «Шкільний світ»
2018

УДК 373.3/.5-056.26.091.2(07)

Ч-52

Четверікова Наталя Володимирівна

Редакційна рада:

М. Мосієнко — кандидат філологічних наук,
Д. Долгова, С. Дмитренко, О. Семібаламут, О. Кондратенко

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 12 від 19.11.2018 р.)

Четверікова Н. В.

Ч-52 Інклюзивний клас у школі. Психолого-педагогічні аспекти роботи педагогів / Н. В. Четверікова. — Київ: Видавнича група «Шкільний світ». — 2018. — 136 с. — (Бібліотека «Шкільного світу»).

Посібник містить практичні матеріали з особливостей відкриття та організації роботи в інклюзивному класі. Розкрито систему роботи кожного учасника Команди супроводу учня з особливими освітніми потребами та їх професійні взаємини. Запропоновано алгоритм роботи педагогів з адаптації та соціалізації учнів з ООП, принципи складання Індивідуальної програми розвитку та наповнення Портфоліо таких учнів тощо. Показано принципи побудови співпраці педагогів із батьками учнів класу, зокрема й у нестандартних ситуаціях, в інклюзивному класі.

Посібник буде корисним педагогам, які працюють в інклюзивних класах, слухачам інститутів післядипломної педагогічної освіти, студентам педагогічних спеціальностей, батькам школярів та всім, кого цікавлять проблеми розвитку інклюзивної освіти.

УДК 373.3/.5-056.26.091.2(07)

ISBN 978-966-451-000-1 (серія «Б-ка «Шк. світу»)

ISBN 978-617-7287-89-5

© Четверікова Н. В., 2018

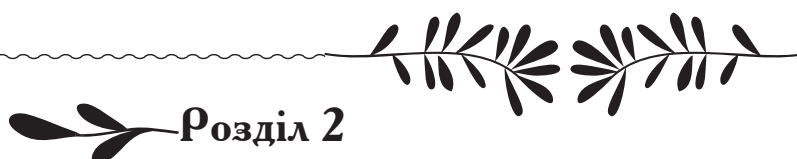
© Шаповал Т. А., упорядкування, 2018

© ТОВ «Видавнича група «Шкільний світ»,
дополіграфічна підготовка, 2018

Зміст

 Передмова	6
 Розділ 1	
<i>Загальні аспекти впровадження інклюзивного навчання</i>	7
Інклюзія в школі. Організаційні основи	8
Цінності та принципи інклюзії.....	8
Інклюзивна школа	10
Категорії учнів з особливими освітніми потребами	12
Учні з психофізичними, інтелектуальними та емоційно- вольовими порушеннями.....	12
Учні із соціально вразливих груп суспільства.....	13
Обдаровані учні	15
Інклюзивний клас у закладі загальної середньої освіти	16
Відкриття інклюзивного класу	16
Зарахування до інклюзивного класу	17
Наповнюваність інклюзивного класу.....	18
Деякі аспекти організації роботи в інклюзивному класі.....	19
Команда психолого-педагогічного супроводу учня з особливими освітніми потребами	20
Фахівці, які здійснюють психолого-педагогічний супровід учня з ООП	20
Базові завдання фахівців Команди супроводу учня з ООП.....	21
Індивідуальна програма розвитку учня з ООП. Взаємодія Команди супроводу під час складання та реалізації ІПР	22
Переваги та недоліки впровадження інклюзії для учасників освітнього процесу	25
Для педагогів.....	26
Для учня з ООП в інклюзивному класі.....	29
Для інших учнів інклюзивного класу	32
Для батьків учнів з особливими освітніми потребами.....	35
Для батьків інших учнів інклюзивного класу.....	37

Розділ 2

<i>Учні в інклюзивному класі</i>	39
Взаємодія команди супроводу з учнями інклюзивного класу	41
Аспекти взаємодії вчителя з учнями.....	41
Аспекти взаємодії асистента вчителя з учнями	43
Аспекти взаємодії психолога з учнями	45
Аспекти взаємодії соціального педагога з учнями.....	46
Аспекти взаємодії корекційного педагога з учнем з ООП	47
Адаптація учня з ООП в шкільному середовищі	48
Школа як нове середовище для учня з ООП	48
Робота школи з родиною	49
Підготовка закладу освіти до прийому учня з ООП.....	51
Перші дні адаптації.....	53
Портфоліо учня з особливими освітніми потребами.....	55

Розділ 3

<i>Батьки в інклюзивному освітньому просторі</i>	60
Співпраця педагогів із батьками учня з ООП.....	61
Співпраця педагогів із батьками інших учнів із питань упровадження інклюзивної освіти в класі	68
Якщо щось пішло не так... Нестандартні ситуації в інклюзивному класі.....	72
Переведення учня на інклюзивну форму навчання.....	72
Адаптація учня з ООП в інклюзивному класі не відбувається	75
Відмова батьків брати участь у забезпеченні освітнього процесу учня з ООП	78
Роль батьків в організації інклюзивного навчання в закладі освіти	80
Гарантовані права батьків учнів інклюзивного класу.....	81

Розділ 4

<i>Педагоги в інклюзивному класі</i>	83
Діяльність адміністрації закладу освіти в інклюзивному освітньому середовищі	85
Загальні обов'язки адміністрації.....	85
Взаємодія адміністрації з учителем	86

Взаємодія адміністрації з асистентом учителя	87
Взаємодія адміністрації з практичним психологом	87
Взаємодія адміністрації з іншими учасниками Команди супроводу	88
Діяльність учителя в інклюзивному класі	89
Загальні обов'язки вчителя початкових класів, класного керівника	89
Загальні обов'язки вчителів предметів	90
Співпраця вчителя з асистентом учителя	90
Учитель на уроці. Пам'ятка для вчителя.....	91
Діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі	93
Загальні обов'язки асистента вчителя	93
Документація асистента вчителя.....	94
Основні напрями співпраці асистента вчителя і вчителя.....	94
Що не належить до обов'язків та відповідальності асистента вчителя.....	96
Діяльність корекційного педагога (дефектолога, реабілітолога) в інклюзивному класі.....	97
Загальні обов'язки корекційного педагога	97
Деякі організаційні питання в роботі корекційного педагога	97
Корекційно-розвивальна робота фахівця	98
Діяльність практичного психолога в інклюзивному класі	103
Загальні обов'язки практичного психолога.....	103
Супровід педагогів.....	104
Організаційно-методична робота психолога	105
Діяльність соціального педагога в інклюзивному класі.....	107
Загальні обов'язки соціального педагога	107
Асистент дитини в інклюзивному класі.....	108
Деякі питання щодо організації роботи асистента дитини (тьютора).....	108
Загальні обов'язки асистента дитини (тьютора).....	109
Основні напрями роботи асистента дитини в інклюзивному класі	110
Збереження емоційної рівноваги педагогів в умовах інклюзивної освіти.....	114
 Використані джерела.....	121
 Додатки	123

Передмова

Реформи останніх років у сфері освіти змушують сучасну школу кардинально змінюватись.

Зовнішні зміни, які стосуються комплексного оновлення дизайну нових та відремонтованих будівель, облаштування універсального та доступного простору у звичайних школах, осучаснення систем освітлення та опалення, облаштування нових, зручних та безпечних спортивних майданчиків та прилеглої території шкіл тощо, починають формувати в сучасних учнів та їхніх батьків позитивне перше враження від перебування в закладах освіти. Внутрішні – організаційні – зміни, які передбачають зміну всієї концепції освітнього процесу в середній ланці, трансформацію Школи Знань у Школу Компетентностей, покликані привернути інтерес учнів до процесу здобуття знань, до креативності й перспективної самореалізації в шкільному просторі.

Однак справжнє підґрунтя для демократизації освіти в Україні, відповідності її стандартів загальнолюдським цінностям закладено саме в стратегічному процесі відкриття традиційної Школи для учнів з особливими освітніми потребами. Тобто у включенні таких учнів у процес навчання в закладах середньої освіти будь-якого типу, форми фінансування, місця розташування тощо, попри їх соціальний статус, спосіб життя, расової, національної або релігійної приналежності, психофізичного розвитку, рівня загального й когнітивного розвитку, мовних особливостей та інше. До цього часу, наприклад, учні з порушеннями в психофізичному розвитку, могли навчатися переважно в спеціальних закладах, де для них були створені найбільш комфортні умови, і де їх навчали комплексно за спеціально розробленими методиками та особливими психолого-педагогічними підходами, що дозволяють максимально скомпенсувати негативні наслідки порушення. Однак, ці діти все ж були певним чином обмежені в набутті достатнього соціального досвіду спілкування з однолітками з нормо-типовим розвитком, у пізнанні правил соціального життя в суспільстві загалом. З одного боку, вони були вбережені від ймовірних насмішок та нерозуміння оточенням, з іншого – брак спілкування дітей з нормо-типовим розвитком з такими учнями сприяв пізнанню, розумінню й прийняттю ними «інакшості» осіб з ООП. Така неузгодженість у взаємному набутті комунікативного та соціального досвіду сприяла пошуку й знаходженню суспільством нових способів здобуття освіти. І такою системою відносин за принципом навчання всіх з усіма на спільній території стала освітня інклюзія.

The background features a light gray laurel wreath on the left side, partially overlapping a large white circle. The bottom of the page is decorated with horizontal wavy lines.

РОЗДІЛ 1

**Загальні аспекти
впровадження інклюзивного
навчання**

Інклюзія в школі. Організаційні основи

Нині інклюзивна освіта в Україні стрімко набирає обертів. Її мета полягає не в механічному залученні дітей із порушеннями психофізичного, когнітивного, емоційного розвитку, іншими особливими освітніми потребами до звичайної школи, а в пристосуванні школи до потреб учнів — зробити школу відкритою. Тобто інклюзивна школа приймає всіх дітей, незалежно від їхньої соціальної ситуації, віросповідання, стану в суспільстві, наявності порушень, раси, належності до меншини, і навчає їх індивідуально відповідно до їхніх потреб. Зокрема, наявність різноманіття сприймається як збагачення й користь для всіх учасників освітнього процесу.

ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗІЇ

Упроваджувати, і навіть розглядати, інклюзію в освітній галузі неможливо без прийняття базових цінностей. Цінності — це те, що для особи, об'єднаної групи осіб, суспільства є важливим, на що вони орієнтуються, коли ухвалюють певні рішення, заради чого діють. Цінності інклюзії, є певними важливими уявленнями суспільства про те, чим є інклюзія. Прийняття цих поглядів членами суспільства як власних переконань є основою успішності такої форми освіти.

Світова прогресивна спільнота виділяє такі інклюзивні цінності в освіті

- визнання того, що всі діти можуть навчатися;
- робота зі всіма дітьми, незалежно від їхнього віку, національності, мови, походження, особливостей розвитку;
- удосконалення освітніх структур, систем і методик для забезпечення потреб всіх дітей;
- важливий компонент великої стратегії створення інклюзивного суспільства;
- динамічний процес, що передбачає вирішення поставлених завдань.

Визнаючи кожную дитину рівноправною особистістю, зокрема щодо здобуття освіти, демократичні держави декламують такі основоположні **принципи інклюзивної освіти** (схема).

Принципи інклюзивної освіти

- Цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень.
- Кожна людина здатна відчувати й думати.
- Кожна людина має право на спілкування й на те, щоб бути почутою.
- Адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки.
- Справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємин.
- Усі люди потребують підтримки й дружби ровесників.
- Задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини.
- Визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством визначених для цього умов.
- Залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей.
- Командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів.
- Складність завдань повинна відповідати здібностям дитини.
- Рівний доступ до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною.
- Подолання потенційних бар'єрів у навчанні.

Тут не йдеться про те, що всі однакові чи до всіх потрібно ставитися однаково, також і не про те, що для всіх мають створювати однакові умови. Ідеться про готовність сприймати всіх як однаково цінних, важливих, до яких варто прислуховуватися, бо кожен здатен зробити власний внесок у розвиток освітнього закладу.

Про це йдеться і в Законі України «Про освіту», де інклюзивне навчання означає «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» (Розділ I). Освіта осіб з особливими освітніми потребами та інклюзивного навчання регулюються статтями 19 та 20 цього ж Закону.

ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА

Що вирізняє інклюзивну школу з-поміж інших? Проголошуючи школу інклюзивною, важливо не плутати й не підмінювати поняття «інклюзія» та «інтеграція». У світі ці речі мають подібні, однак в освіті — абсолютно різні значення.

Інтеграція (від лат. *integratio* — відновлення, *integrum* — ціле) в освіті розглядається як процес залучення дитини з особливими освітніми потребами в наявний освітній простір, об'єднання, взаємозближення такої дитини з учнями з подібними потребами в освіті. Фактично це передбачає «пристосування» такого учня до вимог і правил шкільного середовища. Наприклад, для дитини зі зниженим слухом це означає, що в інтегрованому освітньому середовищі їй необхідно буде сидіти у звичайному класі якнайближче до вчителя і постійно утримувати на уроці слухову й зорову увагу, аби не пропустити щось важливе. Водночас вчитель проводить урок, а інші учні засвоюють знання за класичною технологією, «як зазвичай». Час від часу, за можливості, вчитель враховує потреби й цього учня — децю пояснює на уроці ще раз, іноді для нього проговорює певну інформацію голосніше тощо.

Сучасне трактування інклюзії (від лат. *inclusion* — включення) в освіті полягає в максимальному фізичному пристосуванні та зміні зокрема філософії й політики школи для врахування й забезпечення потреб усіх учнів, які навчатимуться за інклюзивною формою, а також отримання взаємовигідних умов для себе як осередку освіти, для вчителів тощо. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які мають особливі потреби.

Так, наприклад, для того ж учня зі зниженим слухом інклюзивна форма навчання передбачатиме облаштування класної кімнати спеціальними панелями для зниження рівня сторонніх шумів (або хоча б наявність великих тематичних плакатів на стінах, які дадуть змогу «поглинути» зайві шуми). Вибір для учня зручного місця в класі, не обов'язково попереду, але так, щоб він найкраще чув педагога, за необхідності, вчитель може додатково використовувати дистанційні прилади для підсилення звуку свого голосу, який сприйматиме слабочуючий учень, учитель пояснюватиме матеріал з урахуванням наявності в класі дитини зі зниженим слухом, проговорюючи його чітко, у нормальному темпі, не використовуючи складні, довгі фрази, що буде корисним і для інших учнів, наприклад, тим, хто часто відволікається або засвоює матеріал повільніше. У класі вчителю асистуватиме помічник, який зможе вчасно додатково прояснити окремі незрозумілі моменти для учнів, педагогами буде враховуватися підвищена виснаженість нервової системи такого учня, зниження його слухової уваги, тож вчитель під час уроку використовуватиме більше наочних матеріалів, частіше робитиме рухливі паузи, змінюватиме види діяльності, з учнем із порушенням слуху будуть проводити додаткові необхідні корекційні заняття зі спеціалістами, а сам вчитель зможе підвищувати свій фаховий рівень, отримуючи додаткову тематичну освіту, займаючись самоосвітою тощо).

Отже, на відміну від освіти дітей з різними освітніми потребами в школах з інтегративною формою навчання, інклюзивна школа базується на принципах, що всі учні мають право навчатися в групах зі своїми однолітками, можуть бути або є успішними в навчанні в школах за місцем проживання, а саме навчання для них є повноцінним і якісним, і враховує їхні освітні потреби, здібності, можливості, а також є одночасно корисним і для всіх учасників процесу здобуття освіти.

Упровадження інклюзивної освіти в середній школі передбачає такий ступінь розвитку, адаптації та соціалізації учня з особливими освітніми потребами, який дасть змогу йому на базі отриманого власного комунікативного досвіду формувати прийнятні соціальні взаємини в дорослому віці, і бути, враховуючи його індивідуальні можливості, у подальшому житті максимально самостійним. Окрім цього, інклюзивний підхід в освіті, безумовно, покликаний надати звичайним дітям, які не мають виражених особливих освітніх потреб, близький досвід спілкування з «інакшими» дітьми. Відомо, що діти, які зростають разом, особливо дошкільники та діти молодшого шкільного віку ще не здатні досить критично оцінювати оточення, особливо однолітків. Унаслідок цього, учні початкової школи, наприклад, здебільшого не звертають значної уваги на фізичні або психічні відмінності своїх однолітків, часто вибудовуючи з ними звичайні дружні взаємини, і водночас, за потреби, готові їм щиро допомагати, і не тому, що «так треба», а тому, що «я хочу», «я вмію, а він ще ні», що також властиве дитячій природі. Звичайно, якщо учень з особливими потребами в освіті приходить до старших класів, іншим учням важче прийняти його індивідуальність, у них виникає більше запитань, які вони не завжди ставлять відверто, як діти молодшого віку, натомість вони яскравіше, прямолінійніше висловлюють своє невдоволення тощо. Попри це, за умови правильно проведеної попередньої психолого-педагогічної роботи з класом та подальшого психологічного супроводу колективу, підлітки можуть і доброзичливо прийняти незвичного новенького. Зростаючи разом, діти, підлітки формують нові взаємини, і з досвідом такого спілкування в школі набагато легше перевтілюють такий досвід у нові — дорослі — взаємини, у сферу побутових стосунків.

У школі з інклюзивною формою освіти вчителі, батьки/законні представники (далі — батьки) та інші спеціалісти співпрацюють і мають у розпорядженні достатню кількість потрібних інструментів, зокрема й матеріальних, які максимально задовольняють потреби учня.

Упровадження інклюзії в школі як повсякденного явища не може бути миттєвим. Це тривалий процес. Тож, аби в майбутньому школа стала по-справжньому інклюзивною, адміністрації та мотивованим педагогам слід вже сьогодні, не очікуючи появи учнів з особливими освітніми потребами, починати поступове формування розуміння інклюзії всередині всього педагогічного колективу, серед учнів, батьківської спільноти, а також і місцевих громад. І для цього варто починати з виховання поваги до індивідуальності.

Інклюзивна школа визнає:

- різноманіття є нормальним;
- також нормальною є вразливість чи неспроможність;
- ми значно цікавіші одне одному саме тоді, коли ми різні, хоча в чомусь можемо бути схожими;
- вчитися в атмосфері байдужості, а тим більше ворожнечі, навіть прихованої, неможливо;
- через повагу до різноманіття та розуміння вразливості іншого відбувається взаєморозвиток.

Категорії учнів з особливими освітніми потребами

Термін «учні з особливими освітніми потребами» (далі — учні з ООП) охоплює всіх дітей, чий освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої в даному суспільстві норми. Це поняття застосовують щодо дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної й соціальної підтримки з метою покращення здоров'я, розвитку, навчання, загального якісного рівня життя та соціалізації, тобто залучення до громади своїх однолітків й інших дітей. Кожна дитина шкільного віку може бути прийнята до освітнього закладу на інклюзивну форму освіти й отримувати тимчасову або постійну необхідну їй індивідуальну підтримку в навчанні та соціалізації в дитячому колективі, якщо вона належить до однієї із зазначених нижче категорій. Попри це, сучасний формат розуміння інклюзивної освіти в Україні передбачає залучення до здобуття освіти в інклюзивній формі здебільшого дітей з особливостями психофізичного розвитку та інтелектуальними порушеннями, а також порушеннями емоційно-вольової сфери. Для цього держава щорічно виділяє грошову субвенцію, яка йде на оплату видатків, необхідних для проведення додаткових корекційно-розвивальних занять, що визначені Індивідуальною програмою розвитку учня (оплату праці фахівців корекційного напрямку, які додатково працюють з учнем, придбання дидактичних матеріалів, спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, спеціальних приладів, засобів індивідуальної наочності тощо), що дає змогу врахувати їхні особливі освітні потреби.

Дітей з особливими освітніми потребами умовно можна класифікувати за **трьома категоріями**: діти з психофізичними, інтелектуальними та емоційно-вольовими порушеннями; із соціально вразливої категорії суспільства; обдаровані учні.

УЧНІ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Це, зокрема, діти з інвалідністю та діти з незначними порушеннями здоров'я, інтелектуальних функцій та комунікативних здібностей, що не передбачають надання статусу інвалідності. Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають зумовлені вродженими чи набутими розладами відхилення від нормального фізичного та/або психічного розвитку. Інтелектуальні, комунікативні, фізичні або емоційні особливості таких дітей потребують спеціальної педагогічної, психологічної чи медичної допомоги та послуг. Ще кілька років тому такі діти отримували освіту здебільшого в спеціальних школах-інтернатах разом з однолітками з подібними порушеннями, де їм в повній мірі та якісно надавалися зазначені послуги. Однак їхній соціальний досвід та досвід спілкування з однолітками з типовим розвитком був значно обмежений. Частина таких дітей, особливо якщо форма чи вид їхнього найскладнішого порушення не відповідали вимогам відповідного спеціального закладу інтернатного типу, взагалі не приймали на навчання, визнаючи їх нездібними. Такі діти залишалися або вдома на батьківському піклуванні, або зараховували до медичних (психіатричних) установи для позитивного догляду. Відповідно, суспільство майже нічого не знало про таких дітей та їхні особливості й не було готове їх приймати.

Інклюзивна форма освіти надає більшості дітей шкільного віку з психофізичними, інтелектуальними та емоційно-вольовими порушеннями можливість отримувати необхідні корекційно-розвивальні послуги в умовах масового закладу освіти, і водночас розвиватися та

здобувати освіту в колективі однолітків з подібними або іншими порушеннями та без них. Це зокрема зменшує соціальну ізоляцію таких дітей у суспільстві загалом.

До цієї категорії зараховують дітей

- із порушеннями зору (незрячі (сліпі), зі зниженим зором);
- із порушеннями слуху (нечуючі (глухі), зі зниженим слухом);
- з інтелектуальними (ментальними, когнітивними) порушеннями (із синдромом Дауна, розумово відсталі (РВ) легкого та середнього ступеню);
- із затримкою психічного розвитку (ЗПР);
- із порушеннями опорно-рухового апарату (ОРА): дитячий церебральний параліч (ДЦП), важкі наслідки інсульту, поліомієліту, гідроцефалії, вроджені чи набуті деформації опорно-рухового апарату, міопатії тощо;
- із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ), затримкою розвитку мовлення, заїкуванням;
- з дислексією;
- з епілепсією (за умови, якщо частота та інтенсивність нападів не заважає перебуванню дитини в дитячому колективі);
- з емоційно-вольовими порушеннями (шизофренія, неврастенія, депресія, апатія, синдром тривоги, фобії, агресія тощо) та розладами аутистичного спектру;
- зі складною структурою порушень (поєднання двох або більше порушень у різних комбінаціях).

Учні із соціально вразливих груп суспільства

Дітей із соціально вразливих груп суспільства зараховують до категорії з особливими освітніми потребами, оскільки ситуація в їхніх сім'ях, або в їхньому житті часто може негативно впливати на успішність їхнього загального розвитку, навчання, адаптацію та соціалізацію в колективі однолітків за умовної норми розвитку загальних психофізіологічних показників та збереженому інтелекті. За умови тимчасового інклюзивного підходу — дозованого додаткового психологічного й соціально-комунікативного супроводу педагогами такого учня в дитячому колективі, загальної розвивальної роботи з ним та консультативно-підтримувальної роботи з родиною психолога та соціального педагога закладу освіти, підтримки родини такого учня соціальними службами, сімейними психологами та психотерапевтами тощо, дитина може із часом цілком успішно соціалізуватися та опановувати освітню програму масової школи.

Нині в Україні ще не впроваджена інклюзивна форма здобуття освіти для дітей, які належать до цієї категорії, за винятком дітей із родин ромів (циган) в окремих регіонах країни.

До цієї категорії зараховують дітей

- із родин ромів (циган);
- із родин-переселенців з інших регіонів країни;
- із родин іноземців, зокрема таких, що тимчасово проживають на території країни;
- із родин, що опинились у складних життєвих обставинах;
- із родин безхатченків та осіб без громадянства;
- із родин трудових мігрантів (чиї батьки виїхали за кордон на заробітки);
- із родин біженців;
- батьки яких мають алко-, нарко- чи інші хімічні залежності;
- батьки яких мають важкі форми інвалідності, дітей неповносправних батьків;
- батьки яких, або самі діти потребують додаткового або тимчасового правового захисту;

а також:

- сиріт, вихованців дитячих будинків та дитячих будинків сімейного типу;
- позбавлених батьківського піклування;
- які перебувають у конфлікті із законом;
- які стали жертвами насилля;
- з особливими мовними потребами (які раніше не вивчали і не розуміють мову країни, у якій проживають на цей час, і в якій планують здобувати освіту, а в Україні — ті, які здобувають загальну середню освіту мовами, що не належать до слов'янської групи мов) та інших.

ОБДАРОВАНІ УЧНІ

Вони зазвичай наділені визначним розумовим або творчим потенціалом, вираженими здібностями чи талантами в певній одній або кількох сферах (творчій, спортивній, науковій тощо), які значно перевищують еталонні показники для їхнього віку чи параметрів прояву в інших дітей. Водночас показники розвитку чи успішності таких дітей в інших галузях, окрім сфери інтересу, можуть бути в межах вікової норми і навіть нижче. Такі учні, зазвичай, якісно відрізняються від своїх однолітків. На тлі загального високого рівня інтересу до певного навчального предмету (предметів) чи заняття та високого рівня освіченості й розвитку вмінь та навичок в обраній галузі, в обдарованих учнів доволі часто спостерігаються значні проблеми особистісного характеру та певні труднощі в налагодженні спілкування з оточенням, зокрема з однолітками. Часто такі учні надають перевагу спілкуванню з дорослими, вважаючи їх більш цікавими співрозмовниками, розумнішими за їхніх однолітків. Отже, під час роботи з обдарованими учнями педагогу не достатньо застосовувати лише традиційний диференційований підхід, — виникає потреба у використанні інклюзивних підходів, наприклад, спеціально організоване залучення таких дітей у повсякденне життя класу, супровід у навчальній діяльності тощо.

Нині робота з обдарованими учнями в закладі середньої освіти реалізується винятково в рамках загальноосвітньої програми, а також тримається на ентузіазмі зацікавлених педагогів. Особливий, індивідуальний супровід цим учням часто можуть надати лише психолог, класний керівник або окремі чуйні педагоги такого закладу освіти, але також у межах свого робочого часу.

Інклюзивний клас у закладі загальної середньої освіти

Закон України «Про освіту» регламентує створення державою необхідних умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів (ст. 19). Відповідно, процес залучення до освітнього процесу дітей шкільного віку, що мають особливі освітні потреби, зокрема порушення у психофізичному, інтелектуальному, емоційно-вольовому розвитку, є законодавчо унормованим і реалізується через створення інклюзивних класів у масових закладах загальної середньої освіти.

Інклюзивним класом в українських закладах загальної середньої освіти різної форми власності є клас, у якому спільно здобувають освіту учні, що мають нормотиповий рівень розвитку (та типові освітні потреби) й учні, що мають певні порушення психофізичного, інтелектуального, емоційно-вольового розвитку (і зумовлені цим особливі освітні потреби), і для успішного навчання та соціального розвитку потребують створення індивідуальних додаткових психолого-педагогічних умов та отримання корекційно-розвивальних послуг.

Відкриття інклюзивного класу

Нині створення інклюзивного класу регулює Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 №588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (на основі Постанови КМ №872 від 15.08.2011). Згідно із цим документом, «керівник загальноосвітнього навчального закладу на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, висновку психолого-медико-педагогічної консультації та за підтримки відповідного органу управління освітою організовує клас з інклюзивним навчанням, створює необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, здійснює добір відповідних педагогічних працівників тощо». Це означає, що адміністрація обраного батьками закладу освіти не може відмовити їм у зарахуванні дитини до інклюзивного класу, навіть якщо такий учень буде єдиною дитиною на інклюзивній формі навчання в школі, і доведеться відкривати окремий клас «з нуля» або зараховувати такого учня в наявний клас, який отримає статус інклюзивного.

Прийнявши від батьків необхідні документи на зарахування дитини з ООП до школи, адміністрація закладу освіти звертається до місцевого органу управління освітою щодо необхідності надання субвенції для відкриття такого класу. Субвенціональні кошти (кошти, що цілеспрямовано «йдуть за учнем») мають бути виділені з державного бюджету й піти на оплату ставки асистента вчителя, роботу корекційних педагогів та матеріального забезпечення процесу інклюзивного навчання для учня — закупівлю необхідних посібників, корекційно-розвивальних матеріалів, технічного обладнання тощо.

У випадку, коли запит на відкриття інклюзивного класу перевищив прогноз коштів, закладених в бюджеті, їх може не вистачити для оплати асистента вчителя, корекційних педагогів та закупівлю необхідних матеріалів на початок навчального року. Проте буде можливість ввести й оплачувати відповідні посади з коштів освітньої субвенції з нового календарного року — тобто з нового бюджету, який вже має враховувати можливий незадоволений запит, сформований станом на 1 вересня. Може бути й так, що на момент подання заяви батьками або на момент початку навчального року школа об'єктивно не може забезпечити умови для інклюзивного навчання такого учня. Наприклад, умови архітектурної

доступності або надання індивідуальних корекційно-розвивальних послуг. У такому разі органи місцевого самоврядування через управління освіти (не школа!) мають підшукати й можуть запропонувати батькам обрати інший заклад освіти в межах зручної доступності. Або, якщо це неможливо, запропонувати батькам до того часу, як буде вирішена ця проблема в обраній школі, тимчасово оформити дитині індивідуальну або іншу форму здобуття освіти. Окрім того, за бажанням, батьки учня з ООП тимчасово можуть самостійно забезпечити корекційний компонент: роботу необхідних фахівців, спеціальну наочність, посібники, методичну літературу, особливе технічне приладдя, організацію особливого простору тощо. Якщо і це неприйнятно, учень може приступити до здобуття освіти в школі в тих умовах, які є на даний момент, а педагогічний колектив може надавати посильну підтримку учню в процесі навчання. Це не буде власне інклюзивною освітою, а швидше тимчасовою інтегрованою формою здобуття освіти в школі.

ЗАРАХУВАННЯ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Порядок зарахування учня з ООП до інклюзивного класу регламентовано Наказом МОН №367 від 16.04.2018 р. «Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти».

Зарахування дитини з ООП до обраного батьками дитини закладу освіти здійснюється на підставі:

- заяви батьків про зарахування з приміткою про потреби дитини в інклюзивній формі навчання;
- витягу з протоколу Інклюзивно-ресурсного центру (далі — ІРЦ) або Психолого-медико-педагогічної комісії (далі — ПМПК) про обстеження дитини та рекомендації інклюзивної форми навчання. Власне, саме висновок ІРЦ (ПМПК) є основною підставою для зарахування учня на інклюзивне навчання.

До цих документів додаються:

- копія свідоцтва про народження дитини;
- медична довідка дитини встановленого зразка;
- копії документів про пільги (за наявності).

Якщо учень переходить до школи з іншого закладу освіти — також додається особова справа учня та документ про відповідний рівень освіти.

Якщо учневі з особливими освітніми потребами на основі витягу з протоколу ІРЦ (ПМПК) рекомендовано навчання в супроводі асистента дитини, батьки мають подати письмову заяву на ім'я директора закладу освіти, і школа повинна забезпечити доступ асистента до освітнього процесу (Закон України №2541-VIII від 06.09.2018 р., стаття 42).

Для подальшої ефективної співпраці батьків з Командою супроводу учня в закладі освіти, у тому разі, коли учня з ООП переводять з одного закладу з інклюзивною формою освіти до іншого з такою самою формою навчання, батьки мають надати представникам нової школи Індивідуальну програму розвитку (далі — ІПР). А також, якщо ці документи були розроблені, Індивідуальну навчальну програму (далі — ІНП) та Індивідуальний навчальний план. Водночас, за необхідності, батьки можуть надати школі копію *Індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда*, складену лікарями, якщо вона містить корисну інформацію для роботи педагогів з учнем. Це потрібно для того, щоб Команда супроводу не витратила зайвий час на тривале вивчення особливостей розвитку та способів забезпечення особливих освітніх потреб учня, а на підставі наданої інформації та власних спостережень уже під час роботи могла одразу надавати йому необхідну підтримку.

Прийом дітей до інклюзивних класів здійснюється директором закладу загальної середньої освіти впродовж усього календарного року.

Відповідно до чинного Закону «Про освіту», початкову освіту здобувають зазвичай із шести років. Діти, яким на початок навчального року виповнилося сім років, повинні розпочинати здобуття початкової освіти цього ж навчального року. Водночас Закон визначає, що «особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку (більш старшого), а тривалість здобуття ними початкової та базової середньої освіти може бути подовжена з доповненням освітньої програми корекційно-розвивальним складником».

НАПОВНЮВАНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Наповнюваність класів закладів загальної середньої освіти, у яких навчається учень (учні) з ООП регламентується Законом України «Про загальну середню освіту» в останній редакції від 13.10.2018 р. №2541-VIII (на основі Закону України «Про загальну середню освіту» №28 від 1999 р.) і не може перевищувати 30 учнів. У закладах загальної середньої освіти, розташованих у селах і селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб. У разі меншої кількості учнів у класі заняття проводяться за індивідуальною або іншими формами навчання (стаття 14).

Тобто максимальна кількість учнів такого класу, як і будь-якого іншого, складає, відповідно до закону, 30 учнів. І в інклюзивні класи, у яких до останнього унормування кількість учнів не могла бути більшою за 20 осіб, з 2018—2019 навчального року можуть добирати ще учнів.

Водночас зрозуміло, що в багатьох випадках така максимальна наповнюваність класу може бути дискомфортною для багатьох учнів з ООП через особистісну неготовність або нездатність продуктивно спілкуватися у великому колективі людей, значне емоційне напруження, спричинене великою кількістю контактів, підвищеним рівнем шуму в класі, величезним потоком інформації, що йде від однокласників (і це окрім навчальної інформації), необхідністю враховувати велику кількість соціальних норм і правил у спілкуванні з однолітками, елементарну перенасиченість класного приміщення шкільними меблями, що може спричиняти незручності в пересуванні учня з ООП тощо. Водночас таке напруження може виникати в учня з ООП навіть за ззовні комфортних умов.

Відповідно до Постанови №588 від 9 серпня 2017 р. «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить:

- одна — три дитини із числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;
- не більш як двоє дітей із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, зокрема з дислексією, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках.

Це означає, що якщо на інклюзивну форму навчання в клас вже зараховано двоє учнів з особливими освітніми потребами із числа категорій, вказаних у другій групі, то зарахування до цього класу ще однієї дитини з ООП, навіть із більш легким ступенем порушення в розвитку є незаконним і порушує права інших учнів цього класу, оскільки це може зни-

жувати ефективність усього освітнього процесу в даному класі, а також зменшувати його індивідуальну ефективність для кожного учня.

Водночас не має конкретної вказівки й щодо обмеження можливості приймати в клас на інклюзивну форму навчання, наприклад, одного-двох учнів із першої групи та одного учня з ООП, який має певне порушення розвитку, зазначене в другій групі.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Учасниками освітнього процесу в інклюзивному класі є педагоги, які ведуть уроки та індивідуальні та групові корекційно-розвивальні заняття, учні з типовими освітніми потребами та учні з ООП, які навчаються в класі, та їхні батьки.

Навчання учнів в інклюзивному класі здійснюється за типовою освітньою програмою відповідно до робочого навчального плану закладу освіти.

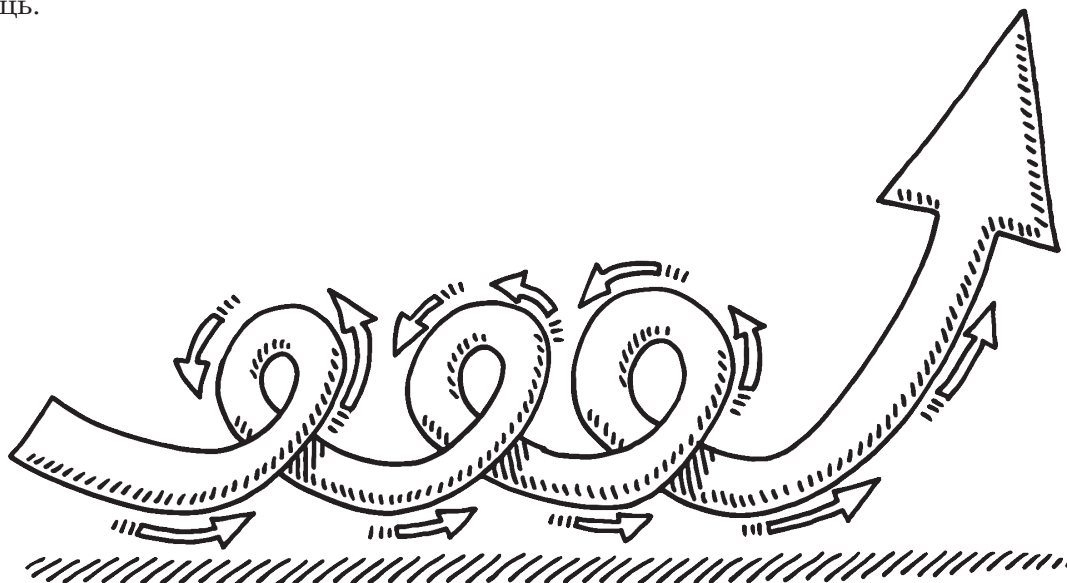
Для учнів з особливими освітніми потребами може бути складений індивідуальний навчальний план, а розклад уроків складається з урахуванням індивідуальних особливостей їх пізнавальної діяльності. Відповідно до потреб і можливостей такого учня, рекомендовано розробити Індивідуальну навчальну програму з усіх або окремих навчальних дисциплін. Якщо учень не потребує розроблення ІНП, а лише певних адаптацій завдань або робочих матеріалів, такі зміни вносять у ІПР та впроваджують у щоденну роботу з учнем.

Відповідно до роз'яснювального Листа МОН №2.5-281 від 05.02.2018 р., тривалість уроків в інклюзивних класах не відрізняється від тривалості уроків для інших учнів, і згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» (ст. 16, п. 5), становить у 1-му класі — 35 хв, у 2—4-х — 40 хв, у 5—11-х — 45 хв.

Упродовж навчального процесу в класі учням з ООП надається необхідний індивідуальний психолого-педагогічний супровід асистента вчителя, який працює в класі на ставку (25 год на тиждень, 5 год на день). Також асистент вчителя може надавати необхідну цілеспрямовану та підтримувальну допомогу іншим учням класу під час навчального процесу.

Позанавчальна діяльність, організація й участь у загальношкільних та позашкільних заходах тощо в інклюзивному класі здійснюється за тими самими правилами та вимогами, що й стосовно інших класів цього закладу освіти.

Батьки учнів мають право на переведення своїх дітей як з інклюзивного класу до інших класів паралелі, так і з інших класів паралелі до інклюзивного, за умови наявності вільних місць.

Команда психолого-педагогічного супроводу учня з особливими освітніми потребами

Подання батьками учня з ООП заяви до закладу освіти щодо потреби їхньої дитини в інклюзивній формі навчання, є приводом для формування в школі спеціальної групи фахівців, які комплексно реалізовуватимуть освітньо-виховну й корекційно-розвивальну складові роботи з таким учнем — команди психолого-педагогічного супроводу учня з особливими освітніми потребами в закладі освіти (далі — Команди, Команди супроводу). Створення й функціонування такої Команди, усі питання організаційного характеру щодо її діяльності регулює Наказ МОН №609 від 06.08.2018 р. «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

ФАХІВЦІ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧНЯ З ООП

Психолого-педагогічний супровід учня з ООП здійснюють учасники Команди супроводу такого учня в умовах конкретного закладу освіти, відповідно до його індивідуальних потреб, а також залучених фахівців, консультантів, які не підпорядковуються директору закладу освіти.

Склад Команди супроводу учня з ООП

Постійна Команда супроводу складається з педагогів та адміністрації закладу освіти, які щоденно забезпечують навчально-виховну та корекційно-розвивальну складові роботи з учнем з ООП, а також батьки учня. Склад постійної Команди супроводу визначає директором закладу освіти і затверджує відповідним наказом.

Залучені спеціалісти або консультанти

Якщо для налагодження ефективної роботи Команді супроводу учня (учнів) з ООП потрібні консультації або навчання з боку окремих вузьких спеціалістів, власник або адміністрація закладу освіти може залучати відповідних фахівців на волонтерській, громадській та приватній основах. Такі спеціалісти можуть бути залучені на тимчасовій, або постійній основі. Також, за ініціативою батьків учня з ООП, консультативну допомогу членам постійної Команди супроводу можуть надавати фахівці, що спостерігають з конкретною дитиною та працюють із нею впродовж тривалого часу до вступу до школи.

Постійний склад Команди супроводу учня з ООП	Залучені спеціалісти
• директор або заступник директора з навчально-виховної роботи — як координатор роботи Команди; • основний педагог (учитель початкових класів або класний керівник); • асистент учителя;	• фахівці ІРЦ, що обстежували учня; • вузькі спеціалісти-медики з проблеми дитини: 1. Психіатр 2. Невролог 3. Офтальмолог 4. Сурдолог/аудіолог

Постійний склад Команди супроводу учня з ООП	Залучені спеціалісти
• учителі предметів (у сфері використання особливих підходів на своїх уроках в інклюзивному класі, зокрема, і стосовно учня з ООП); • практичний психолог; • соціальний педагог; • корекційний педагог (дефектолог) — з урахуванням освітніх потреб учня; • батьки дитини. За необхідності, до Команди супроводу можуть входити: • учитель-реабілітолог (інструктор з лікувальної фізкультури (ЛФК), учитель фізкультури та ін.); • медичний працівник закладу освіти; • представники служби в справах дітей; • асистент дитини	5. Отоларинголог (ЛОР) 6. Ортопед 7. Фізіотерапевт 8. Масажист та інші; • корекційні педагоги вузького профілю: 1. Тифлопедагог 2. Сурдопедагог 3. Ортопедагог 4. Логопед 5. Олігофренопедагог; • спеціалісти служби в справах дітей; • спеціалісти служби соціального захисту населення; • спеціалісти з питань аутизму; • нейропсихолог; • каністерапевт (анімалтерапевт); • інструктор із навчання шрифту Брайля; • викладач або перекладач жестової мови/дактилог тощо

БАЗОВІ ЗАВДАННЯ ФАХІВЦІВ КОМАНДИ СУПРОВОДУ УЧНЯ З ООП

Завдання, що спрямовані на організацію роботи з учнем:

1. Збирання інформації про особливості дитини, її інтереси, труднощі й обмеження, сильні сторони, освітні потреби, зокрема й через консультації з батьками учня, з метою визначення та надання належної психолого-педагогічної підтримки та корекційно-розвивальних послуг, а також необхідності в залученні додаткових фахівців.

2. Усебічне обговорення особливостей (труднощів) розвитку учня з урахуванням інформації різних фахівців із метою визначення характеру та причин порушень у розвитку та поведінці; ухвалення консолідованого рішення щодо специфіки змісту освіти й навчання з урахуванням рекомендацій ІРЦ.

3. З'ясування потенціалу розвитку учня, актуалізація її позитивних особистісних якостей.

4. Консультативна робота з батьками учнів з ООП щодо особливостей їхнього навчання та виховання; представлення та спільне обговорення з батьками проєктів Індивідуальної програми розвитку (ІПР), Індивідуальної навчальної програми (ІНП) учня тощо.

5. Розроблення ІПР учня (за потреби, також ІНП).

6. Безпосередня освітньо-виховна, корекційно-розвивальна, адаптаційна та соціалізуюча робота з учнем з ООП у межах його актуальних та потенційних можливостей. Реалізація ІПР.

7. Моніторинг динаміки загального розвитку учня, консультування й вирішення складних, конфліктних ситуацій.

8. Ведення документації (портфоліо, щоденників спостережень, карт розвитку учня тощо), яка відображає актуальний розвиток дитини, динаміку її стану, успіхи та труднощі в досягненні певних цілей.

9. Надання взаємної методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання.

11. Захист прав учнів з ООП у разі виявлення психотравмувальних обставин та/або ризику для життя й здоров'я дітей.

10. Проведення інформаційно-просвітницької роботи в закладі освіти серед педагогічних працівників, батьків, дітей, а також технічного персоналу з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини, формування дружнього та неупередженого ставлення до учнів з ООП та їхніх родин.

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ УЧНЯ З ООП. Взаємодія Команди супроводу під час складання ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІПР

Пропоновані напрями спільної роботи Команди супроводу, члени якої працюють з учнями з особливими освітніми потребами в закладі освіти, є універсальними, і їх можна застосовувати як основу для розроблення власної структури роботи Команди супроводу будь-якого закладу освіти.

1. Координатор (заступник директора) заздалегідь, до спільної зустрічі, просить усіх членів Команди підготувати власні висновки, які ґрунтуються на спостереженнях за учнем з ООП у різних сферах розвитку та діяльності, щоб під час зустрічі можна було обмінятися враженнями про учня, відзначити його сильні сторони й потреби, а також сформулювати актуальні завдання щодо організації навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу в умовах даного закладу освіти. Первинні спостереження збирають усі учасники Команди супроводу впродовж перших 2 тижнів, від початку освітнього процесу. У разі, якщо з незалежних причин об'єктивна підготовка такої інформації неможлива у визначений термін (відсутність учня в закладі освіти, нерегулярне відвідування школи, що заважає якісній оцінці потреб учня тощо), строк роботи може бути подовжено до 4 тижнів.

2. Усі члени Команди супроводу дають попередню оцінку стану розвитку дитини; визначають базові цілі її розвитку та можливості їх досягнення; розробляють попередній варіант Індивідуальної програми розвитку. Дуже важливо, щоб кожен фахівець об'єктивно, доступно, чітко й детально описав особливості розвитку учня з ООП за результатами обстеження. Ця інформація є найбільш цінною в роботі з дитиною, оскільки дає всім педагогам, які працюють і в подальшому працюватимуть із нею, підказки, як будувати спілкування й практичну роботу з учнем сьогодні, який зворотний зв'язок можна отримати одразу, чого очікувати під час старту і чого прагнути на фініші. Також це важливий діагностичний критерій прогресивності дитини.

Стандартна форма ІПР розміщена в Додатку до «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (Постанова КМ №588 від 09.08.2017 р.). Зразок заповнення ІПР учня з особливими освітніми потребами подано в *додатку 1 на с. 124—129*.

3. На наступну зустріч запрошують батьків учня з ООП, ознайомлюють їх із попереднім варіантом ІПР. Таку зустріч із батьками ініціює заступник директора або класний керівник учня. Важливо, щоб на зустрічі були всі члени Команди супроводу учня з ООП. Так батьки зможуть поставити кожному уточнювальні запитання, з'ясувати, який спеціаліст і як саме будуватиме роботу з їхньою дитиною, яких результатів очікує тощо. Зауваження та пропозиції батьків беруть до уваги та вносять до остаточної ІПР. Батьки учня з ООП підписують ІПР у двох екземплярах, керівник закладу освіти її затверджує. Один екземпляр передають батькам учня, а другий зберігається в заступника директора як координатора Команди. Копії ІПР отримує кожен член Команди супроводу.

Важливо пам'ятати, що ІПР учня з особливими освітніми потребами — це до певної міри конфіденційний документ, оригінал якого має зберігатися в індивідуальній папці в заступ-

ника директора закладу освіти. Члени Команди супроводу, у яких зберігаються копії ІПР, також несуть відповідальність за те, щоб ця інформація не потрапила до сторонніх осіб, зокрема педагогічного персоналу, який на даний момент не працює з конкретним учнем.

4. Члени Команди супроводу узгоджено реалізують ІПР.

5. Двічі на рік — наприкінці першого півріччя та в кінці навчального року Команда супроводу разом із батьками проводять моніторинг динаміки навчання й розвитку дитини з метою визначення прогресивних змін учня та корекції Програмових планів на наступний період. За необхідності, корекцію ІПР проводять частіше.

6. На основі ІПР, якщо в цьому є необхідність, Команда супроводу розробляє Індивідуальний навчальний план та Індивідуальну навчальну програму (ІНП). Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів та кількість годин для їх вивчення. В Індивідуальній навчальній програмі визначають довготривалі та найбільш термінові, короткі цілі навчання учня, алгоритм їх досягнення та спосіб оцінювання. Індивідуальний навчальний план та Індивідуальну навчальну програму розробляють відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня. Індивідуальну навчальну програму розробляють спільно вчитель початкових класів (класний керівник), асистент вчителя та вчителі предметів із тих навчальних дисциплін, для яких вона необхідна. Методичну допомогу вчителям повинні надавати заступники директора з навчально-виховної роботи (початкових, середніх і старших класів), а також голови методичного об'єднання вчителів предметів.

Якщо в розробці ІНП немає нагальної потреби, учень може опановувати типову освітню програму з необхідними адаптаціями та, за потреби, модифікаціями, зробленими педагогами закладу освіти з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку учня з ООП.

7. Оскільки Команду супроводу складають кілька фахівців, кожен із них ставить перед собою власні цілі — навчальні, виховні, корекційні, розвивальні — у роботі з учнем. І водночас, якщо такі цілі у якихось аспектах матимуть спільне із цілями інших фахівців, зокрема в тих напрямках, які прописані в ІПР — це сприятиме більш ефективній і якісній роботі над урахуванням індивідуальних потреб такого учня. Для цього доцільно проводити регулярні спільні зустрічі всієї Команди супроводу учня з ООП, хоча б кожні 2 тижні, з метою обговорення прогресивності учня, з'ясування неповності досягнутих цілей та визначення й постановки нових робочих цілей.

Під час роботи, за умови появи невирішуваних, на перший погляд, труднощів у роботі над реалізацією ІПР та ІНП, Команда супроводу може звертатися до залучених фахівців, зокрема за допомогою до представників Інклюзивно-ресурсних центрів.

8. Корекційно-розвивальний складник ІПР реалізується корекційними педагогами (дефектологами, реабілітологами) та практичними психологами закладу освіти відповідно до індивідуальних особливостей учня. Вона становить комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводу учнів з ООП під час навчання, що спрямований на корекцію порушень через розвиток пізнавальної діяльності, емоційно-вольової, мовленнєвої сфер, особистості учня, і за потреби на фізичну реабілітацію.

Для учнів з ООП середніх і старших класів корекційно-розвивальний складник може бути частково представлений додатковими заняттями з навчальних предметів, у яких учень потребує підтримки. Проте така можливість нині законодавчо не врегульована.

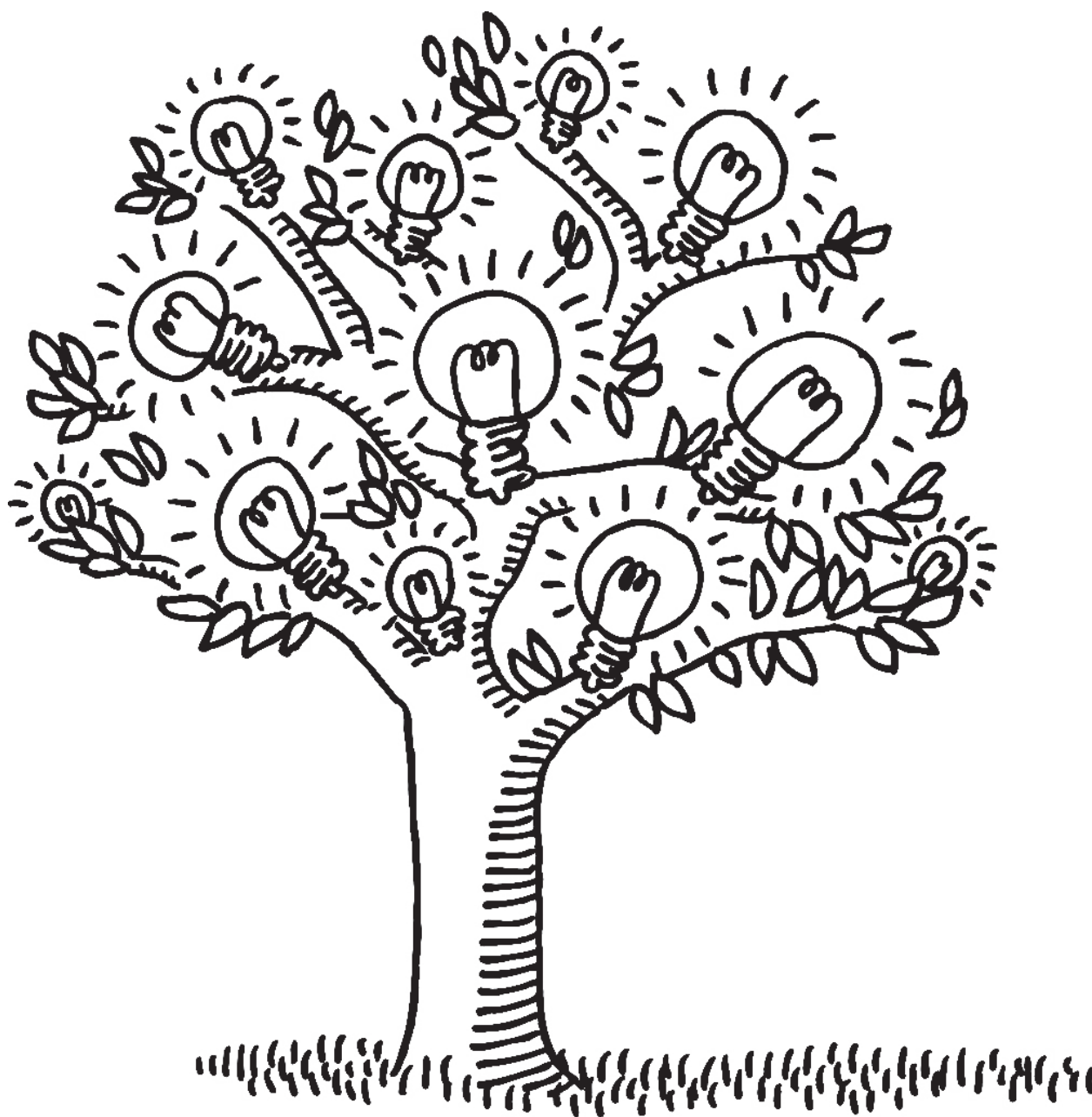
9. Робота корекційно-розвивального напрямку здійснюється фахівцями в позаурочний час. Члени Команди супроводу проводять додаткові корекційно-розвивальні заняття з учнем у ті дні та за тим графіком, що були прописані в ІПР та погоджені з батьками. Якщо відбуваються зміни в розкладі занять, батьки й фахівці, що працюють з учнем, мають бути поставлені до відома.

Тривалість групового корекційно-розвивального заняття за напрямками становить 35—40 хвилин, індивідуального — 20—25 хвилин. Групи наповнюваністю два — шість учнів комплектує відповідний спеціаліст з урахуванням однорідності порушень та рекомендацій ІРЦ.

10. Якщо заклад освіти з певних причин не може забезпечити учня з ООП необхідними формами й видами корекційно-розвивальної роботи, зазначеної у Витязі з протоколу ІРЦ та/або власними спеціалістами для їх виконання, то ці заняття, за згодою батьків, можна проводити на території ІРЦ або навчально-реабілітаційних центрів поблизу школи тощо, фахівцями цих закладів або залученими спеціалістами, які мають право здійснювати діяльність такого роду.

Узгоджена робота всіх членів Команди супроводу учня з ООП сприяє послідовному розвитку дитини, а також ефективному формуванню її соціальної адаптації.

Переваги та недоліки впровадження інклюзії для учасників освітнього процесу

Перед сучасною школою вже не постає питання законності та необхідності спільного навчання та виховання дітей зі звичайними та особливими освітніми потребами. Однак, у цьому питанні також є і плюси, і мінуси. Український досвід упровадження інклюзивної освіти дав змогу підтвердити на практиці помітні переваги такого навчання, а також виявити недоліки, які неодмінно виявляють під час упровадження інклюзії як освітньої новації. Для кожного педагогічного та дитячого колективів, для кожного педагога, для кожного учня в класі та його родини такі переваги й незручності, їх співвідношення є індивідуальними. Проте більшості учасників освітнього процесу рано чи пізно вони трапляються. Тож, не зайвим буде знати на що спиратися під час формування інклюзивного класу (прийняття дитини з ООП до свого класу), що напевне надихатиме, а також дасть змогу попередити виникнення певних труднощів та, у разі їх виявлення, передбачити способи їх подолання.

Учасники інклюзивного освітнього процесу

- педагоги, які працюють з усім класом та додатково (або окремо) з учнем (учнями) з ООП;
- учні класу (ті, що мають типові, і такі, що мають особливі потреби в освіті);
- батьки учнів класу (батьки учнів з ООП та батьки інших учнів).

Об'єктивні перешкоди якісного впровадження інклюзії в освіті, усунення яких потребує часу, фінансових витрат та ухвалення важливих управлінських рішень

1	Проблеми архітектурної доступності закладів освіти. Наприклад, коли до старої будівлі школи не можна прилаштувати ліфт, якого щоденно потребує учень на візку, а встановлення пандуса неможливе через обмежену ширину сходів усередині будівлі
2	Відсутність вакансії фахівців у закладі освіти — асистента вчителя та/або вчителя-дефектолога, а подекуди й психолога, що ускладнює перебування учня з ООП в інклюзивному класі, що водночас не забезпечує вчасну й необхідну корекційно-розвивальну та психолого-педагогічну підтримку дитині
3	Недостатня кількість сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання або його невідповідність потребам учня (особливо в маленьких містечках і селах). Те обладнання і посібники, які все ж таки надають у рамках державної інклюзивної субвенції, не завжди відповідає реальному списку замовленого школою та є більш дешевим аналогом або зовсім іншим. Окрім того, є проблема і з тим, що фахівці не вміють грамотно користуватися наданим обладнанням. А навчання педагогів потребує неабияких витрат часу, грошей і людських ресурсів
4	Надмірна наповнюваність інклюзивного класу (30 осіб, і навіть більше, — що законодавчо заборонено, але фактично є) спричиняє дискомфорт для перебування в ньому учня з ООП
5	Відсутність спеціальних автобусів, пристосованих для перевезення учнів із фізичними порушеннями. Відсутність чергового транспорту взамін тимчасово непридатного
6	Низький рівень заробітної плати корекційних педагогів, що працюють з учнями з ООП.

Для педагогів

Переваги:

- налагодження тісної співпраці з колегами, можливість отримати емоційну та методичну підтримку завдяки застосуванню командного підходу до вирішення проблем і вироблення спільних способів подолання труднощів;
- широкі можливості для підвищення методичної грамотності;
- стимул для швидкого та ефективного вдосконалення власної педагогічної майстерності під час професійної діяльності;
- відкриті можливості для більш вільного застосування авторських і нестандартних професійних підходів до викладання предмету, до побудови взаємин з учнями класу тощо;
- усвідомлення важливості розроблення індивідуальних програм навчання для дітей із різноманітними потребами;
- можливість ділитися набутими знаннями досвідом із менш досвідченими колегами, вдосконалюючи власні тьюторські якості;
- формування особистої терпимості й терплячості, зокрема в роботі з дітьми з нормотиповим розвитком;
- підтвердження правильності особистого професійного вибору, або розуміння його помилковості й можливість вчасно змінити вектор або/і профіль роботи;
- побудова більш тісних взаємин із батьківською громадою класу, з окремими батьками з метою розуміння своїх учнів;
- більш дружний колектив учнів класу, які, за підтримки педагогів, легше приймають до свого гурту різних дітей, попри їхні відмінності, вміють піклуватися про слабших, підтримувати одне одного;
- необмежені можливості радіти успіхам своїх учнів, особливо тих, кому процес здобуття освіти дається важче, і бачити в кожному часточку себе тощо.

Недоліки та незручності

Незручності	Можливі способи вирішення
Недостатній зв'язок з учасниками Команди супроводу учня з ООП, як наслідок — можлива неефективність самостійно обраних стратегій роботи з учнем, класом	Налагодження тісної співпраці з колегами, взаємообмін та використання позитивного досвіду щодо організації роботи з учнем з ООП, колективом класу. Педагог має змогу ініціювати таку взаємодію, якщо інші фахівці з певних причин цього не прагнуть, а робота адміністрації закладу освіти, до компетентності якої належить це питання, є недостатньо ефективною
Недостатня обізнаність педагога щодо особливостей роботи з учнем з ООП і небажання вдосконалюватись у цьому напрямі	Активний пошук і розумне використання отриманої з різних джерел інформації про особливості роботи з учнем з ООП дозволить у разі зменшити або й уникнути труднощів і незручностей у роботі
Відсутність або недостатність фахової підтримки в роботі з дитиною з ООП, її родиною тощо	Педагог може (і має на це право) самостійно ініціювати надання йому фахової методичної, консультаційної та іншої необхідної підтримки в організації робочого процесу в класі, де здобувають освіту діти з ООП. Для цього він може самостійно або через адміністрацію закладу освіти звертатися за такою допомогою зокрема до відповідних інстанцій, ІРЦ, фахових громадських організацій тощо

Незручності	Можливі способи вирішення
Нестача часу на вивчення проблемних питань роботи з дитиною (потреба у витрачання власного, позаробочого часу, що прийнятно не для всіх педагогів)	Варто переглянути власні стратегії щодо організації й розподілу робочого й вільного часу. Можливо, варто опанувати навчальний курс із тайм-менеджменту, або принаймні скористатися порадами щодо цього питання з фахових доступних джерел. Передусім у педагога має бути розуміння, що робота з опанування чогось нового завжди потребує додаткових витрат часу. І що більше досвіду ефективного застосування різних методів він отримуватиме на старті, то легше й швидше відбуватиметься процес надалі
Небажання співпрацювати з додатковими фахівцями, які працюють із дитиною поза межами закладу освіти з учнями з ООП	Це позбавляє педагога, особливо на початкових етапах роботи з дитиною з ООП, необхідної інформаційної підтримки щодо полегшення роботи з таким учнем у закладі освіти, у конкретному класі. У такому разі педагог фактично бере на себе відповідальність щодо пошуку ефективних способів та підходів у роботі з дитиною. Він також має враховувати, що його одноосібна діяльність може уповільнити процес адаптації такого учня до умов освітньої установи, або ускладнити процес пошуку апробованих методів у його навчанні. Окрім того, відсутність комунікації з іншими фахівцями може провокувати додаткове психоемоційне напруження в самого педагога, якому доведеться самостійно долати певні труднощі в роботі з учнем з ООП, унеможливує отримання порад спеціалістів, які мають досвід щодо їх подолання; зумовлює самостійний пошук ефективних способів у роботі з дитиною з особливими освітніми потребами поза освітньою установою
Небажання приймати учня з ООП до свого класу «нормальних дітей», активне прагнення в будь-який спосіб «позбавитись» його присутності	Закон України «Про освіту» чітко визначає право особистості на здобуття освіти, незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства тощо. Цю даність педагог, який планує продовжувати свою професійну діяльність в освітній установі має прийняти. Намагання «усунути» дитину з ООП, яка за загальними показаннями й рекомендаціями ІРЦ має право навчатися у даному закладі освіти, у конкретному класі є неприпустимим і незаконним. Педагог, який прагне невмотивовано позбавитись від такого учня, може нести адміністративну відповідальність відповідно до чинного законодавства, аж до звільнення з посади. Водночас є ситуації, коли неусувні особливості поведінки дитини з ООП в школі дійсно спричиняють незручності чи навіть небезпеку життю й здоров'ю власне дитини або інших учасників освітнього процесу. І вони не можуть бути скореговані ані фахівцями закладу освіти, ані іншими спеціалістами поза ним (або, наприклад, якщо батьки не звертаються за такою додатковою спеціальною допомогою для своєї дитини). Також можливі ситуації, коли об'єктивні умови освітнього закладу не можуть задовольнити навчальних та/або корекційно-реабілітаційних потреб дитини з ООП, і це може бути підставою для рекомендацій родині змінити заклад освіти. Однак такі ситуації є швидше винятком із правил і потребують об'єктивного, комплексного індивідуального розгляду
Можливі претензії, зауваження чи недостатньо обґрунтовані вимоги щодо особливостей роботи з різними дітьми з ООП від батьків дітей, адміністрації закладу тощо	Корисним буде підтвердження свого прагнення до професійного вдосконалення через здобуття неформальної освіти в зазначеному напрямі тощо. Також дуже важливо підтримувати постійний зворотний зв'язок з усіма учасниками освітнього процесу, які дотичні до конкретної ситуації. Корисним буде запитати в партнерів діалогу їхнє бачення вирішення складної ситуації. Досить часто саме цей прийом усуває зайве напруження. Побудова конструктивного діалогу з опонентом у складній ситуації: що краще тримає себе в руках педагог, то легше йому володіти ситуацією, і, безперечно, легше аргументувати свої дії, визнавати помилки, робити обґрунтовані висновки тощо. І найголовніше — педагог має ретельно вивчити законодавчу базу, яка регламентує його роботу в умовах інклюзивної освіти, працювати в межах цих вимог, і покликатися на неї під час відстоювання себе, як професіонала

Незручності	Можливі способи вирішення
Прагнення педагога перекласти відповідальність за розвиток, корекцію, навчання та виховання учня з ООП на педагогів корекційної освіти, психолога, асистента педагога, асистента дитини (тьютора) тощо тоді, коли педагог займатиметься «нормальними» дітьми	Функції вчителя в інклюзивному класі визначені посадовою інструкцією та особливими рекомендаціями для роботи фахівця з такими учнями, і також мають відповідати здоровому глузду та природньому піклуванню про дитину. Освітньо-виховна робота вчителя (у межах відповідальності освітньої установи) в класі, де навчається дитина з ООП, не передбачає будь-якого виокремлення такого учня із загального процесу здобуття освіти в класі. Лише надання йому необхідної допомоги у вигляді адаптації чи модифікації освітньої програми, зокрема враховуючи розвивально-корекційний компонент уроків, та урахування його, наприклад, психофізичних особливостей під час організаційних моментів. І це належить до безпосередніх обов'язків педагога. Асистент вчителя в класі має виконувати винятково допоміжну, підтримувальну роль. Також і кожен спеціаліст несе відповідальність за здійснення діяльності, відповідно до власних обов'язків і не повинен виконувати роботу іншого
Виконання не своїх обов'язків.	Окрім того, уникання чи неякісне виконання своїх обов'язків хоча б одним із членів Команди супроводу дитини з ООП врешті створюватиме зайве напруження в педагогічному колективі, не сприятиме професійному зростанню фахівця, взаємоадаптація «вчитель-учень» затягуватиметься, а, отже, й особисте емоційне напруження обох зростатиме. Відповідно, це негативно позначатиметься і на загальній емоційній атмосфері класу. Також може спостерігатися підсвідоме ізолювання іншими учнями класу свого однолітка з ООП або навіть негативне ставлення до нього, оскільки діти добре відчувають настрої дорослих. Усе це зокрема додаватиме проблем самому педагогу. Варто зазначити, що найбільш правильною буде саме стратегія вчителя на побудову власних взаємин та пошук ефективних освітніх підходів у роботі з учнем з ООП як індивідуально, так і в колективі класу зокрема.
Гіпервідповідальність вчителя. Завищені вимоги педагога до себе й до інших учасників освітнього процесу тощо	Здебільшого це призводить до поступового зростання внутрішнього незадоволення, напруження і тривоги в педагога, яка із часом виявляється в зовнішніх проявах (підвищена дратівливість, конфліктність, або навпаки — розсіяність, надмірна вразливість, зникнення інтересу до роботи, апатія, і надалі — до психосоматичних захворювань, загострення хронічних хвороб тощо). Такі стани нерідко впливають на сферу стосунків, порушуючи сімейні, колегіальні, дружні взаємини, безпосередньо на роботу педагога з дитячим колективом, батьками тощо. Якщо педагог під час діяльності помітив у себе кілька з вказаних ознак, не зайвим буде заново переглянути власні обов'язки як фахівця, виписати й порівняти нормативні та реально виконувані функції, чітко окреслити зону власної відповідальності, а решту делегувати відповідним фахівцям. Для цього педагогу у певних ситуаціях може знадобитися підтримка адміністрації закладу. Для зниження рівня гіпервідповідальності та завищених вимог дуже важливо зрозуміти, що саме і в якому обсязі педагог має і об'єктивно може робити в інклюзивному напрямі «тут і зараз», чому має «довчитися» сам, які знання та вміння може отримати в більш досвідчених колег, на курсах підвищення кваліфікації тощо, а також яких умінь немає в зоні його компетентності та яку підтримку дитині з ООП, її сім'ї та іншим учасникам освітнього процесу він точно не зможе (і не має!) професійно надавати. Для об'єктивності проведення такого самоаналізу, і, за потреби, надання фахової підтримки, педагог може звернутися до психолога закладу освіти, або до інших колег, яким довіряє

Незручності	Можливі способи вирішення
Неефективність обраних стратегій роботи, відсутність очікуваного результату та інше	Перегляд власних способів діяльності, використовуваних методів роботи, активні консультації з батьками учня з ООП, учасниками Команди супроводу учня. Пробне використання інших стратегій роботи та проведення моніторингу їх результативності тощо. Іноді потрібно просто почекати, і незабаром буде результат

Для учня з ООП в інклюзивному класі

Переваги:

- соціальна інтеграція (процес здобуття освіти у звичайній школі передбачає широке коло спілкування учня з людьми різного віку і статусу);
- отримання реалістичного життєвого й побутового досвіду, завдяки якому сучасному учневі надалі легше буде адаптуватися до умов реального життя, до неінклюзивного середовища;
- оволодіння багатьма навичками й застосування їх під час навчання відбувається часто природно, за наслідуванням «вмілих» однокласників, однолітків або за незначної допомоги з боку дорослого;
- в оточенні однолітків учні з ООП сприймають і застосовують відповідні їх віку рольові моделі побудови стосунків і діяльності;
- адаптація до звичайного колективу дітей відбувається природно. Учень з ООП спілкується з однокласниками та іншими учнями школи на рівних, будує дружні взаємини, отримує досвід вирішення конфліктів, вчиться відстоювати власні інтереси, отримувати й надавати допомогу, зрештою, живе максимально реальним життям школяра;
- діти стають менш егоїстичними й вимогливими до задоволення власних потреб оточенням;
- залучення в динамічність подій та взаємин в одному класі з учнями з типовими освітніми потребами, з типовим розвитком у поєднанні з корекційно-розвивальним педагогічним впливом та психологічною підтримкою з боку батьків, педагогів, інших дітей стимулює учня з ООП до швидших реакцій, більш інтенсивного спілкування, прискорення розвитку всіх психічних процесів, мовлення, емоційних реакцій тощо, що цілком сприяє ефективнішому всебічному розвитку дитини та врешті формуванню в неї позитивного самосприйняття;
- середовище звичайних однолітків стимулює в учня з ООП повніше реалізувати свій потенціал у навчанні: завдяки здоровій конкуренції в нього формується прагнення впливати на кращий загальний результат під час роботи в групі й також покращувати свої попередні результати;
- процес здобуття освіти для учня з ООП проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей, з урахуванням їх реальних можливостей і зони найближчого розвитку;
- з віком багато дітей з ООП все гостріше відчувають свою «відмінність». Спілкування з однолітками, однокласниками, які сприймають особливості такого учня як щось природне, звичне, «своє», підтримка з боку такого «безпечного» соціуму надає учневі з ООП впевненості під час виникнення нетолерантного ставлення до нього сторонніх осіб, самоідентичності тощо.

Недоліки та незручності:

Незручності	Можливі способи вирішення
Залежно від індивідуальних особливостей та/або ступеню психофізичного порушення (якщо таке є), адаптація дитини	Це нормально. Період адаптації часто виявляється складним для учнів з типовими освітніми потребами, а надто для учнів з ООП. У цей час важливо, щоб учня максимально підтримували всі дорослі й однолітки, які її оточують.

Незручності	Можливі способи вирішення
з ООП до умов перебування в закладі освіти може тривати довше, ніж у її однолітків без порушень	Середній адаптаційний період для звичайного учня триває 6—8 тижнів. Ускладнений — до 3—4 місяців. Для учня з ООП середній адаптаційний період може тривати 3—4 місяці, ускладнений — до 6—7 місяців. В окремих випадках адаптація до школи триває весь перший рік навчання. В окремих випадках, коли адаптація протікає довго й дуже гостро, можна ставити перед батьками питання про перегляд доцільності інклюзивної форми навчання. Але врешті, у прийнятному для себе темпі та вигляді такі учні здебільшого адаптуються до умов освітньої установи
Можуть не мати необхідних для більш ефективного розвитку технічного обладнання та наочних посібників, не отримувати спеціальної допомоги	Нині державні субвенції на інклюзивну освіту дають змогу закладу освіти замовляти необхідне обладнання для навчальної й корекційно-розвивальної роботи з учнями з ООП. Організацією цього процесу в школі займається адміністрація, спираючись на рекомендації ІРЦ, прописані в супровідних документах учня, а також враховуючи рекомендації корекційних фахівців, психолога та вчителя, які безпосередньо працюватимуть із дитиною, зважаючи також на думку батьків, які часто добре обізнані в потребах своєї дитини. Якщо матеріально-технічні засоби, посібники для проведення корекційної роботи з учнями з ООП не надають під замовлення в установленому порядку, то заклад освіти, за підтримки батьків учнів, може надіслати прямий запит до керівництва установ, які безпосередньо відповідають за надання необхідних матеріалів для роботи. Позиція сучасної школи: «Найперше — дитина», а вже потім бюрократичні процедури. Щодо отримання учнем спеціальної допомоги, слід розрізняти якої саме допомоги потребує учень. Так, наприклад, якщо учень з ООП потребує проведення з ним корекційної роботи фахівцями-дефектологами або фізичним реабілітологом, і школа має відповідні кадри для забезпечення такої роботи, то ці послуги надають дитині безпосередньо в закладі освіти. Якщо дитина потребує постійного чи тимчасового супроводу під час навчання асистента (тьютора) дитини, якщо їй необхідний контроль із боку медичного фахівця певного профілю абоощо, то це, зазвичай (якщо інше не передбачено законом), належить до сфери відповідальності батьків, і саме вони мають потурбуватися про надання дитині відповідної допомоги
Можливе неповне засвоєння шкільної програми	Інклюзивна форма освіти не вимагає повного опанування програмовими вимогами до навчання, тим більше в традиційний спосіб. Учень з ООП може опановувати навчальну програму в той спосіб, і в тому обсязі, і в ті терміни, які йому найбільш зручні й доступні та відповідають його об'єктивним можливостям.
Виконання складних для дитини завдань не стимулює її до подальшої роботи	Завдання вчителя та його асистента враховувати всі можливі фактори під час подачі навчального матеріалу учневі. Завдання мають бути індивідуалізованими і відповідати реальним можливостям учня з ООП, з урахуванням зони його найближчого розвитку. Зміст і обсяг таких навчальних завдань можуть бути модифікованими чи адаптованими, якщо в цьому є потреба

Незручності	Можливі способи вирішення
Постійне стимулювання до діяльності, конкуренція в класі може призводити до зниження або навіть втрати мотивації до навчання, замкненості, нерішучості, недооцінювання власних сил тощо	Це може свідчити про помилковий вибір освітньої стратегії для учня з ООП. Або про відсутність індивідуального підходу під час складання Індивідуальної програми розвитку. Надмірний обсяг знань, конкуренція, яка спричиняє ті чи ті фактори, що не враховують індивідуальні можливості учня (або враховують частково) логічно знижують його самооцінку і призводять до втрати мотивації до навчання, а подекуди й спілкування з однолітками. Учень з ООП, як і кожен учень класу, не повинен конкурувати з іншими учнями. Тільки з власними попередніми досягненнями. Команда супроводу учня з ООП має терміново переглянути його ІПР і скоректувати запланований обсяг чи зміст кінцевих показників розвитку або засвоєних навчальних знань, умінь і навичок
Його потенціал не завжди зможе бути виявлений або вчасно помічений у класі, де увага педагога має приділятися рівномірно всім дітям — і з типовими, і з особливими освітніми потребами	Для уникнення цього в класі працює асистент учителя, який разом з основним педагогом допомагає виявити й розкрити можливості й таланти всіх учнів, разом з учнями з ООП
Багато учнів у класі заважають зосереджуватися, концентрувати увагу	Це досить важливий момент. З огляду на нормативну кількість учнів у класі, зокрема інклюзивному, — не більше 30 осіб (хоча насправді може бути й більше), можна говорити про досить високий ризик перевтоми для всіх учнів, а надто для учнів з ООП. Якщо дитина з ООП втрачає увагу, емоційно перевтомлюється, то це часто зумовлює погіршення її поведінки, зниження продуктивності роботи на уроці, якості засвоєваних знань тощо. Зменшити ризик перевтоми для учня з ООП під час перебування в школі, у класі з великою кількістю дітей, можна завдяки збільшенню для нього кількості й тривалості релаксаційних моментів, організації певним способом його робочого місця (наприклад, надати антишумові навушники, встановити спеціальні екрани з обох боків парти, аби діти поруч не відволікали від роботи), в окремих випадках дитині може знадобитися навіть додатковий робочий день для психоемоційного відновлення тощо. Звичайно, таким учням легше навчатися в класі з меншою наповнюваністю
Може бути відсутніми емоційний контакт з учителем і відчуття прийняття ним дитини з ООП	Емоційний контакт є найпершою передумовою побудови взаємин і фактично гарантією успішності психолого-педагогічного впливу, ефективності виховного, освітнього, корекційно-реабілітаційного процесів для учня з ООП, для будь-якого учня. Якщо батьки відмічають цю проблему, варто обговорити її особисто з педагогом. Адміністрація закладу в такій ситуації зарадити нічим не може. Якщо попри взаємні спроби сторін контакту немає, або якщо хоча б одна зі сторін впродовж певного часу (визначається індивідуально для кожної ситуації) не відчуває себе на одній емоційній «хвилі» з іншою, то батькам варто замислитися над зміною педагога.
Дитина з ООП не завжди буде сприйнята «нормальними» однолітками, їхніми батьками, іншими дорослими, а також педагогічним колективом	Так, це можливо. Україна лише почала рухатися в напрямку формування толерантного суспільства. Педагоги освітнього закладу, де навчається дитина з ООП, мають право, можливість та обов'язок системно проводити профілактичну роботу з іншими учнями класу, школи, за потреби — системну роботу з батьками учнів, щодо попередження явищ сегрегації (відокремлення) та дискримінації (обмеження можливостей) учнів з ООП, зокрема щодо усунення негативного ставлення до них. Робота педагогів також пе-

Незручності	Можливі способи вирішення
	редбачає максимальне залучення учнів з ООП до всіх сфер діяльності учнів у школі. Батьки учнів з ООП також можуть бути активними учасниками такої діяльності (у співпраці з педагогами або самостійно). Водночас не слід нехтувати даністю, що дитина з особливими освітніми потребами може комусь відверто не подобатись, і хтось з учнів або їхніх батьків буде відверто чи приховано налаштований проти неї. Такі випадки бувають у багатьох колективах, і якщо ми говоримо про максимально природне прийняття дитини з ООП в колектив класу, у життя закладу освіти, то й ставлення оточення до неї матиме свої, природні закони. Тоді на відповідальних дорослих лягає функція нагляду, аби подібне ставлення не мало агресивного та дискримінаційного компоненту щодо конкретного учня
Можливі непорозуміння з однолітками, приниження, насміхання	Подібні випадки мають терміново виявлятися педагогами й одразу припинятися. Важливо проводити окрему (індивідуальну) профілактичну роботу з такими учнями. Це може виконувати шкільний психолог, класний керівник дитини або інший вчитель, чия думку поважає «кривдник». Іноді може бути достатнім організація кількох «випадкових» спільних справ для обох сторін конфлікту (за прямого або неявного супроводу дорослим), щоб діти порозумілися. Педагогам може знадобитися підтримка сімей обох учнів у вирішенні конфлікту. В окремих випадках школа може звертатися по допомогу до соціальних служб або органів правопорядку. Дуже важливо простежувати, аби подібні одиничні випадки не ставали масовими і не набували ознак булінгу
Учень може отримувати підвищену, «зайву» увагу з боку соціального оточення (його можуть відверто розглядати, тицяти в нього пальцями, обговорювати його «особливості» в його присутності, відверто «жаліти») тощо.	Така поведінка дітей часто спостерігається на етапі знайомства з новим «незвичним» учнем. Педагоги в співпраці з батьками учнів мають пояснювати школярам правила толерантного ставлення до учнів з ООП і способів спілкування з ним. Якщо така робота буде проводитись систематично, в усіх напрямках, діти швидко звикнуть до особливостей таких учнів і далі поводитимуться природно. Більше того, вони надалі можуть самостійно навчати інших новеньких учнів правилам толерантного поводження

Для інших учнів інклюзивного класу

Переваги:

- в інклюзивному класі завдяки присутності двох педагогів (основного вчителя і його асистента/тьютора) усі діти отримують підвищену увагу з боку дорослих;
- діти навчаються співпереживанню, співчуттю, у них формується природне прагнення допомагати;
- легко приймають факт, що всі люди різні;
- навчаються прийняттю дітей з особливими освітніми потребами як рівних;
- навчаються чекати, враховувати чужі потреби, поступатися власними бажаннями заради ближнього;
- можуть ставати більш організованими, швидше навчаються продумувати свої дії;

- отримують більш міцні знання й краще закріплені навички завдяки організації співпраці дітей у групі: допомагаючи учням з ООП, вони вдосконалюють себе;
- краще усвідомлюють власні можливості (це додає їм винахідливості, творчості, впевненості в собі);
- мають змогу набувати лідерських навичок;
- деякі негативні прояви в поведінці нормо-типових учнів на тлі труднощів у роботі з учнями з ООП можуть сприйматися педагогами менш гостро;
- у майбутньому вони уникнуть бар'єрів у спілкуванні з людьми з інвалідністю, особливостями в поведінці, зовнішності тощо.

Недоліки та незручності:

Незручності	Можливі способи вирішення
Деякі поведінкові прояви учнів з ООП можуть нервувати, лякати інших учнів	Кожна дитина в подібній ситуації має отримати термінову допомогу та підтримку дорослого. Педагоги в співробітництві з батьками проводять просвітницьку роботу з учнями щодо толерантного ставлення до подібних проявів, роз'яснення причин цього, попередження випадкового провокування виникнення таких реакцій із боку самих учнів тощо. Психолог закладу освіти терапевтично працює з найбільш вразливими учнями індивідуально або в малій групі, та з усім класом у напрямі розвитку емоційної стійкості. Команда супроводу учня з ООП комплексно працює в напрямі зниження гостроти та зменшення кількості таких негативних проявів у його поведінці
Окремі прояви в поведінці учнів з ООП іноді можуть нести фізичну небезпеку для інших учнів	Кожній дитині в подібній ситуації має бути наданий захист та психологічна підтримка з боку дорослого. Педагоги мають доносити до батьків учнів з ООП інформацію про такі ситуації. Також має бути розроблена спільна стратегія реагування всіх педагогів і батьків на подібні випадки. Заохочується інтенсивна виховна робота з таким учнем вдома. З дитиною з ООП в закладі освіти проводиться відповідна робота (у межах повноважень педагогічного персоналу закладу), спрямована на виявлення причин такої небезпечної поведінки та, по можливості, її усунення. В окремих випадках, коли це неможливо зробити шляхом педагогічної корекції, а робота родини також не дає позитивного результату, школа може ставити питання про зміну форми здобуття освіти дитиною на індивідуальну, дистанційну або іншу
Можуть отримувати менше особистої уваги від учителя (переважна увага — учням з особливими освітніми потребами)	Такі ситуації можуть свідчити про невміння вчителя ефективно розподіляти свої обов'язки або про непрофесійність педагога. У такому разі вчителю необхідні підтримка та скерування з боку більш досвідченого колеги або адміністрації освітньої установи. Слід також взяти до уваги, що навіть якщо дії педагога є професійними, окремі учні (чи їхні батьки, які можуть впливати на думку дитини) надто суб'єктивно чи критично сприймають приділення вчителем уваги іншим учням, зокрема учням з ООП

Незручності	Можливі способи вирішення
Поряд з ними може знаходитися часто знервований, втомлений, роздратований педагог (через особливості роботи, спілкування з учнями з ООП, їхніми родинами, родинами інших дітей тощо), що може негативно позначатися на загальній атмосфері та емоційному стані всіх учнів класу	Необхідна робота педагога над собою, стабілізацією власного емоційного стану. Педагогові дуже необхідна психологічна підтримка та підтримка членів Команди супроводу дитини з ООП, з боку адміністрації — позитивне мотивування до роботи. Педагог потребує тимчасової підтримки з боку колег, зокрема їх присутності й практичної допомоги на уроках учням з ООП або іншим учням (своєрідне розвантаження вчителя, надання йому можливості «передихнути»). Психолог закладу освіти інтенсивно працює (у парі з педагогом) у напрямі формування позитивного тла в класі, за потреби — навчає педагога лайфхакам у роботі з класом, з учнями з ООП для зменшення емоційного напруження, ефективним навичкам «переключення» тощо
Неправильно організований педагогічний підхід у роботі з класом може призводити до закріплення в деяких учнів з типовими освітніми потребами невміння відстоювати власні кордони, особливо під час спілкування з особами, які потребують допомоги, опіки	Учитель, психолог і батьки мають навчити дітей допомагати і, за потреби, піклуватися про учнів з ООП в класі. Але водночас важливо пояснити всім учням, що це — їхнє добровільне право. Вони не мають поступатися власними потребами й бажаннями заради іншого учня, якщо цього щиро не хочуть. Потурання примхам (не слід плутати з наданням необхідної підтримки!) учнів з ООП чи надмірна опіка швидко формує в останніх вивчену безпорадність, навіязливість, установки «мені всі щось винні» або «зроби замість мене» тощо, які складно змінити. А також негативно впливає на окремих, особливо вразливих, учнів, формуючи в них почуття провини щодо учнів з ООП, зайвих жалощів, страху тощо, якщо вони «не задовольняють» потреби того, хто про це просить. Унаслідок цього можливе погіршення загального соматичного стану дитини, неухважність, зниження навчальної успішності, зростання тривожності, або, у деяких випадках, і зворотна реакція — уникання учнем дитини з ООП або й агресія щодо неї
Конфлікт у ставленні до спільного навчання «звичайних» учнів та учнів з ООП з боку педагогів та родини (наприклад, коли в школі дітям говорять про правильність і необхідність спільної діяльності й спілкування всіх дітей, а вдома — про «зайвих інвалідів» у класі тощо)	До певного віку діти, особливо молодшого шкільного віку, ще не здатні самостійно сформулювати прийнятне для себе ставлення до проблеми, особливо якщо дві впливові «інстанції» — родина і вчитель — пропагують різні цінності. Такий внутрішній конфлікт також може сприяти виникненню в учнів психосоматичних проявів, погіршенню навчальних успіхів, тривожності, пригнічення або, навпаки, зростанню конфліктності, аж до прихованого чи відкритого негативного ставлення до учнів з ООП класу, які дитина підсвідомо визначає як «винуватці» тощо. У такому разі дуже важливо педагогам і батькам домовитися й дотримувати спільної стратегії формування ціннісних ставлень у дітей
Неправильний педагогічний підхід з боку педагогів та/або родини може сформулювати негативне ставлення учнів класу до дітей з ООП, і таке ставлення може закріпитися як звична модель поведінки і в дорослому житті тощо	Не існує єдино правильного, універсального підходу для роз'яснення важливості різноманіття в суспільстві, який би був прийнятий усіма дітьми. Одній дитині достатньо буде пояснити, іншій — показати як це діє, третій — і пояснити, і показати, четверта зрозуміє це інтуїтивно, а п'ята — потребуватиме тривалого часу для усвідомлення тощо. Тож дорослим варто бути максимально уважними й винахідливими стосовно цього питання, шукати індивідуальні підходи до кожного, і в жодному разі не тиснути на учнів, які на певному етапі не сприймають дітей з ООП. Робота з формування міцного колективу, зокрема колективу інклюзивного класу, потребує від педагога терпіння й часу

Для БАТЬКІВ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Переваги:

- можливість самостійно обрати для своєї дитини освітній заклад із відповідною формою здобуття освіти або ініціювати створення інклюзивного класу в обраній школі;
- за умов інклюзивної освіти, дитина отримує освітні послуги, які відповідають її можливостям, а також комплексний систематичний фаховий корекційно-розвивальний супровід;
- під час перебування дитини в закладі освіти, вона знаходиться в колективі однолітків, набуває соціального досвіду, швидше опановує побутові навички, не прив'язана надмірно до батьків. Отже, останні можуть спостерігати успіхи її соціалізації в групі однолітків без порушень;
- батьки можуть об'єктивно стежити за прогресом своєї дитини, бачити її успіхи, а також негативні тенденції під час здобуття освіти в школі, з урахуванням корекційного компоненту занять, обмінюватись із фахівцями, які працюють із дитиною, досвідом і результатами спостережень за нею під час роботи вдома і в освітньому закладі, задля пошуку найоптимальніших способів допомоги й корекції порушення чи особливостей поведінки дитини тощо;
- члени родини, зорієнтовані фахівцями (педагогами, психологами, залученими консультантами тощо), можуть усвідомлено відстежувати причини й ситуації, які провокують виникнення певної небажаної поведінки або неуспішність дитини в певній діяльності тощо. Враховуючи рекомендації фахівців, батьки можуть уникати або коригувати такі ситуації поза межами освітньої установи, або, навпаки, створювати спеціальні ситуації успіху для вдалого розвитку своєї дитини;
- систематичне відвідання дитиною з ООП освітнього закладу та впевненість, що там із нею проводять відповідну її потребам якісну освітню і корекційну роботу, що вона доглянута й захищена сторонніми людьми, що має друзів так само, як і інші діти, тощо, може надавати батькам можливість певного перепочинку від постійної турботи про дитину, особливо якщо це дитина з психофізичними порушеннями, і піклування над нею потребує багато уваги від дорослого. Також успішне входження дитини з ООП в освітній процес може навіть дати можливість для самореалізації батьків у певній сфері діяльності, що було неможливим поки дитина була постійно поряд (коли до цього батьки самостійно займались її вихованням, лікуванням та корекцією);
- батьки учня з ООП можуть підтримувати активні взаємини з родинами інших учнів класу, тим самим розширюючи коло спілкування як своє, так і дитини, водночас сприяючи набуттю їхньою дитиною різноманітного життєвого досвіду. Досвід спілкування з родинами інших дітей з особливими освітніми потребами та родинами дітей, що розвиваються типово, може надихати таких батьків на більш активний розвиток своєї дитини, легше прийняття її «особливостей» та інше.

Недоліки та незручності:

Незручності	Можливі способи вирішення
Батьки мають усвідомлювати, що за умови інклюзивного навчання їхня дитина не завжди матиме педагогів, зокрема спеціалістів корекційно-розвивального напрямку, з достатнім рівнем спеціальної підготовки для роботи з конкретною проблемою дитини	Нині навчання педагогів для роботи в умовах інклюзивної освіти відбувається досить інтенсивно. Однак, не маючи достатньо практичного досвіду, такі педагоги можуть не враховувати окремих нюансів у роботі з дитиною з ООП. Якщо батьки добре обізнані в питаннях освітньо-корекційних потреб дитини, вони можуть ініціювати розмову на цю тему з педагогом чи групою

Незручності	Можливі способи вирішення
	фахівців, розказати про наявність та/або ймовірність виникнення проблем у певних сферах, можливих причинах, способах їх усунення тощо. Якщо є можливість, вони можуть запросити до спілкування з Командою супроводу дитини фахівця, обізнаного з проблеми, який зможе надати конкретні рекомендації. Не зайвим буде рекомендувати педагогам ознайомитись з фаховою літературою, інтернет-джерелами щодо цього питання
Не можна виключати можливість вибору фахівцями навчального закладу, або одним із них, хибного напрямку в освітньо-корекційній роботі, роботі із соціалізації дитини в групі однолітків тощо, що може негативно позначитися на загальному розвитку чи поведінці дитини тощо	Батьки мають підтримувати тісний зв'язок із фахівцями, які безпосередньо працюють із їхньою дитиною в закладі освіти. Систематичний обмін спільними спостереженнями за прогресом учня, його стосунками в колективі тощо може допомогти вчасно виявити неефективні стратегії роботи й скоригувати їх. Матеріалами, за якими можна відстежувати прогрес, можуть виступати робочі зошити учня, інші продукти його роботи на уроках та в позаурочний час у школі, фото- та відеозаписи (за умови надання батьками дозволу на це), записи в зошиті обміну інформацією між педагогами і батьками тощо
Батьки не зможуть постійно відстежувати, чи отримує їхня дитина в достатньому обсязі необхідні корекційні послуги	Батьки мають право цікавитися особливостями та спрямуванням корекційно-розвивальної програми, за якою проводять заняття фахівці. Це можна робити щоденно в кінці дня, забираючи дитину зі школи, або зранку, приводячи дитину на навчання, або раз на тиждень чи раз-два на місяць, за домовленістю з педагогами. Водночас, якщо рівень розвитку дитини дає можливість, батьки можуть обговорювати з нею день, що минув, спостерігати за нею, регулярно фіксуючи зміни в її розвитку, поведінці, прогресивності в знаннях
Педагоги в інклюзивному класі не завжди зможуть помітити неявні ознаки погіршення фізичного чи психічного стану дитини, якщо такі будуть.	Це нормально, оскільки педагоги класичної школи здебільшого не є фахівцями з фізичних чи психофізіологічних проблем дитини. Для убезпечення своєї дитини від таких проблем, саме батьки мають попередити вчителя про ознаки (тривожні зміни в стані учня), на які варто звернути увагу вчителю та залишити чіткі рекомендації щодо дій педагога в таких випадках
Процес захисту дитини від можливого прояву негативного ставлення до неї або її порушення, її особливості з боку однолітків, їхніх батьків чи інших осіб батьки мають довірити вчителю інклюзивного класу та іншим членам інклюзивної команди супроводу дитини в навчальному процесі	Варто довіряти педагогам. Команда супроводу дитини з ООП у закладі освіти й школа в цілому готуються до можливих проявів нерозуміння та/або несприйняття таких учнів дитячим колективом, батьками інших дітей тощо, і проводить необхідну роботу щодо попередження явищ сегрегації, дискримінації та булінгу всіх учнів і учнів з ООП зокрема
Родина учня з особливостями психофізичного розвитку має розуміти, що їхня дитина, попри будь-яку просвітницьку й профілактичну роботу педагогів освітнього закладу, не завжди сприйматиметься однолітками з нормотиповим розвитком, особливо, якщо її порушення помітно	Це факт. У сучасній українській школі, особливо із часу поширення інклюзивних цінностей в освіті, проводять серйозну роботу щодо зведення до мінімуму таких ситуацій. Проте іноді педагоги дійсно є безсилими проти ряду певних негативних чинників. Тож, якщо батьки бачать, що різнобічна робота фахівців із колективом, в якому перебуває їхній учень, упродовж певного часу не дає бажаного ефекту, і від цього найперше страждає дитина, а тим паче якщо ситуація ускладнюється, можливо,

Загальні аспекти впровадження інклюзивного навчання

Незручності	Можливі способи вирішення
вирізняє її в дитячому колективі	батькам варто розглянути можливість переведення своєї дитини до паралельного класу, або й підшукати їй інший освітній заклад
Дитина з ООП в інклюзивному класі, в закладі освіти, особливо якщо її зовнішність чи поведінка значно відрізняється від зовнішності й поведінки інших дітей, а також її родина часто отримує підвищену, «зайву» увагу з боку оточення. Так, дітей (і батьків) можуть відверто розглядати, «тицяти» в них пальцями, пошепки обговорювати їхні особливості, відверто жаліти дитину або постійно скаржитися на неї тощо	На початковому етапі перебування дитини в закладі освіти такі ситуації непоодинокі. Кожній людині потрібен час, щоб звикнути до нового, незвичного. За деякий час відбудеться адаптація й інтерес оточення зосередиться на чомусь іншому. Якщо така ситуація все ж турбує батьків, вони можуть самостійно ініціювати (на території школи — тільки в погодженні з адміністрацією освітнього закладу) або разом з учителями обговорити стратегії ближчого й позитивного знайомства інших учнів, їхніх батьків із дитиною та її особливостями з метою зменшення «зайвої» цікавості до дитини. Корисним буде проведення спільного дозвілля родини дитини з ООП із родинами інших учнів класу. Це найпростіший спосіб для невимушеного знайомства й задоволення надмірної цікавості до такої дитини з боку оточення.

Для батьків інших учнів інклюзивного класу

Переваги:

- батьки можуть навчатися й навчитися разом зі своїми дітьми приймати як рівних учнів, які значно відрізняються від інших;
- виробляють навички побудови взаємин із різними, зокрема особливими дітьми, їх сім'ями;
- навчаються бути більш терплячими, сприйнятливими до інших, а також і до власних дітей;
- спостерігаючи за взаєминами в родині учнів з ООП, можуть поліпшувати взаємини у власних сім'ях;
- навчаються більше цінувати час, проведений зі своїми дітьми;
- в інклюзивному класі враховують потреби всіх учнів. Адже «норма» також буває різною: хтось дуже сором'язливий і йому важко спілкуватися, хтось — надто повільний і не завжди дотримує спільного темпу в навчанні, діяльності, хтось — навпаки, надміру активний і може систематично порушувати правила поведінки в класі тощо. Для батьків будь-якого учня важливо, щоб їхню дитину сприймали такою, якою вона є, і не намагалися «підігнати» його під певні, зручні для «системи» еталони. Часто саме в інклюзивному класі така потреба батьків задовольняється.

Недоліки та незручності:

Незручності	Можливі способи вирішення
Існує можливість, що учні з типовими освітніми потребами отримуватимуть менше уваги від педагогів, які багато часу присвячують учням з ООП і не всі їхні потреби будуть враховані	Батьки можуть (і мають!) активно цікавитися як відбувається освітньо-виховний процес у школі. Якщо їх щось тривожить, батьки можуть обговорити це безпосередньо з учителем (учителями) своєї дитини

Незручності	Можливі способи вирішення
Можуть мати місце побоювання за фізичне та психічне здоров'я своїх дітей, залежно від особливості поведінкових проявів учнів з ООП	Батькам, яких турбує це питання, варто з'ясувати у вчителя як саме захищають їхню дитину в таких випадках, дізнатися в педагога та, якщо це можливо, у батьків учнів з ООП яка робота проводиться для усунення таких проявів у поведінці дитини, які причини можуть викликати ці реакції (і чи не є поведінка їхньої дитини провокувальним фактором) тощо. Якщо є потреба, можна розглянути варіант проведення спільного сімейного дозвілля з учнем з ООП та його родиною, аби налагодити стосунки та зменшити напруження між дітьми. Якщо дитина надміру вразлива чи схильна до фантазування, вона може більш гостро сприймати або перебільшувати так звану небезпечну поведінку іншого учня. Це теж батькам варто враховувати. Обговорити й визначити стратегію поведінки своєї дитини (і родини) в подібних випадках. У будь-якому разі батьки мають робити все, що від них залежить (у законний спосіб), щоб захистити власну дитину від небезпеки
Окремі масові виховні, екскурсійні та інші класні заходи можуть мати специфічний та обмежений характер, оскільки педагоги повинні враховувати потреби учнів з ООП, аби вони не були відлученими від соціального життя колективу	Якщо батьків не влаштовує зміст та/або форма організації позакласних заходів педагогами закладу освіти, вони самостійно або через батьківський комітет можуть ініціювати підбір цікавих та змістовних спільних активностей, які враховуватимуть потреби й інтереси всіх (або принаймні більшості) учнів
Батькам доводиться додатково враховувати в розмовах зі своїми дітьми, близькими та знайомими тему «особливих» дітей (не обговорювати їх при своїх дітях, не висловлюватися про них надто різко, особливо при дітях, не «навішувати ярлики» тощо)	Подібна практика сімейних взаємин є дуже прогресивною й позитивною. Із часом така стратегія толерантного ставлення своєї дитини до інклюзивної в класі стає природною, звичною для родини, і не завдає незручностей
Мають формувати у своїх дітей (і в себе) модель терпимого й сприйнятливого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, навіть якщо це йде врозріз із їхніми внутрішніми переконаннями	За родиною залишається право вільного вибору в ставленні до осіб з особливими освітніми потребами. Проте багаторічні світові спостереження за ефективністю спільного навчання і спілкування учнів з нормотиповими та особливими освітніми потребами (за правильного педагогічного впливу) переконливо доводять, що це однозначно позитивно впливає на обидві групи дітей.

Серед недоліків упровадження інклюзивної освіти загалом існують чинники, що уповільнюють її впровадження в закладах освіти. Попри законодавчо гарантовані права осіб (учнів) з ООП на вільний доступ до загальної середньої освіти, залишаються об'єктивні перешкоди.

РОЗДІЛ 2

Учні в інклюзивному класі

Для організації ефективної роботи з учнями з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями психофізичного розвитку, когнітивними, емоційно-вольовими, Команді супроводу та зокрема основному вчителю передусім необхідно з'ясувати:

- 1) ступінь та особливості порушення розвитку;
- 2) міру збереженості функціональних можливостей порушеної сфери;
- 3) рівень здатності учня користуватися залишковими функціями порушеної сфери, вміння використовувати для цього конкретні допоміжні засоби (за потреби);
- 4) міру збереженості інших аналізаторів, можливостей та функцій організму дитини, рівень їх розвитку та ступінь участі в можливій компенсації основного порушення в умовах закладу освіти;
- 5) розуміння та спроможність до змінення освітніх умов, їх корегування для учня;
- 6) наявність в учня вторинних порушень, пов'язаних з основним(и), або супутніми порушеннями, як педагогу з ними працювати;
- 7) інформування батьків учня з ООП педагога щодо особливостей попереднього навчання дитини, загального її розвитку тощо.

Під час роботи з учнем виникатимуть зокрема й інші проблемні питання, на більшу частину яких педагоги зможуть отримати відповіді батьків, які зазвичай найкраще знають потреби й можливості їхньої дитини, а також спеціалістів, які знають як працювати з конкретною дитиною чи її порушенням. Таких фахівців можна знайти через:

- ІРЦ, у якому надали направлення для учня на інклюзивне навчання;
- громадські організації, спілки, об'єднання, які спеціалізуються на конкретних чи загальних особливостях розвитку дітей;
- реабілітаційні центри;
- наукові та медичні установи, спеціальні кафедри відповідного профілю вищих освітніх закладів, інститутів підвищення кваліфікації фахівців тощо.

Часто саме батьки можуть спрямувати членів Команди супроводу учня до відповідних спеціалістів.

Дуже важливим в організації інклюзивної освіти в класі, де навчаються учні з особливими освітніми потребами, є те, що педагоги мають враховувати потреби всіх учнів. Це зокрема демонструватиме учням з ООП, що кожна дитина є цінною й унікальною, кожна має свої особливі потреби. Кожен педагог, який долучається до спілкування з учнями інклюзивного класу, повинен бачити й чути кожную дитину. Відповідно, він повинен зробити все можливе, щоб і кожна дитина в класі чула й бачила дорослого, визнавала його авторитет та водночас була впевнена, що він є її справжнім другом.

Такі взаємини також можна підкріпити через прийняття спільних правил, комфортних та обов'язкових для всіх учнів, зокрема для кожного педагога, який приходить в інклюзивний клас.

Приклад таких «Правил спілкування» пропонує психолог І. В. Карпенкова:

1. Я вмію слухати.
2. Я вмію чекати.
3. Я вмію допомогти, коли мене просять.
4. Якщо я не можу домовитись із партнером про щось, я можу попросити про допомогу дорослого.
5. Якщо я не можу допомогти сам, то можу просити про допомогу товариша або дорослого.

Взаємодія Команди супроводу з учнями інклюзивного класу

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ

Учитель — Учень з ООП

- організовує навчальний процес для учня у класі;
- використовує адаптовану та, за потреби, модифіковану навчальну програму з урахуванням рекомендацій ІРЦ, потенційних можливостей та інших освітніх потреб учня;
- за потреби, повторює, уточнює для учня недостатньо зрозумілу на уроці інформацію на додаткових заняттях;
- здійснює оцінювання знань учня з навчальних предметів;
- здійснює неперервну діагностику різних сфер розвитку учня. Про будь-які зміни, прогрес та регрес учня повідомляє батьків, відповідних фахівців Команди супроводу;
- сприяє розвитку самостійності, впевненості в навчанні;
- належно реагує на прояви ініціативи з боку дітей з ООП;
- будує взаємини з учнем на довірі, щирості та взаємоповазі;
- позитивно підкріплює дитину (словами, жестами, умовними знаками тощо);
- формує в учня позитивне ставлення до однокласників, учителів, інших педагогів;
- створює умови для комфортної стартової адаптації;
- підтримує учня в період адаптації після повернення до школи з різних причин тривалої відсутності в колективі: хвороби, карантину, санаторного лікування, від'їзду на відпочинок тощо. Такі ситуації зазвичай минають легше, ніж стартова, загальна адаптація;
- у ситуаціях новизни, зміни звичних умов перебування учня в школі одні учні відчувають тривогу, інші розгублюються. Учитель має знати про такі риси учнів і враховувати це під час спільної діяльності;
- гарантує учневі безпечні умови перебування в класі, захист від булінгу та інших видів насильства з боку учнів, їхніх батьків, педагогів та інших осіб у період перебування дитини в межах закладу освіти;
- стежить, щоб особливості поведінки й розвитку учня не становили небезпеку життю й здоров'ю самого учня та інших учнів класу;
- залучає учня до всіх форм роботи в класі, стимулює до активної співпраці;
- залучає учня до посильної організаційної роботи, чергувань на рівні з однокласниками тощо;
- за відсутності протипоказань, учень має їздити з класом на екскурсії, брати участь у спільних шкільних заходах, проектах, міських проектах за участі школи. Це може бути пов'язано з певними незручностями й підвищеною відповідальністю вчителя, але водночас сприяє й більш тісним зв'язкам всіх учнів класу, а також учня з ООП;
- якщо учень швидко втомлюється (йому фізично чи психологічно важко витримувати весь час перебування на заході), не може виконувати деякі організаційні моменти, або в нього періодично виникає потреба в усамітненні тощо, учитель має враховувати ці ситуації й планувати свою роботу так, аби потреби цього учня були враховані максимально без втрати для нього змістовного наповнення діяльності;

- сприяє організації комфортного для учня фізичного простору в приміщенні класу, застосовує розумні пристосування для максимально індивідуалізованого підходу до потреб учня;
- використовує спеціальну наочність, посібники, апаратуру тощо для комфортного й зрозумілого навчання учня;
- враховує специфічні потреби (спілкування мовою жестів, використання відео- та аудіоапаратури, карток PECS, системи комунікації Макатон тощо) та вподобання (кольорові, тактильні стимули, ритуальні предмети тощо) учня, організовує задоволення цих потреб у комфортний спосіб для всіх учнів класу;
- навчає правилам перебування в класі, у класному колективі. Проводить межу між крайніми «можна» і «не можна», і постійно стимулює учня дотримувати цих правил;
- навчає правилам побудови взаємин з однокласниками для взаємного комфорту;
- спостерігає за учнем під час вирішення конфліктів у класі, у групі, з іншим учнем, за потреби, втручається. Водночас має враховувати, якщо учень з ООП був неправий, то приймати його сторону в конфлікті буде не правильно;
- застосовує в класі до учня рекомендовані батьками, фахівцями спеціальні підходи, які є доцільними в конкретних ситуаціях і допомагають ефективніше організувати навчальний та виховний процес;
- стежить за самопочуттям учня. За потреби, звертається до медичного працівника закладу освіти, батьків тощо;
- визнає право учня бути не в настрої, втомленим, бути неспроможним або не бажати займатися певною діяльністю в певний момент. Учитель відстежує такі ситуації й має передбачати наявність альтернативних форм роботи, видів діяльності;
- враховувати потребу учня в усамітненні або відпочинку. Не варто в такі моменти чіпати, торсати дитину;
- враховує особливі медичні потреби учня (якщо такі є) тощо.

Учитель — Інші учні класу

- організовує навчальний процес у класі для всіх учнів за типовою програмою, з урахуванням адаптацій та модифікацій навчальної програми для учня з ООП. Пояснює учням класу необхідність застосування змін та доповнень у навчальній програмі для такого учня (якщо про це запитують учні класу);
- організовує спільну навчальну діяльність, організовує групові форми роботи, до яких рівноправно й посилено залучає й учня з ООП;
- учитель інклюзивного класу ставиться до всіх учнів класу з повагою, з визнанням їх гідності, з урахуванням особливостей їхнього фізичного, соціального та психологічного розвитку, сімейної та соціальної ситуації;
- формує позитивну установку на прийняття учня з ООП до колективу;
- немає потреби спеціально наголошувати на відмінностях між учнями, оскільки часто для них, особливо учнів початкової школи, відмінності інших дітей, людей у зовнішності, фізичних умінь, інтелектуальному розвитку є несуттєвими, і в більшості випадків вони можуть не акцентувати на цьому увагу або справді не помічати особливостей учня з ООП. Для учнів старшого віку буде правильним чесно й відверто розповісти (у межах дозволеної батьками учня з ООП відкритості інформації) про особливості учня з ООП, який приїде до класу. Варто наголосити на сильних, позитивних сторонах учня. Але варто поговорити й про обмеження, про труднощі, які відчуватиме такий учень у класі, у колективі, яку посилену допомогу можуть надати інші учні цій дитині, за бажанням та можливістю;

- слід попередити учнів про ймовірні специфічні або негативні прояви в поведінці учня з ООП, з якими можуть стикатися учні класу, навчити, як правильно на це реагувати;
- учитель має враховувати, що не всі учні будуть готові до сприйняття такого учня, поважати їхню позицію, проте не допускати проявів негативного ставлення до учня з ООП;
- попереджає та залагоджує непорозуміння та конфлікти між учнями з ООП та іншими учнями класу;
- сприяє зниженню особистісного емоційного напруження учнів, та загального емоційного напруження в колективі, пов'язаного зі спільним навчанням учнів із типовими та особливими потребами в освіті;
- стежить, щоб усі учні під час перебування в класі відчували безпеку, захищеність, упевненість у власних силах та можливостях, зберігали «власні кордони»;
- гарантує безпеку, захищає права всіх учнів щодо збереження життя й здоров'я, зокрема від наслідків негативної, небезпечної поведінки учня з ООП;
- залучає всіх учнів класу до загального спілкування, спільної діяльності;
- навчає учнів взаємним комфортним способам спілкування, а також особливостям побудови спілкування з конкретним учнем з урахуванням особливостей його розвитку, соціальної ситуації;
- якщо учні в класі звертають увагу на особливості в зовнішності, поведінці учня з ООП, ставлять запитання щодо цього — учитель пояснює в доступній для всіх дітей формі причини таких особливостей, як можна допомогти такому учневі не жаліючи його, у невимушеній формі;
- залучає учнів до посильної допомоги дитині з ООП лише в тому разі, якщо вона цього потребує, а учень із типовими потребами в освіті має бажання допомагати;
- проводить спільні неформальні заходи в класі (екскурсії, чаювання, дні народження, тематичні вечори, дні талантів, флешмоби тощо), з урахуванням можливостей для максимального залучення учнів з ООП;
- власним прикладом показує учням неважливість відмінностей між ними в навчанні, спільних заняттях;
- дієво підкреслює своє рівноправне ставлення до всіх учнів, зокрема до учня з ООП тощо.

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ

Асистент учителя — Учень з ООП

- спостерігає за учнем із метою вивчення його індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- забезпечує учневі безпечні й комфортні умови навчання;
- допомагає учневі в адаптації в шкільному середовищі;
- надає допомогу в організації робочого місця;
- уміє вмотивувати учня до виконання різних видів діяльності, зокрема суспільної в закладі освіти;
- допомагає дітям дотримувати організаційних моментів у групі;
- залучає учня до різних видів навчальної діяльності, допомагає учню з ООП у виконанні навчальних завдань;
- допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня;

- адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності учня з ООП (у супроводі вчителя);
- сприяє розвитку самостійності учня;
- підтримує під час спілкування з однокласниками, іншими учнями;
- допомагає дітям у вирішенні міжособистісних конфліктів;
- сприяє поліпшенню психоемоційного стану учня;
- поважає гідність особистості учня;
- якщо під час планування ІПР зазначено, що дитина не може виконувати певні види діяльності самостійно, і потребує підтримки, асистент надає таку підтримку;
- спілкується з дитиною ефективно та з повагою, використовуючи мову та тон, що відповідають ситуації та фізичному/емоційному стану учнів;
- допомагає із застосуванням допоміжного обладнання, а також індивідуальних приладів (слухові апарати, навушники, тифлоприлади, зйомні протези, візочки тощо), ліфтів та інші допоміжних технологій;
- допомагає учню в управлінні власною поведінкою (прояснює зразки бажаних умінь і поведінки, демонструє припустимі норми поведінки, хвалить та заохочує учня проявляти поведінку в межах припустимих норм);
- стежить, щоб залучення учня з ООП до навчального процесу та спілкування не порушувало загального порядку в класі й не створювало загрози фізичному та психічному самопочуттю інших дітей класу, школи;
- стежить за тим, щоб перебування учня з ООП у класі не створювало загрози її власному фізичному та психічному самопочуттю. У разі виникнення таких ситуацій, терміново повідомляє про це вчителя, а потім адміністрацію закладу освіти;
- стимулює й схвально реагує на прояви ініціативи з боку учня з ООП тощо;
- забезпечує потребу учня з ООП в усамітненні, відпочинку, наприклад, індивідуальне перебування у відокремленому місці класу, за необхідності — перебування в ресурсній кімнаті тощо;
- якщо учень нервує або втомився, може вийти разом у коридор, зробити з ним кілька вправ на розслаблення, зокрема дихальних, за потреби — кінезіологічних тощо.

Асистент учителя — Інші учні класу

- спостерігає за тим, що відбувається в дитячому колективі, стежить за безпекою учнів;
- встановлює та підтримує позитивні взаємини з учнями;
- ставиться до всіх учнів із повагою, визнанням їхньої гідності, урахуванням особливостей фізичного, соціального та психологічного розвитку;
- сприяє підтриманню здорового психологічного клімату в класі;
- допомагає в розвитку навичок спільної учнівської діяльності;
- сприяє залученню в колектив дітей учнів з ООП, виконує обережні дії щодо прийняття учня з ООП таким, який він є;
- власним прикладом показує учням, як слід ставитися до дітей з ООП, якої допомоги вони потребують і чим їм можна допомагати. Навчає елементарним способам взаємодії тощо;
- якщо у вільних розмовах дітей між собою «впливає» тема особливостей учня з ООП — у ненав'язливій формі розповідає про такого учня, якщо діти ставлять прямі запитання про це — відповідає на них доступною для їх рівня розвитку, розуміння й зацікавленості мовою тощо.

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПСИХОЛОГА З УЧНЯМИ

Психолог — Учень з ООП

- формує довірливі взаємини з дитиною, створює та підтримує атмосферу емоційного комфорту на своїх індивідуальних та групових корекційно-розвивальних заняттях;
- супроводжує дитину з ООП в адаптаційний період та попереджує можливе виникнення дезадаптації;
- працює з можливими страхами, упередженнями, спротивом учня новому середовищу школи, учнівському колективу, педагогам;
- проводить діагностичне обстеження учня з метою виявлення індивідуальних особливостей його когнітивного, особистісного, емоційно-вольового розвитку, рухової сфери, соціальної зрілості, соціометричного статусу в колективі, стилю взаємодії учня з однолітками, однокласниками, батьками тощо;
- інформує учня про його сильні сторони, мотивує на індивідуальні досягнення, у міру його розуміння й готовності сприймати таку інформацію;
- проводить індивідуальні та/або групові заняття корекційно-розвивального спрямування з учнем за напрямками, визначеними в ІПР, враховуючи рекомендації ІРЦ, власні спостереження та результати діагностичного обстеження учня, інформацію, надану батьками учня про особливості його розвитку та поведінки, стиль сімейного виховання, соціальну ситуацію та всі нюанси порушень у психофізичному розвитку учня (якщо такі є), вікові особливості учня, особливості характеру, темпераменту учня;
- спостерігає актуальний психологічний та соматичний стан учня на кожному окремому занятті, у класі. Залежно від цього, корегує план заняття, змінює види діяльності, у які буде залучений учень;
- запобігає психоемоційному перевантаженню учня з ООП під час перебування в закладі освіти;
- за можливості, організовує місце та/або ситуації, які дають дитині можливість переключитись, розслабитись, відпочити;
- навчає учня, за необхідності, правилам побудови взаємин з однокласниками, однолітками;
- проводить роботу з гармонізації міжособистісних взаємин учня з ООП та його однолітків в інклюзивному класі;
- розвиває та збагачує почуттєвий та емоційний досвід учня, проводить роботу з навчання правильного емоційному реагуванню на різні ситуації, стимули;
- додає в роботу з учнем елементи вправ для зниження проявів агресивності, тривожності, попередження виникнення страхів тощо, якщо такі спостерігаються;
- формує й розвиває комунікативні навички, навички соціальної взаємодії, прийнятної соціальної поведінки;
- формує активну громадянську позицію в учня підліткового віку, відповідальність за себе, власні дії;
- корегує сформовані в учня споживацькі потреби, виховує повагу до прав і бажань оточення;
- розвиває та вдосконалює дрібну моторику учня, «відчуття» тіла, організовує вправи на розвиток просторово-часових уявлень;
- збагачує сенсорний досвід дитини за допомогою розвитку зорових, слухових, дотикових та інших відчуттів;

- працює над розвитком пізнавальної, особистісної сфери учня, формує об'єктивні уявлення учня про себе та оточення;
- працює над формуванням в учня позитивного образу «Я», створює ситуації успіху, акцентує на цьому увагу учня тощо.

Психолог — Інші учні класу

- стежить, щоб учні під час перебування в закладі освіти мали відчуття безпеки, захищеності, впевненості у власних силах та можливостях, зберігали «власні кордони»;
- якщо учні школи відверто звертають увагу на особливості в зовнішності, поведінці окремих дітей з ООП, ставлять запитання щодо цього — пояснює в доступній для віку учнів формі причини таких особливостей, форми й можливості для спільної діяльності, спілкування з ними;
- якщо окремі поведінкові прояви учня з ООП заважають іншим учням, або лякають їх — доступно й ненав'язливо пояснює й показує, як уникати небажаної поведінки чи реакцій такого учня, якщо це можливо;
- залучає учнів, у межах своїх повноважень, до спільної діяльності й спілкування одне з одним, зокрема з учнями з ООП;
- сприяє зниженню емоційного напруження в дітей під час спільної діяльності та спілкування. Проводить заняття, спрямовані на нормалізацію й підтримання загальної позитивної емоційної атмосфери в школі між учнями з ООП та іншими учнями;
- за допомогою спеціально організованих технік, видів роботи, використання медіа-контенту тощо формує в учнів школи уявлення про відмінності між людьми, природне прийняття особливості окремих дітей, розуміння неважливості відмінностей між ними для спільного навчання та спілкування;
- сприяє попередженню дискримінаційних та сегрегаційних проявів у дитячому колективі, проводить профілактику булінгу в учнівському середовищі, зокрема щодо учнів з ООП тощо.

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З УЧНЯМИ

Соціальний педагог — Учень з ООП

- забезпечує комфортне перебування учня в класі, у закладі освіти;
- залучає учня до спільної діяльності, участі в класних та шкільних проектах;
- залучає учня до участі в гуртках, секціях, клубах, творчих студіях у межах школи;
- інформує учня про мережу позашкільних закладів освіти, творчі гуртки, спортивні секції тощо, які можуть його зацікавити;
- за необхідності, зв'язується з відповідними установами для з'ясування процедури залучення учня в діяльність таких організацій;
- зацікавлює учня, в межах своєї компетентності, до участі в соціальних, громадських проектах закладу освіти тощо.

Соціальний педагог — Інші учні класу

- формує в учнівському середовищі позитивне, неупереджене ставлення до учня з ООП та осіб з особливими потребами загалом;
- зберігає в класі атмосферу прийняття й неупередженого ставлення до кожного;
- залучає всіх учнів до спільної діяльності, активностей (разом з учителем);
- організовує процес роботи з учнями так, щоб вони за власним бажанням приймали учня з ООП до свого гурту;
- залучає учнів до участі в різноманітних класних і шкільних проектах спільно з учнем з ООП;
- залучає учнів класу до спільної з учнем з ООП участі в соціальних проектах поза межами закладу освіти тощо.

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА З УЧНЕМ З ООП

Корекційний педагог (дефектолог) проводить спеціально організовану роботу з учнем з урахуванням його вікових, індивідуальних, психологічних особливостей, направлену на корекцію й компенсацію відповідних порушень у розвитку.

Корекційний педагог — Учень з ООП

- комплексна діагностика вищих психічних функцій (мислення, увага, пам'ять, сприймання, уява, мовлення), дослідження особливостей емоційно-вольової сфери, а також всебічне вивчення особливостей порушення;
- розвиток зорового або слухового сприймання, мовленнєвої, пізнавальної діяльності, психофізичного, соціально-комунікативного компоненту;
- комплексний сенсорний розвиток;
- розвиток рухових функцій (загальної та дрібної моторики), формування елементарних графомоторних навичок;
- стимулювання пізнавальної активності;
- розвиток пізнавальних здібностей: уявлень про навколишній світ, різних видів мислення, здібностей до аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації предметів за певними ознаками, уваги, пам'яті тощо;
- формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо;
- нейрокорекція;
- формування компенсаторних способів діяльності;
- компенсація соціальної дезадаптованості (за необхідності);
- розвиток навичок саморегуляції й саморозвитку учнів через взаємодію з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності й творчості;
- підготовка умов для соціальної реабілітації та інтеграції учня в колектив класу, закладу освіти, і далі — у доросле життя;
- розвиток самостійності та життєво важливих компетенцій тощо.

Корекційний педагог:

- спостерігає за актуальним психологічним та соматичним станом учня на кожному занятті, залежно від цього, корегує його план;
- створює атмосферу емоційного комфорту під час заняття з метою збереження психічного та фізичного здоров'я учня тощо.

Адаптація учня з ООП до шкільного середовища

Для кожної дитини входження в нове середовище є певною мірою стресом, зокрема для дитини з особливими освітніми потребами. Для неї майже завжди характерна підвищена вразливість до факторів навколишнього середовища. Вступ до школи є однією з найбільш стресових подій у житті звичайної дитини і мега-стресовою для дитини з особливими освітніми потребами, особливо якщо йдеться про майбутнього учня з порушеннями психофізичного або когнітивного розвитку. За багатокомпонентністю виникнення факторів новизни і їх впливу, вступ дитини до школи можна порівняти, наприклад, з переїздом родини на нове місце проживання. Проте під час переїзду поряд із дитиною зазвичай знаходяться батьки або близькі люди, які можуть її підтримати в будь-який момент. Нове шкільне середовище здебільшого передбачає для майбутнього учня, окрім безлічі різних «невідворотних» змін, відсутність поряд батьків, які добре знають свою дитину й інтуїтивно можуть зменшити для неї рівень стресу. Тож, формування попередньої готовності майбутнього учня до здобуття освіти в школі є одним із найперших і найважливіших завдань родини й освітньої установи.

Абсолютно неможливо ігнорувати комплексну адаптаційну підготовку школи, педагогів, батьків та учнів із типовими освітніми потребами до приходу в клас учня з ООП. Звичайно, якщо такий учень просто переходить до конкретної школи з іншого закладу освіти, маючи вже більш-менш значний досвід розуміння що таке школа і в який спосіб тут здобувають освіту, усім — педагогам, іншим учням, батькам, а головне — самому учневі буде легше адаптуватися. Однак і тут варто враховувати попередній досвід навчання учня з ООП в іншому закладі: цей досвід може бути не завжди позитивний, і така дитина (та подекуди і її батьки) часто переносить такий досвід у нові умови. А це може передусім супроводжуватись іншими труднощами в адаптації, ніж робота в цьому напрямі «з нуля». Але традиційно саме перший вступ учня з ООП до закладу освіти є найбільш складним для всіх учасників освітнього процесу. Враховуючи це, педагогічний колектив освітнього закладу, який приймає до себе учнів з особливими освітніми потребами, разом з батьками таких учнів повинен завчасно врахувати максимум потенційно стресові фактори, які можуть впливати на дитину в школі (і впливати на інших учасників освітнього процесу!) та зробити все можливе, аби їх вплив був мінімальним.

Школа як нове середовище для учня з ООП

Як вже було сказано, вступ до школи означає для дитини з ООП зміну багатьох звичних для неї способів організації середовища, діяльності, ритуалів тощо. Нижче представлено кілька ключових змін у житті дитини з особливими освітніми потребами, яка тільки вступає до школи і їх обов'язково слід врахувати на першому етапі роботи.

Розклад дня: час ранкового підйому, нові правила збирання до школи, необхідність перебування в школі визначений час, групі продовженого дня (за необхідності), необхідність виконувати домашні завдання, час відходу до сну тощо.

Шлях до школи: зміна руху (був інший шлях, коли ходили в садочок), іноді до школи доводиться під'їжджати громадським транспортом, — це додатковий фактор стресу.

Фізичне оточення учня: нові класні та службові приміщення (туалет, їдальня, бібліотека тощо); нові способи користування, пересування ними, нова територія навколо основного приміщення школи, нові меблі, індивідуальні речі, (навіть нова, незвична текстура цих речей), нові запахи, незвичне освітлення, рівень шуму в класі, на уроці, на перервах тощо.

Правила: правила перебування в школі, правила користування приміщеннями школи, класні правила, правила користування власними й шкільними речами, речами однокласників, правила спілкування з оточенням тощо.

Соціальне оточення: часто в рази більше, ніж було за попереднього досвіду дитини — нові, здебільшого незнайомі діти різного віку, нові «чужі» дорослі, які постійно поряд, висувають певні вимоги, стимулюють до навчальної діяльності, спілкування, необхідність звикати до них, засвоювати їхній стиль спілкування тощо.

Якщо усі ці чинники впливатимуть на учня з ООП без попередньої підготовки з боку школи та родини (зі свого боку), то це, ймовірно, ускладнить процес адаптації дитини до шкільного середовища та її спроможність набувати безпечного та комфортного соціального досвіду. Отже, підготовча робота (до початку навчання учня в закладі освіти) та подальша (у перші тижні й місяці навчання) в цьому напрямі має враховувати весь комплекс потенційних ризиків для учня з особливими освітніми потребами.

РОБОТА ШКОЛИ З РОДИНОЮ

Батьки дитини з ООП мають право самостійно обирати освітній заклад, у якому вона буде навчатися. Якщо батьки знають про особливі потреби своєї дитини, рекомендовано за рік до того, як дитина піде до школи, подати заяву про зарахування її на навчання разом із висновком ІРЦ, у якому зазначені особливі освітні потреби дитини. Це необхідно для того, щоб адміністрація школи спільно з відповідним органом управління освітою мали час створити відповідні умови для перебування та навчання дитини з особливими освітніми потребами (архітектурна доступність, безбар'єрність та зонування простору, введення додаткових посад, створення інклюзивних або спеціальних класів).

Спеціальні класи — класи, де навчаються «збірно» лише учні з певними порушеннями, наприклад, із затримкою психічного розвитку або тяжкими порушеннями мовлення тощо. Одночасно школа може також мати й інклюзивні класи.

Після подання батьками всіх необхідних документів для зарахування дитини з ООП до школи, доцільним буде:

1. Запросити батьків для розмови про майбутнього учня, аби попередньо з'ясувати, які його основні освітні потреби, та які з них має задовольнити школа (яких індивідуальних пристосувань приміщень, яких додаткових спеціалістів потребуватиме дитина, якщо це необхідно, яку освітню програму їй рекомендовано згідно висновку ІРЦ, які додаткові індивідуальні посібники та пристосування їй необхідні тощо).

Адміністрація освітнього закладу обов'язково повинна попередити сім'ю про освітні, технічні, побутові, корекційно-розвивальні можливості школи в задоволенні особливих освітніх потреб учня, про те, які потреби заклад буде намагатися задовольнити, якщо наразі це утруднено, про те, які із цих потреб задовольнити не зможе з незалежних причин.

Важливо! Неможливість терміново задовольнити всі особливі освітні потреби майбутнього учня не може бути підставою для відмови освітньої установи в зарахуванні такого учня на навчання.

2. Запросити дитину разом із батьками до школи, аби сформувати в неї уявлення про майбутнє місце навчання, познайомити майбутнього учня з учителем, який буде його навчати, з іншими спеціалістами (за потреби), з кількома майбутніми однокласниками, якщо дитина прийде до вже сформованого колективу. Не варто знайомити майбутнього учня одразу з усім класом, оскільки, залежно від індивідуальних особливостей, попереднього досвіду дитини, настрою та інших факторів, підвищена увага з боку багатьох людей, гамір тощо можуть її налякати, залишити в неї неприємні враження від відвідин школи. Добре, якщо буде можливість залучити майбутнього учня з ООП до кількох шкільних активностей, які залишать у нього додаткове приємне враження від школи.

Ця зустріч одночасно несе кілька значень:

- дитина знайомиться з майбутнім місцем навчання та вчителем, і може попередньо налаштуватися на майбутнє перебування в школі;
- батьки отримують більше «живої» інформації про школу, про вчителя, і можуть завчасно з'ясувати для себе якісь незрозумілі моменти, підтвердити правильність вибору закладу освіти або прийняти рішення шукати інший тощо;
- основний учитель та інші педагоги, які працюватимуть із дитиною в школі, зможуть попередньо побачити, які додаткові потреби освітнього та повсякденного характеру має учень й із чим їм доведеться працювати.

3. За тиждень-два до початку навчання варто знову запросити майбутнього учня до школи. Провести його територією закладу освіти, дозволити оглянути приміщення, які цікавили, показати майбутній клас, дозволити обрати майбутнє робоче місце, скористатися дошкою, розглянути наочність тощо. Під час кожної такої зустрічі вчитель може провести кілька фрагментів майбутніх занять для ознайомлення дитини. Доцільно на такі зустрічі запросити кілька майбутніх однокласників дитини, оскільки присутність попередньо знайомих осіб поряд з учнем з ООП у найбільш гострі перші дні навчання позитивно впливатиме на адаптацію його та інших учнів.

Щоб дитина зайве не нервувала, на перших заняттях поруч із нею може бути присутній хтось із батьків, однак пізніше, коли дитина трохи звикне, батьки можуть залишати свою дитину наодинці з учителем. Таких зустрічей бажано провести кілька на тиждень.

4. У ці дні всім членам майбутньої Команди супроводу бажано знову зустрітися із сім'єю учня з ООП, або одразу з усіма особами, які беруть участь у вихованні й розвитку дитини вдома. Зустріч проводиться з метою отримання попередньої детальної інформації про дитину. Батьки можуть поставити запитання спеціалістам щодо запланованої навчальної та корекційно-розвивальної роботи з їхньою дитиною, а кожен спеціаліст — з'ясувати для себе певні моменти щодо організації такої роботи.

5. Команда психолого-педагогічного супроводу учня з ООП у закладі освіти має коротко розказати батькам про те, хто і як буде займатися з їхньою дитиною в межах закладу, як підтримуватимуть контакт із батьками тощо.

6. Педагоги можуть запропонувати батькам заповнити Протокол первинної інформації про учня з ООП (додаток 2 на с. 130—133), або заповнити його з їхніх слів. Усю загальну інформацію, надану родиною дитини, фіксують у відповідних розділах Протоколу й доводять до відома всіх членів Команди супроводу учня з ООП. Цей Протокол зберігається в заступника директора в особистій папці учня серед іншої документації, яка стосується інклюзивної форми освіти. Окрім членів Команди психолого-педагогічного супроводу учня з ООП у відповідному закладі освіти зі змістом цього документу інші особи можуть ознайомитися лише за згодою батьків. Інформація батьків (за їхнім усним повідомленням) про свою дитину або стосунки в родині, яку беруть до відома фахівці, залишається конфіденційною в межах закладу, де була повідомлена і не фіксується, або фіксується в окремому документі за згодою батьків дитини.

ПІДГОТОВКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ДО ПРИЙОМУ УЧНЯ З ООП

Під підготовкою закладу освіти до прийому учня (учнів) з ООП, розуміють базову підготовку найближчого для учня освітнього середовища, яка містить підготовку учасників освітнього процесу, фізичного середовища класу та базової навчальної основи.

Одним із найбільш важливих факторів для успішної початкової адаптації учня з ООП в умовах закладу освіти є готовність педагогів та учнів, а також батьківської громадськості до прийняття та подальшої підтримки такого учня.

Педагоги

Адміністрація закладу освіти на основі витягу з протоколу ІРЦ має сформувати Команду психолого-педагогічного супроводу учня з ООП, враховуючи спеціалістів, яких потрібно залучити до роботи, вакансії, про які слід оголосити в разі тимчасової відсутності в школі необхідних спеціалістів. Далі майбутній класний керівник та інші члени Команди супроводу учня мають усебічно вивчити інформацію про загальні особливості розвитку й специфіку роботи з дитиною відповідно до її освітніх потреб, надто якщо йдеться про учня з певним порушенням у розвитку. Від того, наскільки уважно й відповідально поставиться до цього кожен фахівець, багато в чому залежить успішність стартової адаптації в школі такого учня. Також це полегшить для педагога розуміння багатьох особливостей у розвитку та поведінці майбутнього учня, які ймовірно він зможе спостерігати в подальшій роботі з ним.

Така — якісна — підготовка кожного педагога, який працюватиме в інклюзивному класі, дасть йому можливість (самостійно або з допомогою колег) вжити певних заходів для попередження або зменшення можливого особистого дискомфорту під час роботи в умовах інклюзії та організувати умови для зменшення дискомфорту для інших учнів класу.

Обов'язково для вчителя — підтримувати постійний контакт із батьками учня з ООП, особливо в початковий період перебування його в школі. Важливо повідомляти батькам про кожен успіх учня, складну ситуацію, радитись щодо підбору «ключиків» до різних сфер у роботі педагогів із дитиною, адже батьки знають дитину найкраще й часто можуть підказати педагогам із чого починати роботу з їхньою дитиною.

Інші учні класу

Надзвичайно важливою є завчасна, попередня системна підготовка інших учнів класу до прийняття у свій колектив «новенького». Особливо, якщо новий учень прийде у вже сформований дитячий колектив. Підготовка групи класу до появи в ньому учня з ООП має відбуватися з урахуванням віку та особливостей конкретного колективу учнів. У роботі з класом педагогам важливо якнайменше робити акцент на тому, наскільки обговорювана тема важлива у світлі очікування «особливого» однокласника. Це має відбуватися якомога природніше, не нав'язливо й не надто підкреслено. Адже, зважаючи на вік (особливо, якщо це підлітковий вік) та індивідуальні особливості класу, окремих учнів, педагоги ризикують отримати й зворотну реакцію, коли учні сприйматимуть таку інформацію негативно.

У роботі з класом позитивно спрацьовують:

- спеціальні соціальні історії про взаємини та ставлення до «особливих» людей, дітей;
- використання рольових ігор;
- організація ігрових ситуацій, у яких можна імітувати стосунки людей у толерантному до їхніх потреб напрямі;
- короткі тематичні інформаційні повідомлення;
- перегляд тематичних мультфільмів, мотивувальних відео, художніх фільмів із подальшим обговоренням сюжету й морального контексту тощо.

Корисним буде також залучення учнів до волонтерської чи благодійної діяльності, пов'язаної зі сферою, дотичною до потреб їхнього майбутнього однокласника.

Такі форми підготовчої роботи корисно проводити періодично з усіма учнями закладу освіти для профілактики виникнення в шкільному колективі явищ інтолерантного ставлення до учнів з ООП та осіб з особливими потребами загалом.

Батьки інших учнів класу

Варто попередньо повідомити батьків інших учнів класу про спільне навчання їхніх дітей з учнем (учнями) з ООП. Якщо є необхідність — коротко повідомити в чому полягають такі потреби. Важливо повідомити батькам класу про ймовірні незручності, які можуть виникати під час спільного навчання дітей в інклюзивному класі, однак акцент доцільно робити саме на перевагах, які отримують їхні діти та вони від інклюзії. Дуже важливо одразу пояснити батькам, як школа і вчитель класу планують працювати в цьому напрямі, чого очікують від батьків.

До обговорення співпраці з батьками в цьому напрямі правильно буде залучити заступника директора, як представника адміністрації, психолога освітнього закладу та власне основного вчителя класу. За потреби на таку зустріч адміністрація школи може запросити відповідного спеціаліста з ІРЦ або іншого фахівця, який зможе доступно й фахово подати необхідну інформацію. У разі потреби можна запропонувати батькам майбутнього учня з ООП взяти активну участь у такій зустрічі або, за згодою адміністрації, запросити на неї того спеціаліста, якому вони довіряють.

Важливо! Якщо особливі освітні потреби учня не надто ускладнюють його можливості для адаптації та соціалізації в класному та шкільному колективах, можна взагалі не привертати до нього увагу інших вихованців та їхніх батьків.

Підготовка фізичного середовища класу

Базовим для облаштування навчальної кімнати (класу) й школи загалом є стандарт універсального дизайну облаштування приміщень, який має враховувати зручність та доступність простору освітнього закладу для усіх користувачів — учнів, педагогів, батьків та інших осіб, які відвідують школу, клас. Облаштування фізичного середовища в інклюзивному класі має також враховувати й індивідуальні освітні потреби кожного учня з ООП, тобто бути розумним пристосуванням. Наприклад, завчасно розмістити в зручному для учня місці спеціально облаштовану парту, *для учня з порушеннями опорно-рухового апарату*, який може пересуватися без візка, доцільним буде завчасно прилаштувати поручні вздовж стін класу, *для учня з порушенням зору* — за необхідності — розмістити на парті додаткове джерело освітлення (лампу), *для учня з порушенням слуху* — розмістити на стінах класу шумопоглинальні панелі або хоча б плакати, які зменшать відбиття звуків від стін, *для учнів із підвищеною сенсорною чутливістю* до різких голосних звуків — накладки-стопери на дверцята шаф, які закриваються зі стуком, амортизатори або буфери для дверей, *для учнів з аутизмом*, за потреби, облаштувати зону для відпочинку та усамітнення тощо.

Підготовка базової навчальної основи

Учні з особливими освітніми потребами не завжди потребують окремих, індивідуальних навчальних матеріалів для роботи в класі. Багато з них можуть засвоювати освітню програму на рівні з іншими учнями класу, користуючись тими самими матеріалами, що і їхні однокласники. Однак, частина учнів з ООП, яким рекомендовано здобуття освіти в інклюзивній формі, потребують організації особливого індивідуального підходу до навчальних завдань.

Залежно від особливостей психофізичних або інтелектуальних порушень у розвитку учня (якщо такі є), його попереднього життєвого досвіду, лінгвістичних особливостей, загального рівня розвитку тощо, Команда психолого-педагогічного супроводу такого учня має підготувати стартові матеріали для роботи з ним у класі під час уроків та корекційно-розвивальних занять. Ці матеріали повинні бути індивідуально підібрані фахівцями закладу освіти для кожного учня з ООП на основі інформації, поданої у витягу з протоколу ІРЦ, який є основним документом для зарахування учня на інклюзивну форму навчання, індивідуальній програмі реабілітації дитини з інвалідністю, інформації, наданої батьками майбутнього учня з ООП, а також, за можливості, фахівцями, які працювали з дитиною до вступу до школи. Такі матеріали можна пропонувати учню для полегшення труднощів у засвоєнні стандартного програмового матеріалу, або адаптувати до його сенсорних та інших потреб тощо. Наприклад, можна завчасно розмістити в класі доступні для сприймання й розуміння такого учня таблиці, схеми, плакати, якими він зможе користуватися під час уроків, підготувати індивідуальні картки, наочні, спеціально підібрані роздаткові матеріали до тем, які вивчатимуть у перші дні навчання тощо.

ПЕРШІ ДНІ АДАПТАЦІЇ

Перше, що має усвідомити педагог освітнього закладу, приймаючи у свій клас учня з ООП, — його адаптація до умов навчання може зайняти більше часу, як порівняти з подібним орієнтовним періодом для учня з типовими освітніми потребами, особливо якщо йдеться про дитину з порушеннями психофізичного розвитку, і цей процес може відбуватися більш гостро. Загальне емоційне тло в класі, тон голосу вчителя, кількість приділеної особистої уваги тощо — усе має значення в перші дні перебування дитини з ООП у школі.

Відвідування школи

Бажано дозувати присутність дитини в школі впродовж навчального дня, особливо в перший-другий тижні. Тривалість перебування учня в цей період у школі залежить від категорії особливих освітніх потреб учня, ступеня їх вираженості, соматичного стану впродовж дня, міри емоційної та фізичної втомлюваності, особистої готовності учня до необхідності відвідування школи, ступеню його обізнаності щодо шкільних правил, міри знайомства та готовності контактувати з учителем, однокласниками, сприймання ним школи загалом тощо. Для одного учня з ООП достатньо буде відвідати один-два уроки на день, інший зможе впевнено витримати 3—4 уроки, третій комфортно почуватиметься впродовж всього робочого дня, але потребуватиме додаткового дня для відпочинку. Проте варто враховувати, що емоційне перенасичення в учня з ООП, який щойно розпочав навчання в школі, може відбуватися навіть тоді, коли йому, на перший погляд, усе подобається. Одночасний тривалий вплив багатьох факторів, змін, контактів тощо, про які говорилося вище, може призвести до емоційного зриву, хвороби, негативного сприймання школи. Адже для особливих дітей, емоційний і соціальний досвід яких часто обмежений контактами із сім'єю або з вибіркоким колом знайомих. Навіть приємні ситуації можуть стати дискомфортними й зруйнувати досягнуте. У будь-якому разі, основний педагог (разом з асистентом вчителя) має узгодити це питання з батьками учня, враховуючи їхні знання про можливості дитини та перші власні спостереження.

Залучення до роботи

Якщо новий учень з ООП не готовий у перші дні навчання в класі активно контактувати з однолітками, не проявляє активності на уроках, це не має викликати занепокоєння вчителя. Діти з особливими освітніми потребами, як і всі інші діти, мають власний темперамент, особливості характеру, спосіб та швидкість входження в контакт з оточенням, залучення в роботу. Учитель також не повинен ігнорувати присутність такого учня в класі в перший період адаптації. Залучати учня до знайомства й спілкування з однокласниками, роботи на уроці слід м'яко, ненав'язливо. Можна починати з одного-двох запитань, завдань під час уроку, познайомити його спочатку з одним-двома однокласниками, запропонувати їм (за їх бажанням!) побути поруч із таким учнем під час перерви, за потреби — допомогти, познайомити з колективом, оскільки одноліткам природніше й легше знаходити між собою спільну мову. Якщо перший контакт між учнями утруднений, робота з введення учня з ООП у колектив класу та його початковий супровід у налагодженні комунікації має проводитись педагогом.

Поступово, якщо учень з ООП має певні труднощі в цьому, учитель може частіше залучати його до елементарної, а потім усе складнішої, продуктивнішої спільної діяльності спершу з однокласниками з підтримкою дорослого, надалі — самостійно. На перших етапах таку спільну діяльність краще організовувати з тими учнями, які проявляють інтерес та лояльність до учня з ООП.

Може виникнути ситуація, що вчитель уперше зустрінеться з учнем з ООП уже в класі, на початку освітнього процесу, без попереднього знайомства. У такому разі його поведінка також не повинна бути нав'язливою, надміру показовою. Учитель також має бути готовим до того, що окремі, особливо неочікувані поведінкові прояви учня можуть заважати йому, та іноді іншим учням класу під час уроку. Особливо це стосується вчителів предметів, які можуть не бути завчасно попереджені щодо окремих особливостей таких учнів, та й самі часто не дуже зацікавлені в отриманні такої інформації.

У навчальному процесі не варто одразу наполягати на повному виконанні завдань або неухильному дотриманні правил у перші дні знайомства, особливо в разі ігнорування або активної відмови дитини. Краще м'яко вказати на те, як варто вчиняти, навести позитивний приклад іншого учня класу, з яким у дитини з'явився контакт, або просто тимчасово залишити учня в спокої.

Формування мотивації

Кожна правильна поведінка або успіх дитини в перші дні перебування в класі, мають виділятися педагогами, навіть дещо перебільшено, іноді навіть публічно наводити як приклад (*але без критики!*), задля формування в учня позитивного ставлення до процесу перебування в школі і водночас — для формування позитивного самосприйняття дитини та її позитивного іміджу в групі. У такі моменти корисно також залучати до позитивної підтримки дитини з ООП інших учнів. Важливо також хвалити інших учнів, їхню роботу, щоб надмірною увагою саме до дитини з особливими потребами в освіті не викликати в них негативного ставлення до дитини.

У період адаптації особливо важливо зважати на сильні сторони учня, про які педагог уже дізнався під час попередніх зустрічей із дитиною та її батьками або які виявив під час роботи з нею.

Додаткові корекційні заняття

Залежно від особливостей та ступеню вираженості психофізичних та/або поведінкових порушень в учня з ООП (якщо такі є), спеціалістам корекційного напрямку не варто з першого дня брати дитину з ООП на корекційні заняття. Доцільніше, щоб фахівці певний час (принаймні впродовж одного-двох тижнів) приходили на заняття до класу, спостерігали, попередньо познайомились із дитиною, можливо, провели кілька фрагментів чи повних занять з учнем у групі, тобто дали йому можливість і час звикнути до великої кількості нових, незнайомих дорослих і прийняти ситуацію необхідності спеціальних занять.

Педагогам слід враховувати й те, що учні, зокрема діти з особливими освітніми потребами, можуть не мати значних проблем в адаптації, часто самі хочуть діяти разом з іншими, слухати вчителя, про щось запитати, показати вчителю свою роботу в гурті з іншими учнями, взяти участь у груповому змаганні тощо. Тож у подібному випадку вчитель разом з асистентом мають дати своїм підопічним якнайбільше свободи у виборі способів адаптації й надавати підтримку лише в тій мірі, у якій вона необхідна.

У будь-якому разі, такий учень має завжди відчувати себе бажаним і безумовно «своїм» у школі, у класі, незважаючи на те, чи це перші дні адаптації, чи навчальний рік невдовзі завершиться.

ПОРТФОЛІО УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Портфоліо — це спосіб фіксування, накопичення та оцінювання індивідуальних досягнень, відстежування прогресивності учня впродовж певного періоду навчання. Це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє:

- зусилля та динаміку досягнень учня в різних навчальних галузях та за різний проміжок часу;
- ефективність та відповідність ІПР можливостям учня, а це, своєю чергою, дозволить ефективніше її коригувати;

- динаміку загального розвитку і соціалізації учня, формування його особистості тощо.

Портфоліо учня з ООП в інклюзивному класі складає, наповнює, систематизує та зберігає асистент педагога за погодженням з іншими членами Команди супроводу учня. Найзручніший спосіб організації і зберігання портфоліо — у папці з файлами.

Увага! У портфоліо слід вміщувати матеріали, які показують труднощі в освітній діяльності та способи їх подолання, а також сильні сторони дитини.

Доцільно, якщо до створення деяких елементів портфоліо долучиться сам учень.

Папка-портфоліо зберігається в класі, де навчається учень, або в кабінеті класного керівника (для учнів середньої й старшої школи) в недоступному для сторонніх людей (зокрема й інших учнів, їхніх батьків, педагогів, які не працюють з учнем) місці. Члени Команди супроводу учня та його батьки можуть передавати асистенту окремі матеріали занять з учнем: дитячі роботи, фотографії (якщо таке право батьки надали школі) тощо. До матеріалів має додаватися наступна інформація: дата, вид роботи, поставлене завдання, коментарі щодо виконання роботи учнем тощо.

Важливо! У випадку виникнення непорозумінь, спірних питань тощо в організації роботи з учнем з ООП з боку батьків, адміністрації закладу освіти, окремих педагогів, інших осіб, що мають такі повноваження. Портфоліо може виступати як окремий повноцінний аргумент об'єктивної оцінки динаміки розвитку дитини. Саме тому портфоліо учня має бути максимально наочним та доступно описаним і коментованим.

Орієнтовне змістове наповнення портфоліо

Що входить в опис. Коментарі	Як може долучитися учень, родина	Наочні матеріали
Титульна сторінка. Основна інформація про учня		
— ПІБ учня, дата народження, вік, заклад освіти, клас, фото учня (портрет). — Інформація про батьків (контакти). — Важливі люди в житті учня	— Написати своє ім'я, вік — Намалювати свій портрет	— Фото, автопортрет учня

Що входить в опис. Коментарі	Як може долучитися учень, родина	Наочні матеріали
— Первинна важлива інформація про учня — Загальні спостереження педагогів	— Батьки можуть заповнити «Протокол первинної інформації про учня з ООП» (додаток 2 на с. 130—133)	— Заповнений бланк «Протоколу», записи педагогів
Академічні навички (навчальні досягнення)		
— Письмо, читання, діалогічне та монологічне мовлення, математика (для учня початкової школи) — Попредметно — для учня середньої й старшої школи	— Домашні, додаткові завдання, передані батьками	— Зошити учня з класними й домашніми завданнями. — Контрольні та самостійні роботи (відповідно до навчальної програми) — Виписка з оцінювання з предметів
Когнітивні навички		
— Відчуття, сприймання — Увага — Пам'ять — Мислення — Мовлення — Уява	— Учень може виконувати завдання одразу на бланку	— Фрагменти/зразки робіт
Стан здоров'я		
— Проблеми зі здоров'ям, про які мають знати педагоги — Чи потрібна допомога учню в обслуговуванні приладів, що компенсують порушення фізичного розвитку (якщо такі є) — Допустимі фізичні навантаження (група фізичного здоров'я дитини)		
Самообслуговування		
— Перевдягання — Догляд за собою — Санітарно-гігієнічні навички		— Фотографії (за потреби)
Потреба в підтримці		
— Що учень може робити сам — У чому потребує підтримки, допомоги — Що сам зробити не може (що для нього мають робити люди навколо)		
Емоційно-вольова сфера		
— Ступінь емоційної зрілості — Розуміння емоцій, настроїв (своїх, оточення людей) — Вольовий контроль вчинків — Міра усвідомлення поведінки (своїєї та оточення) — Розуміння й дотримання правил поведінки — Рівень самостійності	— Учень може заповнити бланки з відповідними завданнями	— Фрагменти/зразки робіт учня, копії діагностувальних висновків психолога (тих, що не є конфіденційними) — Висновки бесід із батьками — Описи типових ситуацій

Що входить в опис. Коментарі	Як може долучитися учень, родина	Наочні матеріали
Розвиток моторики		
— Велика моторика — Дрібна моторика (друкування, прописування; ліплення, аплікація; маніпулювання з об'ємними матеріалами (конструктори, роздаткові картки тощо), інші види робіт; друкування на комп'ютерній клавіатурі тощо	— Учень може виконувати роботи одразу на бланку	— Бланки з прописами — Фрагменти/зразки робіт учня (вкладення) — Поробки
Мовленнєва діяльність		
— Коментарі на основі висновків логопеда про: • дихання, голосоутворення; • артикуляцію; • звуковимову; • словниковий запас; • зв'язне мовлення тощо		— Фрагменти/зразки робіт учня на логопедичних заняттях — Фотографії
Соціально-комунікативні навички		
— Ступінь комунікабельності — Переважаючий спосіб комунікації — Друзі, спільні інтереси — Ставлення до однолітків — Ставлення до дорослих — Рівень потреби в допомозі, міра її прийняття й використання — Ініціативність — Самооцінка — Емоційні та поведінкові реакції в конфліктних ситуаціях — Реакція на зауваження — Організаційні здібності	— Учень може виконувати роботу одразу на бланку: • заповнити бланк-аркуш самооцінювання за Дембо-Рубінштейном • вписати в бланки тестових малюнків, таблиць своїх друзів (ворогів)	— Фрагменти/зразки робіт, опитувань учня, малюнки, — Висновки з бесід із батьками — Описи типових ситуацій
Мотивація		
— Мотивація й ставлення до навчання — Мотивація до суспільно-корисної праці		— Висновки з бесід із батьками — Описи типових ситуацій
Суспільна робота		
— Обов'язки в класі, як ставиться до суспільної діяльності, у яких заходах бере участь, міра участі		— Фотографії заходів

Що входить в опис. Коментарі	Як може долучитися учень, родина	Наочні матеріали
Творчі роботи. Інтереси		
— Опис творчих робіт — Коментарі щодо натхненників у роботі, ситуацій, стимулів — Виражені інтереси за напрямками робіт	— Учень може виконувати роботи одразу на бланку	— Фрагменти/зразки, фото робіт за власним бажанням учня (малюнки, записи віршів, прози тощо)
Вподобання, схильності		
— Люди, речі, ситуації, до яких ставиться позитивно — Люди, речі, ситуації, до яких ставиться негативно	— Учень може сам вписати чи намалювати, вклеїти тощо цю інформацію в бланк	— Висновки з бесід із батьками — Бланки з роботами учня
Позашкільна зайнятість		
— Гуртки, секції, розвивальні, творчі студії тощо — Корекційно-реабілітаційні центри тощо		— Інформація, надана батьками — Фотографії
Інші важливі коментарі		

РОЗДІЛ 3

Батьки в інклюзивному
освітньому просторі

Співпраця педагогів із батьками учня з ООП

Адміністрація закладу освіти (директор або заступник директора з навчально-виховної роботи):

- Підтримує контакт із батьками як офіційний представник освітньої установи.
- На основі консультацій з батьками та відповідно до потреб учня:
 - ініціює звернення до власника освітньої установи та відповідальних органів щодо забезпечення школи архітектурною доступністю;
 - організовує й контролює впровадження розумних пристосувань у класі, школі;
 - відкриває необхідні вакансії спеціалістів, ініціює залучення додаткових спеціалістів, консультантів;
 - організовує замовлення необхідних методичних посібників, наочності, обладнання тощо для забезпечення ефективної корекційної складової частини в роботі з учнем.
- Залучає батьків до участі в розробці та погодженні ІПР.
- Вирішує питання з батьками адміністративного характеру, зокрема щодо координування роботи членів Команди супроводу.
- Врегулює складні конфліктні питання взаємин між батьками учня з ООП та самим учнем та іншими учасниками освітнього процесу, які не можуть бути вирішені на міжособистісному рівні.

Основний учитель (учитель початкових класів, класний керівник):

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Ініціює знайомство з батьками учня з ООП до вступу дитини до школи.
- Прояснює батькам особливості своєї роботи в класі та конкретно з учнем в інклюзивному напрямі.
- Отримує від батьків попередню інформацію про дитину в усному або письмовому вигляді (додаток 2 на с. 130—133).
- Якщо батьки готові, залучає їх до самостійної попередньої презентації їхньої дитини для батьків інших учнів класу на перших батьківських зборах.
- Обговорює з батьками, яка інформація про особливі освітні потреби дитини є конфіденційною, а про які особливості можна відверто говорити з батьками інших учнів.
- Взаємні відчуття впевненості вчителя і батьків у міжособистісному спілкуванні.
- Регулярно надає батькам учня інформацію про рівень засвоєння дитиною навчальної програми (відповідно до навчального плану), а також про прогресивні зміни учня, як порівняти з попередніми успіхами.
- У початковій школі щоденно (бажано) розповідає батькам як пройшов день учня, описує невдачі, озвучує їхні можливі причини, акцентує увагу на успіхах. Якщо учень залишається в групі продовженого дня або вчитель не може бачити батьків щодня, він може, за погодженням батьків, обмінюватися з ними короткими записами про день учня в школі (успіхи, проблеми, поведінка, контакти з однокласниками, самопочуття тощо), а батьки, навзаєм, можуть коротко описувати самопочуття дитини вдома, що, дня повідомляти про ранковий настрій свого учня (з рекомендаціями, як на нього реа-

гувати вчителю), події попереднього вечора, які могли б викликати зміну — позитивну або негативну — настроя, самопочуття та загального стану дитини тощо. Для цього можна використовувати звичайний зошит або записник, який батьки зранку заповнюють і передають особисто або через дитину вчителю, асистенту, а вчитель після закінчення уроків передає зошит батькам зі своїми коментарями через дитину, асистента вчителя, вихователя групи продовженого дня тощо. У 1—2-му класі записи можна робити ніби від імені дитини, у старших — у традиційній формі. Такий обмін інформацією є цінним етапом підтримання щирих взаємин між учителем і батьками на благо учня.

- У середній і старшій школі підтримує контакт із батьками в міру необхідності. Особливо важливі моменти, що стосуються освітнього процесу учня з ООП, учитель вирішує під час особистої зустрічі, поточні — можна в інтерактивному режимі.
- Постійно підтримує контакт із батьками щодо найкращого підбору індивідуальних освітньо-виховних, корекційно-розвивальних, організаційних прийомів для забезпечення комфортного перебування учня в класі.
- Повідомляє про незручності та неприємні ситуації, які виникають у класі через особливості поведінки учня (якщо такі є). Спільно з батьками та Командою супроводу намагається їх усунути.
- Повідомляє про загальний психоемоційний стан учня впродовж навчального дня та пролонговану динаміку таких станів, яку він може спостерігати впродовж певного часу.
- Залучає батьків до участі в розробці ІПР, ІНП.
- Проводить індивідуальну роботу з батьками щодо питань сімейного виховання дитини.
- Показує напрями в розвитку та вихованні учня, над якими батьки можуть додатково працювати вдома.
- По можливості, сприяє залученню всіх членів сім'ї учня з ООП до участі в розвитку його інтелектуальних та творчих здібностей з урахуванням потенційних можливостей.
- Залучає батьків до участі в спільній із дитиною та іншими учнями творчій, навчально-пізнавальній діяльності в класі.
- Залучає батьків до позакласної роботи.
- Збирає запити від батьків щодо отримання тієї чи тієї інформації від корекційних спеціалістів, які працюють із дитиною, якщо у батьків немає можливості поспілкуватися з ними особисто.
- Передає рекомендації фахівців із корекції, інших педагогів.
- Сприяє якісній взаємодії батьків із родинами інших учнів.
- Дотримує конфіденційності. Під час розмов із батьками вчитель має стежити, щоб інформація, яку він повідомляє про свою роботу в класі з їхньою дитиною та учнями не зачіпала інтереси інших учнів класу. До такого роду забороненої для загального поширення (без дозволу на це батьків дітей) належить інформація про медичні діагнози учнів класу та членів їхніх родин; особливості психічного розвитку інших учнів, зокрема нюанси особливих освітніх потреб; соціальне становище сімей учнів; особливості взаємин у родині тощо.

Асистент учителя:

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Знайомиться з батьками учня до початку навчального процесу. Отримує від них попередню інформацію про особливі звички, особливі потреби, необхідні для адаптації навчального матеріалу, про які точно може знати сім'я.
- Обговорює та узгоджує з ними необхідні адаптації та, за потреби, модифікації навчального матеріалу, яких учень потребує під час навчання.

Батьки в інклюзивному освітньому просторі

- Бере участь у спільних із батьками засіданнях Команди супроводу учня з ООП під час узгодження ІПР.
- Надає батькам інформацію про розроблені та впроваджені адаптації та, за потреби, модифікації навчального матеріалу, реакцію на них учня (емоційну, позитивну або негативну — щодо доцільності й корисності тощо).
- Бере участь в офіційних зустрічах із батьками, якщо в цьому є необхідність.
- Надає інформацію батькам щодо загального стану дитини впродовж навчального дня.
- Інформує батьків про труднощі та успіхи дитини в різноманітних ситуаціях у класі, досягнення учня впродовж тижня, про очевидні невдачі тощо, не інтерпретуючи можливі причини (за попереднього узгодження таких питань з учителем).
- Надає інформаційну допомогу щодо організації виконання домашньої роботи учнем.
- Прояснює незрозумілі організаційні моменти. Може передавати інформацію організаційного змісту, яку інші учні класу мають самі передати батькам або використати самостійно (за умови, якщо сам учень цього об'єктивно зробити не зможе).
- Збирає запити від батьків щодо отримання тієї чи тієї інформації від корекційних спеціалістів, які працюють з учнем (за відсутності вчителя).
- Передає батькам спеціальні рекомендації, певну інформацію від корекційних педагогів, учителя (за його відсутності).
- Сприяє залученню членів сім'ї учня до організації та проведення позакласних заходів, свят.
- Сприяє налагодженню взаємодії батьків учня з ООП з родинами інших учнів класу.
- Дотримує конфіденційності. Батькам учня з ООП асистент учителя може розповісти лише про те, як пройшов день їхньої дитини: про навчальні успіхи та труднощі, які виникали; про те, що робила дитина впродовж дня, як відбувалася комунікація учня з однокласниками, чи були певні поведінкові проблеми, погане самопочуття тощо. Асистент учителя не має права передавати батькам жодну інформацію (особливо негативного змісту) про інших учнів класу, про дії педагогів, які не стосувалися безпосередньо учня з ООП, зокрема про взаємини педагогів з іншими учнями класу та їхніми родинами тощо.

Учителі предметів:

- Надають освітні послуги учню з ООП відповідно до свого фаху.
- Підтримують особистий або інтерактивний (або через класного керівника) зв'язок із батьками в окремих моментах роботи учня з предмету.
- Разом із батьками узгоджують міру необхідної для учня підтримки у вивченні свого предмету на уроці: які адаптації та, за необхідності, модифікації в опануванні предмету йому необхідні.
- Надають рекомендації батькам щодо організації виконання домашніх завдань учнем із предмету (якщо це потрібно).
- Інформують батьків щодо прогресивності засвоєння учнем знань із предмету.

Корекційний педагог (дефектолог, реабілітолог):

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Під час складання ІПР узгоджує з батьками графік та програму роботи з їхньою дитиною (важливість узгодження графіка проведення занять зазначена в частині роботи психолога з батьками).

- Консультує батьків з особливостей розвитку тих сфер в учня, над яким він працюватиме.
- Надає поточні консультації батькам під час корекційної роботи з учнем, повідомляє про потреби в додатковій роботі над певними його якостями, уміннями тощо. Надає рекомендації батькам щодо відпрацювання й закріплення окремих моментів роботи з дитиною в домашніх умовах.
- Інформує батьків про прогресивні зміни дитини за певний проміжок часу (місяць, півріччя, рік).
- Підкреслює сильні сторони дитини, надає рекомендації, щодо роботи батьків з дитиною поза межами навчального закладу (у напрямі можливості залучення для роботи з учнем додаткових спеціалістів, або консультацій із певних напрямів розвитку тощо).
- Зберігає конфіденційність. Під час розмови з батьками в жодному разі не має права порівнювати учня або його прогресивних змін під час корекційних занять із досягненнями інших учнів, навіть відміченими під час групової корекційної роботи. Еталонні орієнтири для батьків мають бути чіткими, але безособовими.

Практичний психолог:

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Під час зустрічі з батьками учня з ООП до початку навчання, обговорює з ними особливості розвитку їхньої дитини, її пізнавальні можливості, особливості спілкування, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери, самообслуговування, особливостей сімейного виховання тощо (додаток 2 на с. 130—133).
- Отримує від батьків заяву-згоду на психолого-педагогічний супровід учня в умовах закладу освіти (додаток 3 на с. 134).
- Проводить першу бесіду з учнем та його батьками, з метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери тощо).
- Під час складання ІІР узгоджує з батьками графік та програму роботи з учнем. Важливо узгодити графік (день і час занять), щоб він не співпадав з позашкільними заняттями учня (відвіданням реабілітаційних або корекційних занять, окрім шкільних, лікувальних процедур тощо), оскільки і вони, як і заняття з психологом, для учня є важливими. Слід врахувати ситуацію, що учень (особливо початкової школи) може після уроків йти додому (якщо в нього, наприклад, спеціальна дієта або він потребує денного відпочинку), і повертатися на додаткові заняття в другій половині дня.
- Консультує щодо особливостей психологічного розвитку дитини, що виявлені під час роботи з нею в закладі освіти.
- Пояснює батькам специфіку психофізичного, когнітивного, емоційно-вольового розвитку учня й ті обмеження, які накладаються на навчання й виховання (якщо в цьому є потреба).
- Разом із батьками визначає реальні та психологічні потреби учня, узгоджує з ними пріоритетні напрями окремо своєї та спільної з батьками роботи, орієнтовні строки проведення такої роботи з учнем тощо.
- Інформує батьків про прогресивні зміни учня в пізнавальному, емоційному, соціальному, а також функціональному розвитку, якщо це потрібно за певний проміжок часу (місяць, півріччя, рік).
- Взаємодіє з батьками щодо питань адаптації учня до закладу освіти.

- Консультує з питань корегування поведінки та особливостей у спілкуванні учня в класі (з однокласниками, іншими учнями та дорослими).
- Попереджає та допомагає вирішувати конфліктні ситуації, що можуть виникнути між батьками дитини з ООП та іншими учасниками освітнього процесу.
- Залучає батьків до співпраці в розвивальній, навчальній та виховній діяльності учня в освітньому закладі — до позакласної роботи, організації та/або участі в дитячих святах, сімейних програмах школи тощо.
- Залучає батьків до участі в тренінгах, семінарах, консультаціях соціального, інклюзивного напрямів, зустрічах на рівні педагогів, батьків класу, учнів школи тощо.
- Залучає батьків до участі в сімейних тренінгових, арт-терапевтичних заняттях в межах закладу освіти тощо.
- Консультує з питань створення й підтримання належного емоційного клімату в родині, адекватності та узгодженості сімейних правил та вимог до дитини.
- Надає рекомендації з корегування режиму дня учня, його діяльності у вільний час у домашніх умовах.
- Підкреслює сильні сторони учня, надає рекомендації, щодо можливостей творчої, прикладної, спортивної та інших видів зайнятості учня поза межами освітнього закладу (якщо це доцільно).
- Надає консультації батькам щодо формування позитивних стосунків у родині з урахуванням психологічних потреб братів і сестер учня з ООП, які проживають разом із ним.
- Приймає запити батьків щодо врегулювання окремих ситуацій, взаємин батьків або учня з ООП з іншими педагогами, учнями класу (школи), їх батьками тощо. Виступає медіатором у вирішенні конфліктів.
- Надає батькам на їх запит та на офіційний запит відповідних організацій психолого-педагогічні характеристики учня з ООП.
- Попереджає батьків про необхідність порушення конфіденційності інформації, отриманої від них або від їхньої дитини, у межах, передбачених чинним законодавством.
- Спрямовує батьків учнів з ООП, за потреби, до інших фахівців у закладі освіти та поза ним (у межах своєї компетенції).
- Здійснює консультації щодо профілактики невротизації батьків, особливо мам, надає індивідуальні послуги.
- Консультує з особистих питань (у межах своєї компетенції).
- Зберігає конфіденційність. Під час розмови з батьками психолог у жодному разі не порушує правил конфіденційності щодо інших дітей групи, зокрема й інших учнів з ООП, їхніх батьків, за жодних умов не порівнює їхні досягнення. Можна порівнювати дитину або її прогресивні зміни під час корекційно-розвивальних занять лише з її власними попередніми результатами! Також психолог зберігає конфіденційність щодо приватної інформації та особливостей роботи своїх колег у закладі освіти, якщо це не стосується роботи з конкретним учнем, не дає коментарів щодо стилю та методики роботи інших педагогів під час проведення уроків тощо.

Важливо! Найбільш складною в роботі психолога з батьками учнів з ООП є корекція перспективних планів батьків щодо своєї дитини, яка має порушення психофізичного, когнітивного або психоемоційного розвитку, або комплексні порушення.

Тут психолог має діяти дуже виважено й абсолютно професійно, продумуючи кожен нюанс такої розмови. Йдеться про батьківські сподівання на майбутнє своїх сьогоднішніх учнів. З одного боку, часто батьки переоцінюють можливості дитини, наївно очікуючи, що вона «раптом» зміниться, стане «такою самою, як всі». У цьому разі психолог має обережно допомогти батькам — дуже тактовно — позбавитися від ілюзій, пояснити, що, за організації необхідної підтримки, для учня в перспективі буде доступним, а чого він об'єктивно ніколи не зможе робити. З іншого боку, психолог має посилити віру батьків у можливість перспективного розвитку своєї дитини в тих сферах, де це дійсно буде їй доступно. Адже деякі батьки опускають руки, змирившись зі складними особливостями розвитку дитини, і не бачать або не хочуть бачити позитивні перспективи її майбутнього за умови правильно організованого корекційного впливу, який дасть змогу оптимізувати подальший інтелектуальний та особистісний розвиток дитини.

Якщо психолог не бачить у собі сил і достатніх професійних умінь, щоб побудувати таку розмову правильно, краще взагалі не втручатися.

Надзвичайно важливо фіксувати у журналі консультацій або журналі щоденного обліку роботи кожен контакт, кожна зустріч із батьками учня з ООП. За бажанням, психолог може завести окремий, додатковий журнал (або зошит), у якому фіксуватиме свою роботу виключно з родиною конкретного учня з ООП або із сім'ями всіх учнів з ООП закладу освіти. Такий журнал не буде входити до переліку офіційної документації практичного психолога, але спростить для фахівця можливість відстежувати системність своєї роботи з родиною учня.

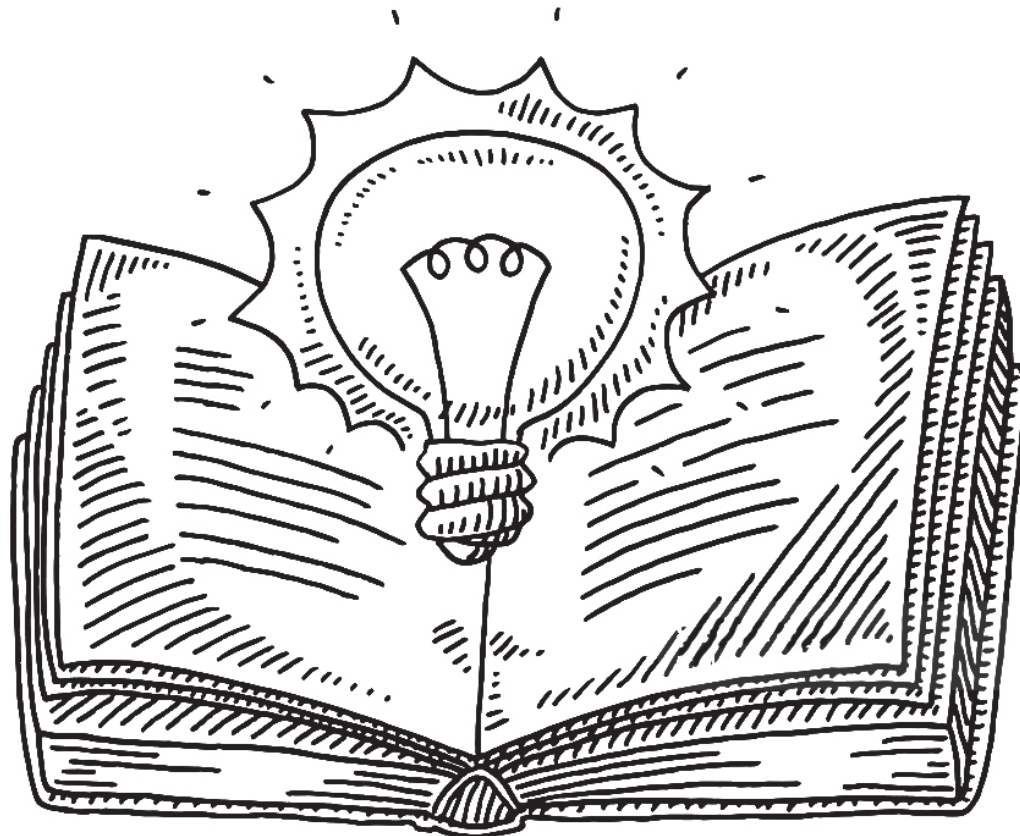
Окрім вказаного, психолог виявляє учнів, що навчаються за традиційною формою освіти, але в яких виникають значні труднощі в навчанні, спілкуванні та взаємодії, які не корегуються в межах закладу освіти. Визначає ймовірні причини труднощів та може скеровувати батьків таких учнів до відповідних фахівців поза межами закладу освіти для встановлення причин і надання кваліфікованої допомоги (у межах своєї компетенції).

Соціальний педагог:

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Ініціює зустрічі з батьками щодо з'ясування їхніх соціальних потреб, сприяти задоволенню яких може школа. Надсилає запити відповідним органам та організаціям, які можуть бути ефективними в задоволенні таких потреб.
- Здійснює патронаж сімей щодо:
 - наявності в дитини індивідуальних засобів корекції порушень фізичного й сенсорного розвитку (наприклад, наявності мобільного візка або ходунків, якими учень зможе користуватися в школі, вчасного забезпечення родини слуховими апаратами та аксесуарами до них, підгузками тощо), необхідних розумних пристосувань удома, наявності яких необхідна й може вплинути на якість шкільного навчання (наприклад, наявності стаціонарного пандуса біля під'їзду, рельсового пандусу на сходових клітинах — які сприятимуть мобільності учня у відвідуванні закладу освіти тощо). У межах своєї компетенції фахівець може ініціювати написання офіційних запитів до відповідних органів, залучати волонтерів, волонтерські організації, громадські спілки тощо до сприяння в задоволенні соціальних потреб родини;
 - забезпечення учня з ООП підвезенням до школи соціальним транспортом (у разі потреби);
 - забезпечення учня соціальним патронажем у межах школи (у разі потреби);

Батьки в інклюзивному освітньому просторі

- забезпечення дитини необхідними ліками, соціально гарантованою можливістю проходити необхідні медичні обстеження й лікування тощо, які сприятимуть покращенню самопочуття дитини, стану її здоров'я в навчальний період;
 - забезпечення учня необхідним санаторно-курортним лікуванням;
 - достатньої матеріальної забезпеченості родини.
- Інформує батьків про мережу закладів позашкільної освіти, де учень може навчатися, зокрема про центри, у яких діти з інвалідністю мають змогу займатись фізичною культурою й спортом разом зі здоровими однолітками .
 - Сприяє інформуванню батьків про можливості для розвитку та відпочинку учня в позаурочний час (зокрема й безкоштовні). Як для дітей з ООП та їхніх родин, так і загальних, аби сприяти соціалізації, усебічному естетичному розвитку та культурній освіті учня.
 - Сприяє вихованню культури батьків у забезпеченні власного відпочинку.
 - Інформує родину про можливості додаткового навчання, зокрема фахового, пропонує тематику та графіки тематичних семінарів, вебінарів, конференцій.
 - Здійснює соціальний патронаж родичів (братів/сестер) учня з ООП, які проживають разом із ним (якщо ці діти навчаються в тому самому закладі освіти) тощо.
 - Надзвичайно важливо фіксувати кожен контакт, кожную зустріч із батьками учня з ООП.

Співпраця педагогів із батьками інших учнів із питань упровадження інклюзії в класі

Адміністрація закладу освіти (директор або заступник директора з навчально-виховної роботи):

- Підтримує контакт із батьками як офіційний представник освітньої установи.
- Організовує зустрічі з батьками за темою популяризації знань із тематики соціальної та освітньої інклюзії. На рівні своїх повноважень розкриває переваги запровадження інклюзії в конкретному закладі освіти.
- Організовує запрошення фахівців для проведення якісної інформаційно-просвітницької роботи з батьківським колективом (психолога, соціального педагога школи, за потреби — інших спеціалістів: дефектологів, медиків, представників соціальних служб, громадських діячів тощо).
- Висвітлює необхідність упровадження розумних пристосувань у класі для учня з ООП, які можуть певним чином спричиняти тимчасові незручності для інших учнів класу.
- Здійснює за запитом батьків учнів координування роботи педагогів, які працюють в інклюзивному класі.
- Вирішує складні конфліктні питання стосунків між батьками учнів класу та батьками учнів з ООП, ініційовані батьками запити на врегулювання складних ситуацій між учнями класу, які не можуть бути вирішені на міжособистісному рівні, а також педагогами тощо.

Основний учитель (учитель початкових класів, класний керівник):

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Наголошує на позитивних акцентах упровадження інклюзії, зокрема для учнів з типовими освітніми потребами, для сімей усіх учнів. Попереджає про можливі незручності, окреслює способи їх усунення.
- Здійснює роз'яснювальну роботу з батьками щодо особливостей організації інклюзивного навчання в класі, свої обов'язки освітньо-виховного напрямку стосовно роботи з усіма учнями.
- Надає інформацію батькам про учнів з ООП, які будуть навчатися в класі, відповідно до визначеного та узгодженого навантаження.
- Попереджає батьків про необхідність присутності в класі асистента дитини (тьютора) для певного учня з ООП.
- Проводить класні батьківські збори, тематичні та індивідуальні зустрічі з батьками з різних аспектів запровадження інклюзії в класі, зокрема ініційовані самими батьками.
- Інформує батьків про те, як складаються взаємини між учнями класу, зокрема за індивідуальними запитам батьків — як складаються взаємини між їхніми дітьми та учнями з ООП (за потреби та в межах своїх повноважень). Акцентує увагу на успіхах у формуванні взаємин.
- Ініціює зустрічі з тими батьками, діти яких виявляють нетолерантне ставлення до учнів з ООП, здійснює консультативну роботу щодо профілактики прояву такої поведінки

з боку дітей також і в родині. За необхідності залучає до такої роботи психолога, соціального педагога.

- Виступає медіатором (посередником) між окремими батьками та/або колективом батьків дітей групи та батьками окремих інклюзивних вихованців у разі виникнення спірних або конфліктних питань.
- Сприяє налагодженню комфортних взаємин усіх батьків групи між собою.
- Сприяє взаємодії батьків із родинами учнів з ООП, залучає їх, зокрема разом із дітьми, до спільної участі в позаурочних заходах тощо.
- Ненав'язливо підтримує позитивний імідж учнів з ООП перед батьками, підкреслює виявлені в освітньо-виховному процесі переваги спільного навчання.
- Всіляко сприяє бажанню батьків учнів класу підтримати родини учнів з ООП (якщо це доцільно й не образить батьків таких учнів).
- Демонструє якість перебігу освітнього процесу.
- Дотримує конфіденційності.

Асистент учителя:

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Спілкується з батьками з різних тем організації комфортного середовища в класі (за погодження з учителем).
- За відсутності вчителя, передає батькам інформацію організаційного характеру (загальну та залишену вчителем).
- Передає батькам інформацію індивідуального характеру щодо їхніх дітей (у межах своїх повноважень, за погодження з учителем).
- Збирає та передає запити від батьків щодо отримання тієї чи тієї інформації іншим штатним педагогам (логопеду, психологу, соціальному педагогу), які працюють із їхніми дітьми, або чий допомоги діти можуть потребувати (за погодженням з вчителем).
- Передає батькам рекомендації, певну інформацію від інших штатних педагогів (логопеда, психолога, соціального педагога тощо) за погодження з учителем.
- Обговорює з окремими батьками конкретні робочі ситуації навчально-виховного та організаційного характеру, які стосуються взаємодії їхньої дитини та учнів з ООП.
- Сприяє налагодженню комфортних взаємин батьків групи між собою.
- Бере участь у групових зустрічах із батьками, батьківських зборах, коли це відповідає ситуації.
- Дотримує конфіденційності.

Учителі предметів:

- Взаємодіють із батьками в межах своїх посадових обов'язків.
- Інформують батьків щодо надання освітніх послуг учням відповідно до свого профілю, якщо для надання таких послуг були застосовані фронтальні адаптації та/або модифікації з урахуванням особливих освітніх потреб окремих учнів. За потреби аналізують загальну ефективність таких адаптацій (модифікацій).
- Показують, за необхідності, переваги спільного навчання всіх учнів, виявлені на своїх уроках.
- Ненав'язливо формують у батьків позитивний образ учнів з ООП.
- Дотримують конфіденційності.

Корекційний педагог (дефектолог, реабілітолог):

- Може надавати консультації батькам учнів, які, на думку педагогів освітнього закладу, потребують додаткового обстеження відповідними спеціалістами або переведення на інклюзивну форму освіти.
- Дотримує конфіденційності.

Практичний психолог:

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Формує інклюзивну грамотність батьків щодо соціальної та освітньої інклюзії.
- Проводить просвітницьку роботу з питань впровадження інклюзивної освіти в конкретному класі.
- Повідомляє батькам про переваги (та можливі труднощі) спільного навчання учнів із типовими освітніми потребами та учнів з ООП.
- Разом із класним керівником та батьками учня з ООП перед початком навчання цієї дитини в класі (у разі, якщо конкретна ситуація цього потребує!) «презентує» інформацію про такого майбутнього учня на батьківських зборах класу. За необхідності ознайомлює батьків інших учнів з окремими особливими рисами конкретної дитини з ООП та можливими нестандартними проявами в її поведінці, які батьки найімовірніше зможуть спостерігати під час подальшого спільного навчання всіх дітей у класі.

Важливо! Такі презентації психологу варто організовувати дуже виважено, аби інформація, яку отримають батьки інших учнів, не спровокувала завчасно їхнє негативне ставлення до учня з ООП, та не порушила права родини цієї дитини на захист і збереження особистої конфіденційної інформації.

- Здійснює інформаційно-просвітницьку роботу для батьківської громади класу, школи щодо профілактики явищ сепарації, дискримінації, булінгу стосовно учнів з ООП та їхніх родин.
- Здійснює роботу з подолання стереотипів та страхів у батьків учнів щодо спільного навчання учнів із різними освітніми потребами.
- Попереджує та вирішує конфліктні ситуації, пов'язані зі спільним перебуванням у класі учнів з ООП та учнів із типовими потребами в освіті, зокрема за зверненнями батьків.
- Виступає медіатором у складних випадках конфліктів між дорослими учасниками інклюзивного освітнього процесу (батьками учнів з ООП та інших учнів, педагогами тощо).
- Організовує разом із класним керівником знайомство одне з одним усіх батьків класу. Сприяє, якщо змога, взаємодії батьків із родинами учнів з ООП, ними самими (наприклад, організовує спільні дитячо-батьківські тренінги, арт-терапевтичні заняття тощо з метою зближення родин учнів) тощо.
- Залучає батьків до планування й реалізації заходів щодо покращення загального соціально-психологічного клімату в класі, у закладі освіти загалом; залучає найбільш лояльних до теми інклюзії батьків класу до внутрішнього пропагування приязного ставлення до учнів з ООП.
- Надає індивідуальні психологічні консультації батькам учнів, зокрема й у темі організації інклюзії в умовах конкретного класу.
- Формує в батьківській громаді позитивний образ учнів з ООП.

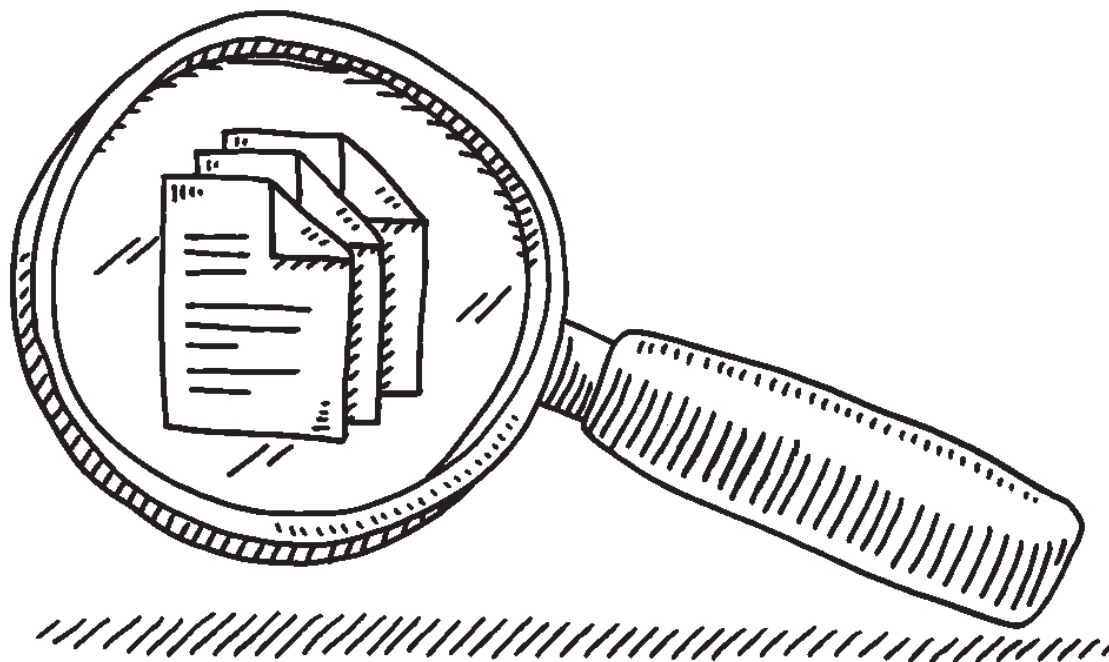
- Презентує батькам взаємні переваги від спільного навчання та спілкування всіх учнів (зокрема й на прикладі власних проведених спільних розвивальних занять, тренінгів з учнями тощо).
- Залучає батьків до участі в спільних тренінгах, заняттях та інших формах роботи, що мають на меті сформувати в батьківській громаді розуміння важливості спільного навчання учнів з ООП та інших дітей.
- Дотримує конфіденційності. Жодна інформація про учня з ООП, його родину (без згоди на те батьків цієї дитини) не може бути розкрита в розмовах із батьками інших учнів та будь-яких учасників освітнього процесу.

Деякі із зазначених заходів, зокрема інформаційно-просвітницького напрямку, психолог проводить також і з батьками інших учнів школи.

Соціальний педагог:

- Працює з батьками в межах своїх посадових обов'язків та повноважень.
- Здійснює інформаційно-просвітницьку роботу з батьківською громадою класу, школи щодо профілактики явищ сепарації, дискримінації, булінгу стосовно учнів з ООП та їхніх родин.
- Формує в батьківській громаді позитивний образ учнів з ООП.
- Презентує батькам взаємні переваги від спільного навчання та спілкування всіх учнів (зокрема на прикладі власних проведених спільних розвивальних занять, тренінгів з учнями тощо).
- Залучає батьків до участі в спільній діяльності: семінарах, тренінгах, заняттях тощо, які мають на меті сформувати в батьківській громаді розуміння важливості спільного навчання учнів з ООП та інших дітей.
- Дотримує конфіденційності.

Якщо щось пішло не так...

Нестандартні ситуації в інклюзивному класі

ПЕРЕВЕДЕННЯ УЧНЯ НА ІНКЛЮЗИВНУ ФОРМУ НАВЧАННЯ

Батьки учня з особливими освітніми потребами, зокрема учня з інвалідністю, мають право на зарахування своєї дитини до обраного закладу загальної середньої освіти на загальних підставах (не на інклюзивне навчання). Така ситуація можлива, якщо їхня дитина може на приблизно однаковому рівні з іншими дітьми опановувати матеріал навчальної програми, її фізичні, інтелектуальні та психічні можливості дають змогу їй перебувати в освітньому закладі без шкоди для власного здоров'я та здоров'я й безпеки інших дітей класу. У такому разі учень отримуватиме лише ті освітні послуги, які отримують у даному закладі освіти учні з типовими освітніми потребами та нормотиповим розвитком.

Водночас можливі ситуації, коли особливості психофізичного, когнітивного розвитку та/або поведінка дитини, яка навчається в закладі освіти на загальних умовах, за спостереженнями педагогічного колективу, дають підстави говорити з батьками про особливі освітні потреби такого учня. Наприклад, коли в дитини фахівці закладу загальної середньої освіти виявили стійкі труднощі в засвоєнні стандарту загальної середньої освіти. У такому разі педагогічний колектив та адміністрація закладу, у якому навчається дитина з ООП, зобов'язані повідомити батьків про те, що і фахівці, і батьки несуть однакову відповідальність за дотримання рівня якості освіти дитини (ЗУ «Про загальну середню освіту», ст. 33, п. 1). Педагоги можуть рекомендувати батькам такого учня розглянути можливість переведення дитини на інклюзивну форму навчання, якщо в даному класі є вільні місця (або є можливість для їх створення), а учень явно потребує систематичної додаткової допомоги та/або супроводу в навчанні та розвитку.

Для визначення статусу учня, який має труднощі в засвоєнні навчальної програми або чия поведінка, що не може бути змінена завдяки проведенню базової (не спеціальної!) корекції, і може становити загрозу для життя й здоров'я учнів класу, зокрема самого учня, а також щоб свідомо перевести свою дитину на інклюзивну форму навчання, батьки самостійно або за рекомендацією адміністрації освітнього закладу, мають звернутися до ІРЦ і пройти з дитиною відповідне обстеження для отримання комплексної оцінки розвитку дитини й визначення її статусу (ЗУ «Про освіту», ст. 20, п. 4, Положення про ІРЦ). За результатами такого обстеження, у разі підтвердження необхідності інклюзивного навчання, ІРЦ надає батькам висновок із рекомендаціями, який і буде підставою для переведення учня на інклюзивну форму здобуття освіти. Так, буде законодавчо забезпечено захист права дитини з особливими освітніми потребами на освіту. На жаль, трапляється, що батьки, навіть знаючи про проблеми своєї дитини, не повідомляють педагогам про це або навіть заперечують наявність подібних проблем, якщо педагоги виявили такі та акцентують на них увагу.

Варто відзначити, що відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», дитина має право на достатній життєвий рівень (ст. 8), і батьки несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини. Якщо батьки ухиляються від виконання своїх обов'язків (у даному разі — обов'язків щодо забезпечення дитини якісною, особистісно зорієнтованою загальною середньою освітою) і відмовляються звертатися за комплексною оцінкою розвитку учня в ІРЦ, що призводить до того, що дитина не може отримати повноцінну освіту, це надає дитині статус «дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах» (ст. 1, абз. 9). І цей статус зумовлює проведення низки заходів (соціальне інспектування, соціальна профілактика, згідно ЗУ «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (ст. 1), а також ЗУ «Про охорону дитинства» (ст. 4) — про встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди.

Батьки в інклюзивному освітньому просторі

У такому разі заклад освіти, на підставі задокументованих аргументів, представлених батькам такого учня, може звернутися до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у своїй місцевості (місті, районі) з офіційним письмовим клопотанням від школи. У заяві в довільній формі слід викласти проблему, описати проведені закладом освіти заходи, вказати контакти батьків. Таке клопотання має бути у вигляді запиту на соціально-педагогічну підтримку конкретному учневі. Соціальна служба здійснює відповідну роботу з батьками за власними критеріями та підходами. Якщо соціальна служба не отримує очікуваної відповіді від батьків (за умов підтвердження фактів, наданих закладом освіти), її представники можуть передати справу до Служби у справах дітей.

Згідно із ЗУ «Про охорону дитинства» (ст. 35), особи, винні в порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України.

Відмова батьків дитини, яка за оцінкою фахівців закладу відстає в розвитку, не виконує вимоги базового компоненту середньої освіти й потребує психолого-педагогічної та корекційно-розвивальної допомоги, дає підстави звернутися в ІРЦ за комплексною оцінкою розвитку та подальшого захисту права на освіту дитини з ООП, що опинилася в складних життєвих обставинах. Їх бездіяльність порушує права дитини на освіту, достатній життєвий рівень, а також призводить до того, що заклад освіти може звернутися до органів соціального захисту за допомогою в захисті прав дитини.

Більше інформації про законодавчі документи, які визначають відповідальність батьків, можна знайти за посиланням

Причини відмови батьків у переведенні учня на інклюзивну форму навчання

- Іноді батьки відкидають можливість отримання такої допомоги для дитини, не волюючи змінити, навіть для себе, статус «батьків» на статус «батьків дитини з інвалідністю» або «батьків дитини з особливими потребами», ніби підтвердивши цим свою нездібність мати «нормальну» дитину.
- Інші батьки, ще мало обізнані щодо питання інклюзивної освіти, можуть уникати можливості отримання фахової додаткової допомоги для своєї дитини в освітньому закладі, через страх, що за їхньою дитиною закріпиться в оточення негативний статус.
- Деякі батьки не хочуть чи навіть бояться почути від спеціалістів, що їхня дитина «не така» тощо.
- Інші просто не хочуть займатися додатковим медико-психологічним обстеженням дитини, вважаючи це зайвим або несуттєвим. Такі батьки часто справді не вбачають реальної проблеми в помітно відмінній поведінці або розвитку дитини, вважаючи це «дитячим забавками», розпеченістю бабусями, шукають (і знаходять!) у цьому «схожість» на родичів у дитинстві тощо.
- Інші шукають винних: для когось це наслідки щеплень; для когось — поганий вплив друзів і однокласників; ще хтось звинувачує у виникненні таких «особливостей» в їхній дитині «поганих» вихователів садочку, попередніх або теперішніх учителів дитини (нездатність знайти індивідуальний підхід або упередженість тощо).

Важливо! Бесіди щодо ймовірної наявності в учня особливих потреб в освіті доцільно проводити з батьками з наданням розгорнутої доказовості. Так, аргументацією для батьків можуть бути додаткове обстеження дитини в ІРЦ та можливе переведення її на інклюзивну форму навчання. До таких можуть належати:

- щоденники спостережень, які веде педагогічний персонал, де описано робочі ситуації стосовно дитини;
- зразки робіт дитини разом з порівнянням із середньою і навіть крайньою нормою виконання таких робіт відповідно до віку;
- обов'язково! Опис заходів, зокрема розвивальних і загальнокорекційних, проведених із дитиною кожним зі спеціалістів закладу, який має на це повноваження (психолог, соціальний педагог, логопед), наданої допомоги та висновків;
- фото- та відеоматеріали, які підтверджують слова педагогів (за умови, якщо батьки попередньо давали дозвіл на проведення фото- та відеозйомок) тощо.

Для побудови конструктивної бесіди з батьками вчитель має залучити психолога школи, за потреби також соціального педагога та інших осіб, компетентних у цьому питанні. До того, як психолог сам, або за зверненням учителя (учителів), ініціює розмову з батьками учня, буде правильно для нього попередньо досконало вивчити ситуацію з учнем та за потреби проконсультуватися з компетентними незалежними фахівцями щодо векторів організації такого спілкування.

Якщо педагоги справді бачать необхідність додаткового обстеження дитини фахівцями ІРЦ, їхня задача полягатиме насамперед у пошуку особливого підходу, індивідуально вагомих аргументів для кожної родини. А також у розкритті об'єктивних та особистісних переваг для родини, і особливо для учня, за умови інклюзивної форми освіти. Дуже важливо донести до родини учня саме наявність користі в такому навчанні.

Важливо! Часто педагоги самі не хочуть звертатися з такою пропозицією до батьків дитини, оскільки бояться, що в разі оформлення учня в інклюзивний клас, тим більше, якщо цей учень буде перший і єдиний у цьому класі, до них масово будуть іти учні «з проблемами». Така ймовірність існує, однак зазначені перестороги не завжди виправдані.

Переваги переведення учня на інклюзивну форму навчання

Для учнів

- учень залишається навчатися у своєму звичному колективі;
- отримує додаткову підтримку в навчанні та розвитку, яка дає змогу відчувати себе «рівним», «спроможним» серед однокласників;
- отримує підтримку близького дорослого — асистента педагога, до якого може звернутися за додатковим роз'ясненням матеріалу, з індивідуальним питанням, не чекаючи, доки вчитель класу помітить його потреби тощо

Для батьків	• не доведеться змінювати заклад освіти для дитини, клас; • дитина отримує в класі додаткову увагу, піклування і найголовніше — підтримку в навчанні від знайомих дорослих; • необхідні корекційно-розвивальні заняття дитина отримує в освітньому закладі, у зручній, звичній обстановці. Для якісного навчання, вона забезпечена необхідними посібниками та іншими матеріалами; • можуть у будь-який момент звернутися із запитаннями, за консультацією до Команди супроводу своєї дитини в закладі освіти; • вносити під час роботи фахівців з дитиною власні зауваження, пропозиції, відстежувати прогресивні зміни; • спеціально організований психолого-педагогічний супровід інклюзивного процесу в класі сформує толерантне ставлення до особливих освітніх потреб дитини: замість образ, кпинів або роздратування дитину краще розумітимуть і підтримуватимуть однокласники і вчителі; • за певний час, за правильно організованої роботи фахівців та підтримки батьків, деякі проблеми дитини з ООП можуть бути скореговані, і її можна буде знов перевести на традиційну форму навчання тощо
Для педагогів	• наявність у класі додаткового помічника — асистента вчителя — розвантажить учителя початкових класів, класного керівника, учителя предметів. Проблемна поведінка чи явні неуспіхи в навчанні такого учня сприйматимуть не так гостро; • учень отримуватиме додаткові корекційно-розвивальні послуги, які сприятимуть покращенню його показників у різних сферах. Ефективність такої роботи, що проводитимуть з учнем упродовж певного часу, дасть змогу скоригувати його проблеми й згодом позитивно вплинути на повернення його до традиційної форми здобуття освіти; • завдяки комплексній роботі Команди супроводу учня, зокрема з усім класом, учні навчатимуться бути толерантнішими одне до одного, м'якше сприйматимуть відмінності одне одного, стануть більш виваженими і навіть зможуть краще навчатися; • учитель не залишатиметься сам-на-сам із труднощами, пов'язаними з особливими потребами учня. Тепер він зможе отримувати спрямовану консультаційну й практичну допомогу від усіх членів Команди супроводу, а також залучених фахівців, підвищувати свій фаховий рівень в інклюзивному середовищі, навчатиметься терпінню й толерантності разом з учнями тощо

Адаптація учня з ООП в інклюзивному класі НЕ відбувається

Іноді виникають ситуації, коли учень з особливими потребами приходить до школи з висновком і рекомендаціями з ІРЦ для навчання в інклюзивному класі, але його адаптація впродовж тривалого періоду не відбувається, або відбувається настільки повільно, що навіть за максимальної допомоги Команди супроводу, перебування в закладі освіти завдає дитині (а також іншим безпосереднім учасникам освітнього процесу) більше шкоди, ніж користі.

У такій ситуації є кілька варіантів:

Варіант 1

Учень час від часу чи постійно проявляє агресивну або неконтрольовану поведінку тощо, яка становить загрозу фізичному та/або психічному здоров'ю інших учасників освітнього процесу, зокрема й самого учня, і не може бути скоригована в межах освітнього закладу.

У таких випадках освітній заклад може рекомендувати батькам тимчасово (частково або повністю) обмежити час перебування учня в класі, школі до моменту якісного

зниження проявів такої поведінки. Це може бути, наприклад, тимчасова заміна інклюзивної форми навчання на індивідуальну або екстернатну тощо. Або тимчасове, за домовленістю з педагогами, відвідання школи в позаурочний час, коли учень зможе за сприяння фахівців індивідуально опановувати освітню програму та отримувати необхідні корекційно-розвивальні послуги. Водночас участь учня в окремих спільних класних заходах може залишатися.

Питання щодо можливості продовжувати денне (стаціонарне) навчання в інклюзивному класі учня з ООП, який демонструє неконтрольовану або агресивну поведінку, яка не може бути скоригована в межах закладу освіти, виноситься на розгляд педагогічної ради лише за умови, що така поведінка дитини загрожує фізичному або психічному життю чи здоров'ю інших учнів, або життю чи здоров'ю самого учня. Розгляд цього питання на засіданні педагогічної ради закладу освіти відбувається обов'язково за участі батьків учня. Окрім представників закладу освіти й батьків дитини з ООП, на такому засіданні можуть бути присутніми представники батьків інших учнів класу та, за необхідності, незалежні спостерігачі (представники громадських освітніх організацій).

За рішенням педагогічної ради, учень може бути направлений до ІРЦ для додаткового обстеження з метою отримання офіційних рекомендацій щодо проведення низки заходів психолого-педагогічної корекції порушень у розвитку та поведінці дитини, та подальшого порядку здобуття нею середньої освіти. Таке рішення має бути обґрунтованим та виваженим, і прийматися з урахуванням інтересів та права на безпечну і якісну освіту всіх учнів класу.

Водночас варто враховувати, що батьки мають виняткове право не погоджуватись із такими рекомендаціями.

Важливо! Педагогічному колективу варто дуже грамотно, професійно налагодити взаємини з батьками таких учнів.

Насамперед, з родинами систематично мають працювати психолог і соціальний педагог для з'ясування ймовірних причин такої поведінки учня та вживання максимально ефективних заходів для коригування небажаних поведінкових проявів. Такими заходами можуть бути не тільки загальний психосоціальний супровід родини від спеціалістів закладу, а й надання рекомендацій батькам щодо можливості звернення до інших фахівців, до соціальних служб тощо, оскільки, тривала нестабільна сімейна ситуація (якщо така є) може накладатися на первинні й вторинні функціонально-органічні порушення дитини, які вона вже має і провокувати комплексну, стійку негативну поведінку, змінити яку в межах навчального закладу буде справді неможливо. Водночас, вчасно надана фахова допомога родині може стимулювати позитивні зрушення і в загальному стані дитини.

Важливо! Педагогам слід пам'ятати про об'єктивність у роботі з учнями з ООП, зокрема тими, хто має інтелектуальні та поведінкові порушення, та їхніми родинами.

Така робота справді є складною та вимагає від будь-якої людини значних емоційних витрат. І не є винятком випадки, коли педколектив, відчуючи труднощі в пошуку ефективних педагогічних підходів до учня, не сприймає його на емоційному рівні, свідомо перебільшує складність роботи з ним, або, щонайгірше, навмисне провокує негативну поведінку дитини, а далі цілком «обґрунтовано» тисне на батьків з метою «видалення»

Батьки в інклюзивному освітньому просторі

учня із закладу освіти. Найгірше, коли в таких ситуаціях педагоги явно або приховано підтримують батьків інших учнів, зокрема їхнє негативне ставлення до учня з ООП та його родини, та прагнення «видалити» його з колективу класу.

У такому разі найчастіше немає сенсу говорити про об'єктивність у ставленні педагогів до всіх учнів класу, зокрема й «незручного» учня з ООП, та про проведення якісної роботи з усунення негативної поведінки дитини.

Можливі способи вирішення ситуації в межах закладу освіти

Якщо проблема справді об'єктивно не може бути вирішена в стінах закладу освіти, надзвичайно важливо, щоб у такій ситуації були використані (і зафіксовані!) всі можливі способи роботи з учнем та його родиною, які вповноважені застосовувати адміністративний та педагогічний персонал школи:

- апробовано максимум можливих психолого-педагогічних моделювань ситуацій, які спроможні змінити негативні поведінкові реакції дитини;
- проведено відповідні консультації педагогів, психолога, соціального педагога з батьками учня з ООП (та безпосередньо з учнем, якщо це доцільно);
- проведено спрямовані на усунення проблеми корекційні заняття фахівців з учнем;
- здійснено необхідну психолого-корекційну роботу з іншими учнями класу;
- проведено консультаційно-просвітницьку роботу з батьками інших учнів;
- проведено відповідні консультації із залученими спеціалістами та застосовано їхні рекомендації тощо.

Важливо! Якщо комплекс таких системних заходів, що здійснювали впродовж тривалого часу не дає бажаного ефекту, зокрема усунення неконтрольованої, агресивної поведінки, яка порушує права інших учнів на безпечне і якісне навчання в закладі освіти, та загрожує здоров'ю самого учня з ООП, а батьки не долучаються до такої роботи (або вона не є ефективною), і водночас батьки не бажають переводити (тимчасово або постійно) свою дитину на іншу форму навчання, школа (за наявності конкретних переконливих фактів) може звертатися до служби у справах дітей, органів опіки та піклування та інших компетентних органів, перед якими може порушувати питання про захист прав дитини, яка потребує специфічних умов навчання й зазнає страждань унаслідок бездіяльності її батьків, а також про захист прав інших учнів класу, які страждають від такої поведінки учня з ООП.

Варіант 2

Учень з ООП проявляє ознаки тривалої ускладненої особистісної дезадаптації, внаслідок неспроможності навчатися або перебувати в умовах закладу загальної середньої освіти.

Такі ситуації найчастіше виникають щодо учнів, які до вступу до школи взагалі не мали досвіду спілкування з великою кількістю людей, зокрема дітей, або такий досвід у їхньому житті був дуже обмежений або травмувальний. Здебільшого це діти з порушеннями

в психічному розвитку та учні, які мають складні порушення комунікативного розвитку у вигляді розладів аутистичного спектру. Якщо на такі особливості розвитку дитини накладається нездатність адекватно комунікувати з оточенням та, наприклад, надміру підвищена сенсорна чутливість до звуків (в інклюзивному класі масової школи велика кількість дітей природно створює галас), рухів (учні постійно заклопотані, бігають, пересувають речі тощо), тактильних подразнень (учні зачіпають, торкаються одне одного, зокрема й учня з ООП) тощо, то це може негативно позначатися на загальному емоційному, фізичному й навіть психічному станах учня з ООП. Дитина може проявляти ознаки постійної тривожності, замкненості, відлюдькуватості, гостро й болісно реагувати на спроби оточення контактувати з нею. Або, навпаки, бути надмірно рухливою, галасливою, нав'язливою тощо, не усвідомлено, але провокувати своєю поведінкою незручності для оточення, зокрема інших учнів, і водночас її часто впродовж тривалого часу неможливо переключити. Це створює передусім постійний дискомфорт для самого учня, а також і для інших дітей.

У таких випадках для педагогів також вкрай важливо зробити все можливе, аби ситуація навколо учня була максимально комфортною. Ефект від роботи, що проводить Команда супроводу учня з ООП, також можна перевірити за результативністю способів вирішення ситуації в межах закладу освіти, пропонує вище.

Якщо проблема не вирішується, а емоційний стан учня помітно погіршується, школа також має право ініціювати офіційну зустріч із батьками щодо можливості зменшення часу та тривалості перебування учня в інклюзивному класі або й переведення дитини на іншу, крім денної, форму навчання з можливістю відвідувати та брати участь у спільних заходах класу та школи, приходити на окремі уроки. Поступово, якщо в стані дитини під час перебування в школі з'являться позитивні зміни, час її присутності можна буде збільшувати до постійного повного перебування в класі впродовж дня.

ВІДМОВА БАТЬКІВ БРАТИ УЧАСТЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ УЧНЯ З ООП

Батьки дитини з ООП, як усі батьки інших учнів, несуть відповідальність за освіту своєї дитини згідно із чинним законодавством (Сімейний кодекс України, ст. 150, п. 2—3; Закон України «Про загальну середню освіту, ст. 6, п. 5, ст. 29 п. 2).

Відповідно до Закону України «Про освіту», батьки дитини з особливими освітніми потребами є учасниками освітнього процесу. Зауважимо, що вони повинні брати участь у засіданнях Команди психолого-педагогічного супроводу їхньої дитини в закладі освіти, розглядати, узгоджувати та підписувати ІПР, виконувати рекомендації спеціалістів щодо закріплення матеріалу навчального та корекційного спрямування в школі для більш ефективного здійснення комплексного супроводу учня (якщо в цьому є потреба).

Якщо педагогічні працівники змушені проводити засідання без батьків дитини з особливими освітніми потребами або ті невмотивовано відмовляються від розгляду, узгодження та підписання ІПР тощо, необхідно письмово фіксувати, яких заходів було вжито для забезпечення їхньої присутності на засіданнях, інформуванні про попередній зміст ІПР, розробленої учасниками Команди супроводу без участі батьків тощо. Зокрема, рекомендовано зберігати перелік телефонних розмов із записом часу та кількості дзвінків, хто телефонував, який результат бесіди. Якщо це були особисті зустрічі, то варто коротко записати мету, зміст, причини відмови батьків від участі в роботі Команди тощо. Варто зберігати копії всіх листів і повідомлень, направлених батькам із приводу розроблення Індивідуальної програми розвитку зі стислим описом відповідей.

Батьки в інклюзивному освітньому просторі

У разі відмови батьків брати участь в освітньому процесі дитини з особливими освітніми потребами адміністрація може (і повинна, згідно чинного законодавства) повідомити соціальні служби про ухилення батьків від своїх обов'язків.

Більше про це можна знайти за покликанням:

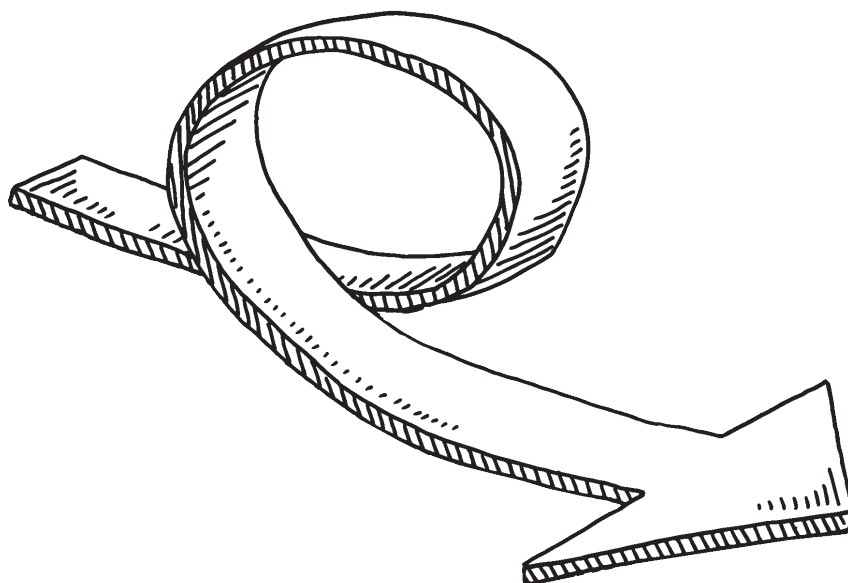

Важливо! Педагогічні працівники закладу освіти не можуть оцінювати ступінь розумового (когнітивного) розвитку учня з ООП.

Ступінь когнітивного розвитку учня з особливими освітніми потребами, який не дає йому змоги опановувати типову освітню програму (ЗПР, розумова відсталість легкого та середнього ступеню) не може буди підставою для ініціювання школою переведення його на іншу, окрім денної, форму здобуття освіти, якщо у витягу з протоколу ІРЦ йому рекомендовано інклюзивну форму навчання. Такий учень може засвоювати програмовий матеріал закладу освіти на тому рівні і в тому обсязі, який відповідає його можливостям. Для цього педагоги мають організувати в класі відповідні умови, використовувати індивідуально адаптовану і, за потреби, модифіковану типову, або рекомендовану ІРЦ спеціальну навчальну програму тощо. Приватні спірні випадки мають вирішуватися через офіційний запит до ІРЦ із наданням від закладу освіти, де навчається учень з ООП, повної, розгорнутої доказовості (в описовій формі з конкретними прикладами!) щодо необхідності перегляду рекомендації щодо спрощення та/або ускладнення навчальної програми. Батьки учня з ООП мають обов'язково бути учасниками процесу вирішення таких ситуацій.

Важливо! Діти з порушеннями інтелектуального розвитку важкого ступеню не направляються в інклюзивні класи закладів загальної середньої освіти.

Роль батьків в організації інклюзивного навчання в закладі освіти

Більше інформації про роль батьків учнів з ООП в інклюзивних процесах у школі можна отримати, прослухавши онлайн-курс «Участь батьків у організації інклюзивного навчання» за покликанням:

Участь батьків учнів з особливими освітніми потребами у впровадженні ідей інклюзивного навчання в конкретному класі, у конкретному закладі освіти є абсолютно добровільною.

Не всі батьки таких учнів прагнуть привертати зайву увагу до своєї дитини, родини. Навпаки, часто додаткова увага, навіть якщо вона є цілком доброзичливою, викликає неприємні відчуття, зокрема тривожність або навіть роздратування, у цих батьків і подекуди їхніх дітей. Одні батьки приділяють достатньо уваги навчанню, соціалізації, корекції особливостей розвитку своєї дитини; другі — цілком упевнені в тому, що це справа педагогів, які працюють із їхньою дитиною; треті — взагалі не зважають на особливі потреби у навчанні своєї дитини, а обстеження в ІРЦ проводять завдяки наполегливим переконанням знайомих, родичів або педагогів, наприклад, з дитячого садочку тощо. Кожна родина керується власними суб'єктивними причинами для уникнення публічності в цьому питанні. Такі батьки зазвичай попереджають педагогів про небажання «демонструвати» свою дитину назагал. Така їхня позиція цілком законна й вимагає поваги.

Водночас багато батьків учнів з ООП вважають, що інклюзивна освіта є не тільки переважним та ізольованим правом їх дитини. Вони здебільшого є чи не найкращими експертами з проблеми своєї дитини на громадському рівні. Багато батьків, що мають дитину з особливостями психофізичного, когнітивного, емоційно-вольового розвитку, займають активну суспільну позицію, активно навчаються: отримують додаткову профільну дефектологічну освіту, займаються самоосвітою, є засновниками або учасниками громадських організацій та інших об'єднань батьків дітей із подібними особливостями в розвитку. Тобто роблять все, аби підтримати свою дитину та максимально забезпечити її якісний розвиток і навчання.

Серед цієї категорії батьків є ті, що готові максимально вкладатися в дитину, не проти того, аби їхня дитина публічно була визнана учнем з особливими освітніми потребами, але не готові або не хочуть брати участь у «рекламуванні» інклюзії в межах закладу освіти. Інші готові до цього, навіть вважають це своєю місією. Саме такі батьки найчастіше готові популяризувати інклюзивну освіту в межах громади, і, зокрема, у межах закладу освіти, у якому навчається або буде навчатися їхня дитина. Отже, педагогам варто цінувати зусилля й активність таких батьків, не соромитися звертатися до них за консультаціями щодо проведення інформаційно-просвітницьких заходів в інклюзивному класі, школі.

Часто саме ці люди можуть справді ефективно донести бажану інформацію до оточення — зацікавлених, байдужих, налаштованих вороже.

ГАРАНТОВАНІ ПРАВА БАТЬКІВ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Права батьків учнів з ООП

Батьки учня з ООП в освітньому просторі обраного для навчання своєї дитини закладу освіти мають ті самі права та обов'язки, що й батьки інших учнів.

Усі батьки учнів з ООП, незважаючи на ступінь їхньої зацікавленості в перспективах для своєї дитини, мають право на доступ до інформації, пов'язаної з її навчанням, вихованням, корекцією і розвитком в умовах закладу освіти, класу, де вона навчається. Тож школа, і кожен член Команди супроводу учня з ООП мають забезпечити таке їхнє право.

Про аспекти взаємодії всіх членів Команди супроводу з батьками учнів з ООП було зазначено вище. Окрім цього, варто окреслити певні важливі моменти, до яких мають право долучатися батьки дітей з особливими потребами:

- брати участь у прийнятті всіх рішень, які впливають на освіту й розвиток дитини;
- брати участь у розробці, складанні та узгодженні ІПР. Важливо, щоб батьки реально, а не номінально долучалися до цього. Адже саме Індивідуальна програма розвитку є першим і основним документом, що регламентує надання особливих освітніх та корекційних послуг дитині. Припустимо, що батьки отримали попередній проект ІПР (до моменту підписання), проконсультувалися щодо окремих моментів зі спеціалістами, які працюють із дитиною поза закладом освіти, і потім вносили до ІПР відповідні правки. Також припустимо, що на засіданні щодо узгодження ІПР був присутній такий спеціаліст із боку батьків, а також запрошений фахівець закладу освіти (за потреби). Батьки мають обов'язково підписати цей документ після узгодження всіх аспектів і спірних питань;
- бути присутніми на уроках, корекційних заняттях (за бажанням, за погодженням з адміністрацією школи), щоб розуміти ступінь підтримки та допомоги, яка надається їхній дитині, особливі освітні підходи, які застосовують педагоги на уроках, та їх ефективність;
- регулярно отримувати інформацію про успіхи своєї дитини впродовж навчального року від різних фахівців;
- для забезпечення освітніх і соціальних потреб дитини, за заявою батьків, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» №2541-VIII від 06.09.2018 р. (ст. 42), учня з ООП під час його перебування в закладі загальної середньої освіти може супроводжувати асистент дитини (тьютор). Це може бути соціальний працівник, один із батьків або уповноважена ними особа. Така людина має бути офіційно представлена батьками адміністрації школи та вчителю початкових класів (класному керівникові). Основні функції та ступінь участі в супроводі освітнього процесу для підопічного асистента дитини батьки узгоджують з учителем до того, як цей фахівець стане до роботи. Для постійного перебування в закладі освіти асистент дитини повинен мати дійсну медичну книжку (картку) встановленого зразка.

Окрім зазначеного, **батьки учня з ООП можуть** (це рекомендовано і важливо) надавати впродовж року необхідну інформацію педагогам, яка може вплинути на навчання та поведінку дитини в школі:

- успішні навчальні та поведінкові техніки, які застосовують члени родини щодо дитини, зокрема й вироблені впродовж року;
- важливу інформацію медичного плану;
- інформацію про важливі, значні зміни в родині, як-от поява нових членів родини, від'їзд, серйозна хвороба або смерть близьких, те саме — щодо домашніх улюбленців, зміна місця проживання родини, значні зміни системи взаємин у родині, процес і факт розлучення батьків, одруження, створення нової родини одного з батьків, з ким дитина не проживає, але до якого прихильна, насильство в сім'ї (щодо дитини або щодо інших членів родини, свідком якого вона була або є), суттєві зміни, пов'язані з роботою рідних, зокрема зміни графіку роботи, навчання тощо.

Права батьків інших учнів класу

Окрім прав, гарантованих батькам учнів державою, а також супроводу, який надається педагогами школи (див. вище), родина кожного учня інклюзивного класу отримує додаткові права, як-от:

- право отримувати чесну й неупереджену інформацію щодо перебігу освітнього процесу в класі своєї дитини та окремих його аспектів, зокрема стосовно особливостей впровадження інклюзії;
- право одного з батьків учня з типовими освітніми потребами бути присутнім на уроках (за погодження з адміністрацією школи) для з'ясування ситуації у тих випадках, коли, на його думку (думку родини), гарантовані державою права їхньої дитини на безпечне і якісне навчання в закладі освіти порушуються. Зокрема, через поведінку учня (учнів) з ООП, якщо така несе загрозу життю і здоров'ю їхню дитину або об'єктивно заважає якісному проведенню вчителем уроків, що позбавляє їхнього учня права на отримання якісної освіти; неефективне розподілення вчителем уваги на уроці, зокрема коли їхній дитині та іншим учням класу, внаслідок роботи вчителя з учнем (учнями з ООП), педагог приділяє менше індивідуальної уваги; нез'ясоване тривале та суттєве погіршення психоемоційного стану дитини, яку батьки пов'язують із несприятливою атмосферою на уроках тощо;
- право приймати або не приймати цінності інклюзивної освіти як особисті або родинні цінності; право відкрито висловлювати власну думку із цього питання в класі, школі;
- право підтримувати або не підтримувати проведення різноманітних акцій та інших заходів, спрямованих на допомогу та підтримку сімей учнів з ООП (якщо такі проводять);
- право брати або не брати участь у спільних із класом та іншими батьками позакласних заходах та іншій діяльності, якщо там будуть присутні батьки учнів з ООП та/або самі учні;
- право відкрито чи анонімно надавати матеріальну, ресурсну або консультативну підтримку родинам учнів з ООП (за згодою сторін) тощо.

Педагогам, які працюють із батьками учнів інклюзивного класу надзвичайно важливо пам'ятати, транслявати й реально підкреслювати своєю роботою та ставленням об'єктивну, неупереджену позицію щодо всіх батьків. Найкращий спосіб налагодити й підтримувати доброзичливі взаємини в батьківській громаді — це впевненість кожної родини в тому, що її приймають і розуміють, та що її цінність для вчителя, школи є особливо важливою. Попри наявність чи відсутність особливих освітніх потреб у їхнього учня.

РОЗДІЛ 4
Педагоги
в інклюзивному класі

Усі педагоги, які працюють в інклюзивному освітньому середовищі, виконують свою роботу відповідно до Посадової інструкції кожного фахівця.

Як члени Команди супроводу учня з ООП, усі вчителі, які працюють в інклюзивному класі (учитель початкових класів, учителі-предметів, класний керівник), практичний психолог, соціальний педагог мають додаткові обов'язки, пов'язані з впровадженням інклюзивного компоненту. Корекційний педагог (а також інші залучені фахівці корекційного напрямку), мають свій чітко визначений функціонал у роботі конкретно з учнями з ООП.

Додаткові обов'язки спеціалістів потребують роз'яснення, оскільки вони також важливі й для організації якісної взаємодії всіх членів Команди в здійсненні психолого-педагогічного та корекційно-розвивального супроводу учня (учнів) з ООП. Однак, окрім обов'язків, педагоги закладу освіти мають також і потреби. Зокрема, у професійному й особистісному зростанні, а також у правовій, соціальній та психологічній захищеності.

Базові обов'язки педагогів в умовах інклюзивної освіти визначені Наказом МОН №609 від 08.06.2018 року «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

Нижче представлено деякі особливості діяльності та взаємодії учасників Команди супроводу учнів з ООП. Вони є універсальними в роботі фахівців із різними категоріями учнів з ООП будь-якого закладу загальної середньої освіти.

Діяльність адміністрації закладу освіти в інклюзивному освітньому середовищі

ЗАГАЛЬНІ ОБОВ'ЯЗКИ АДМІНІСТРАЦІЇ

- Адміністрація закладу освіти здійснює загальне керівництво інклюзивним освітнім процесом та опікується організаційними питаннями.
- Організація відкриття в закладі освіти інклюзивного класу (класів), наповнювання такого класу учнями, а також учнями з ООП з дотриманням законодавства.
- Забезпечення інклюзивного класу основним учителем, асистентом учителя.
- Забезпечення учнів з ООП відповідними фахівцями корекційно-розвивального напрямку.
- Забезпечення відповідних архітектурних змін, розумних пристосувань, які полегшують користування учнями з ООП приміщеннями школи.
- Сприяння організації підвозу учнів з ООП, які цього потребують, до закладу освіти.
- Організація забезпечення супроводу учня з ООП з комплексними порушеннями соціальним працівником, за відсутності асистента дитини.
- Загальне керівництво організацією та роботою Команди супроводу учнів з ООП в закладі освіти.
- Участь у засіданнях Команди супроводу учня з ООП, зокрема за присутності батьків учня.
- Сприяння забезпеченню учнів з ООП та фахівців, які з ними працюють відповідними наочними та практичними посібниками.
- Сприяння фаховому навчанню, професійному розвитку членів Команди супроводу учня з ООП.
- Сприяння забезпеченню фахівців професійними консультаціями залучених спеціалістів з конкретних питань, що викликають у колективі педагогів труднощі або непорозуміння, а також для навчання фахівців правильним прийомам роботи з учнем (учнями) з ООП.
- Залучення до роботи додаткових фахівців для проведення направленої корекційно-розвивальної роботи з учнем з ООП, за умови вакансії такого фахівця в закладі освіти.
- Моніторинг результатів і умов, що забезпечують психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання в школі. Проведення проміжних та підсумкового аналізу результатів.
- Організація та безпосередня участь у шкільних консиліумах на тему інклюзивного навчання.
- Організація й проведення заходів, що сприяють підвищенню педагогічної майстерності фахівців, які працюють в умовах інклюзивного навчання (семінарів-практикумів, тренінгів, доповідей тощо).
- Розроблення пам'яток та методичних рекомендацій для роботи Команди супроводу та інших працівників школи.
- Організація інформаційно-просвітницької роботи серед учасників навчального процесу закладу освіти щодо популяризації ідей інклюзивного навчання та недопущення проявів дискримінації учнів з ООП та їхніх сімей.
- Ведення відповідної документації згідно чинного законодавства та інше.

ВЗАЄМОДІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ З УЧИТЕЛЕМ

Учитель — Адміністрація	Адміністрація — Учитель
Повідомляє про загальні потреби учня в облаштуванні фізичного середовища класу (та приміщень школи, за потреби) індивідуального користування (додаткові приміщення для відпочинку, ширми, обмежувальні екрани, додаткові світильники на парту, збільшувальні екрани, особливі меблі тощо) та загального користування (додаткові поручні, світловідбивні, тактильні, рельєфно-крапкові таблички, маркерні направляючі стрічки, особливе загальне освітлення, шумопоглинальні панелі на стіни, заміна або лагодження елементів шкільних меблів, несправних деталей приладів, підлоги, змащування скрипучих дверей тощо)	Оперативно реагує на заявки вчителя щодо потреб учня в облаштуванні фізичного середовища класу (приміщень школи). Залучає та використовує необхідні ресурси (зокрема й із державної субвенції) для задоволення таких потреб учня з ООП
Повідомляє про необхідність використання в роботі з учнем на уроках наочності: спеціальних підручників, посібників, особливих пристосуваннях для письма тощо	Організовує отримання необхідних підручників, посібників, наочності з урахуванням потреб учня
Повідомляє в загальних рисах про особливості навчання й розвитку учня, його виразні поведінкові прояви, значні позитивні й негативні зміни загальному фізичному, психоемоційному стані тощо	Дистанційно стежить за особливостями навчання й розвитку учня
Попереджає про необхідність корекції освітньої траєкторії, перегляду освітньої програми, зокрема і про додаткове або позачергове направлення учня на обстеження до ІРЦ	Періодично здійснює інспектування протікання навчального процесу в інклюзивному класі
Повідомляє про потребу в залученні додаткових спеціалістів для роботи з учнем з ООП для проведення консультацій з учителем, батьками учнів	Контролює, узгоджує, формулює та надсилає відповідні запити тощо, які стосуються потреб учня в перегляді освітньої траєкторії, рекомендованої освітньої програми на офіційному рівні
Ставить до відома в ситуаціях уникання батьками своїх обов'язків щодо навчання, виховання, розвитку учня	Зв'язується з відповідними установами, організаціями, спеціалістами з метою залучення їх до консультативно-практичної допомоги педагогам та учню (учням) з ООП, їхнім батькам
Ставить до відома щодо потреби в додаткових консультаціях та обстеженнях спеціалістами учнів, які не заявлені як учні з ООП, але потребують особливого психолого-педагогічного та корекційного супроводу, якщо в цьому є потреба	За зверненням учителя, після попереднього вивчення питання, ініціює та організовує спеціальні зустрічі з батьками учнів, які потребують додаткових консультацій із фахівцями ІРЦ
Звітує про виконану роботу за планом та запитом адміністрації, надає для огляду та контролю поточну документацію тощо	Контролює вчасне подання відповідної звітної документації вчителем, узагальнює та акумулює її

ВЗАЄМОДІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ З АСИСТЕНТОМ УЧИТЕЛЯ

Асистент учителя — Адміністрація	Адміністрація — Асистент учителя
Звітує перед адміністрацією з питань виконання своїх посадових обов'язків. Бере участь у засіданнях Команди супроводу учнів з ООП за участю адміністрації закладу освіти. На запит адміністрації надає інформацію щодо прогресивних змін учня (учнів) з ООП в навчальній, соціальній, особистісній та інших сферах, у межах своєї компетенції. Заявляє про свої потреби в професійному розвитку, правовому захисті тощо	Забезпечує ознайомлення асистента з відповідними нормативно-правовими та організаційно-методичними матеріалами. Сприяє забезпеченню фахівця необхідними матеріалами, посібниками тощо для ефективного психолого-педагогічного супроводу учня з ООП відповідно до його освітніх потреб. Контролює виконання асистентом посадових обов'язків, правил та етики спілкування з учасниками освітнього процесу. Залучає асистента до психолого-педагогічного супроводу інших учнів класу, у якому працює асистент, або учнів з ООП інших класів, у разі відсутності закріплених за асистентом учнів з ООП. У канікулярний період залучає асистента до педагогічної, методичної чи організаційної діяльності в межах часу, який не перевищує навчальне навантаження до початку канікул. Захищає професійну честь і гідність спеціаліста в конфліктних ситуаціях, відповідно контексту. Сприяє професійному розвитку фахівця тощо

ВЗАЄМОДІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ З ПРАКТИЧНИМ ПСИХОЛОГОМ

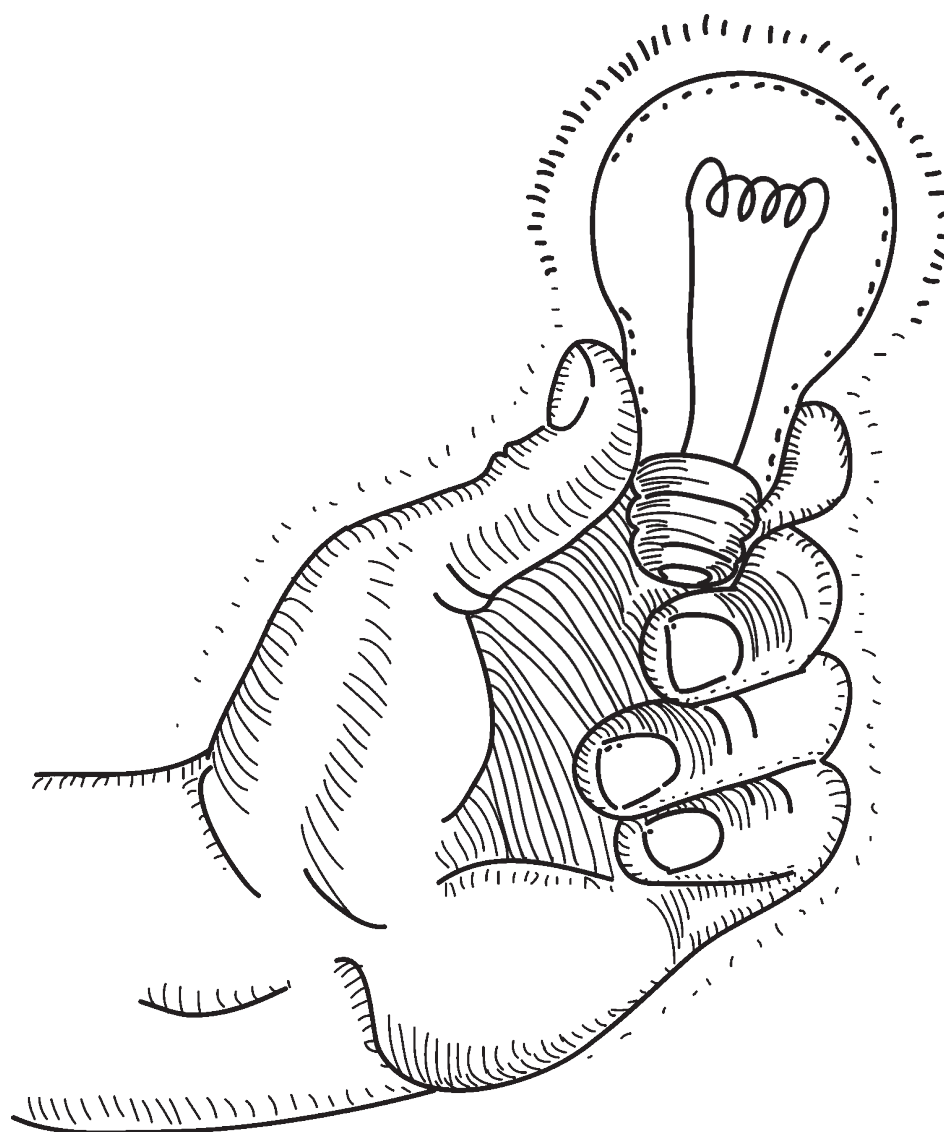
Психолог — Адміністрація	Адміністрація — Психолог
Звітує перед адміністрацією за результатами своєї роботи в інклюзивному напрямі. Надає консультативну допомогу адміністрації з актуальних питань, у межах своєї компетенції. За погодженням з іншими членами Команди супроводу, повідомляє адміністрацію освітнього закладу про потребу учнів з ООП, інших учнів інклюзивного класу, педагогів, зокрема й власну потребу як спеціаліста, у методичних матеріалах, наочних посібниках, індивідуальному обладнанні конкретного спрямування, матеріально-технічних потребах учнів з ООП (за необхідності), фахово обґрунтовує таку необхідність. Доводить до відома адміністрації інформацію щодо потреби членів Команди супроводу, інших педагогів закладу в додаткових консультаціях вузьких спеціалістів, представників спеціальних служб тощо. Сприяє організації таких зустрічей. За сприяння та погодження (у деяких випадках) з адміністрацією закладу, здобуває формальну та/або неформальну освіту в даному напрямі, підвищуючи фахову кваліфікацію. Сприяє зниженню напруження у взаєминах адміністрації з батьками учнів та педагогами, якщо таке виникає; вживає міри, у межах своєї компетенції, для уникнення подібних ситуацій. Презентує та популяризує, у необхідній мірі, організаційну підтримку адміністрації під час зустрічей з учасниками освітнього процесу та інше	Контролює виконання психологом його посадових обов'язків в інклюзивному напрямі, у межах своєї компетенції. Звертається за отриманням необхідних фахових консультацій. Сприяє задоволенню професійних робочих потреб спеціаліста в необхідних матеріалах, посібниках, наочності для роботи з учнями з ООП, також і обладнанні робочого простору кабінету психолога з урахуванням потреб таких учнів, зокрема сенсорних тощо. Реагує на звернення психолога щодо потреби окремих фахівців або всієї Команди супроводу в додатковому спеціальному навчанні, додаткових консультаціях залучених спеціалістів тощо. Сприяє задоволенню цих потреб. Сприяє отриманню психологом додаткової освіти в інклюзивному напрямі (формальної, неформальної, самоосвіти), сприяє професійному зростанню фахівця. За зверненням психолога, після ретельного розгляду питання та підтвердження необхідності, звертається до соціальних, правових та інших установ і організацій метою вирішення складних ситуацій, пов'язаних з учнями з ООП, які виходять за межі компетенції закладу освіти (сімейне насильство, бездоглядність учнів з ООП, відмова батьків від виконання своїх обов'язків тощо). Залучає психолога до організованих інформаційно-просвітницьких, консультаційних та інших заходів з учасниками освітнього процесу в закладі освіти в інклюзивному напрямі тощо

Взаємодія адміністрації з іншими учасниками Команди супроводу

Така співпраця відбувається здебільшого під час виникнення робочих питань:

- під час розроблення та контролю виконання фахівцями ІПР учня з ООП;
- під час підготовки учасниками Команди звітних документів;
- з питань забезпечення спеціалістів необхідним обладнанням, посібниками тощо для роботи з учнем (учнями) з ООП, зокрема облаштування робочих кабінетів фахівців необхідними меблями, устаткуванням, розумними пристосуваннями тощо (за необхідності);
- вирішення спірних, конфліктних ситуацій між учасниками Команди супроводу та/або іншими учасниками освітнього процесу, внутрішніх конфліктів у Команді;
- захист прав, честі й гідності фахівців; застосовування адміністративних покарань;
- вирішення питань професійної підготовки, перепідготовки, додаткової фахової освіти штатних педагогів-учасників Команди супроводу учня (учнів) з ООП тощо.

Діяльність учителя в інклюзивному класі

ЗАГАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ, КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

- Власна, особиста готовність прийняти до свого класу учня з ООП.
- Збереження та відновлення власної емоційної стійкості та ресурсності.
- Підготовка та організація комфортного та безпечного простору для перебування учня з ООП у класі.
- Попереднє оцінювання рівня розвитку, визначення базових та освітніх потреб учня.
- Взаємодія з батьками учня з ООП у реалізації його освітніх та соціальних потреб.
- Залучення батьків у процес навчання, виховання та розвитку їхніх дітей відповідно цілей, спільно визначених у ІПР.
- Співпраця з іншими членами Команди супроводу учня в напрямі забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу учня.
- Забезпечення освітнього процесу учня з ООП в класі з урахуванням особливостей його розвитку та потреб. Визначення пріоритетів.
- Підготовка матеріалів та інформування учасників Команди супроводу щодо особливостей освітніх потреб учня.
- Участь у розробці й реалізації ІПР. Учитель має виконувати роль координатора в процесі розроблення ІПР та у визначенні кінцевих цілей навчання.
- Участь у підготовці індивідуального навчального плану учня з ООП;
- Розроблення й реалізація Індивідуальної навчальної програми. Здійснення належних змін в організації освітнього процесу відповідно до ІНП. Підбір необхідних матеріалів для роботи з дітьми з ООП.
- Оцінювання загальних прогресивних змін учнів з ООП. Звітування щодо прогресу.
- Оцінювання навчальних досягнень учня з ООП. Більше про це можна прочитати тут:

- Надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо технологій, які показали ефективність в освітньому процесі, зокрема тих, що були надані батьками учня.
- Планування, організація та стимулювання самостійної навчальної діяльності й дозвілля учня.
- Максимальне залучення учня до позаурочної, позакласної роботи.
- Створення належного мікроклімату в колективі учнів класу та батьківському колективі.
- Підтримання прийнятних доброзичливих міжособистісних взаємин у напрямі «учень-учень», «учень-група учнів», «учень-учитель».
- Здійснення нагляду та координація роботи асистента вчителя, асистента учня (за необхідності), іншого персоналу, задіяного в процесі безпосередньої роботи з дітьми з ООП.
- Формальна та неформальна, самоосвіта в темі інклюзії.
- Координація та управління інформацією, отриманою від спеціалістів корекційно-реабілітаційного профілю закладу освіти, залучених фахівців, інших осіб, які уповноважені надавати таку інформацію та інше.

ЗАГАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ВЧИТЕЛІВ ПРЕДМЕТІВ

- Підготовка та організація комфортного та безпечного простору для перебування учня з ООП у класі.
- Співпраця з іншими членами Команди супроводу учня в напрямі забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу учня.
- Забезпечення освітнього процесу учня з ООП в класі з урахуванням особливостей його розвитку та потреб. Визначення пріоритетів.
- Співпраця з асистентом учителя під час проведення уроку.
- Участь у розробці й реалізації ІПР.
- Адаптація та, за потреби, модифікація навчального матеріалу зі свого предмету.
- Створення належного мікроклімату на уроках.
- Збереження та відновлення власної емоційної стійкості та ресурсності та інше.

СПІВПРАЦЯ ВЧИТЕЛЯ З АСИСТЕНТОМ УЧИТЕЛЯ

Асистент учителя для основного педагога в інклюзивному класі є найближчим помічником та довіреною особою в організації всього освітнього процесу в колективі дітей. Тому його роль у класі для вчителя є найбільш важливою, як порівняти з іншими учасниками Команди супроводу.

Водночас учитель має завжди пам'ятати, що **основна відповідальність за організацію навчання, виховання та безпеку життя всіх учнів класу, за організацію освітнього процесу загалом, зокрема й за організацію роботи асистента вчителя, належить саме йому.**

Основні напрями співпраці вчителя і асистента вчителя:

Організаційні моменти	Практична діяльність
Учитель — це партнер, але одночасно й керівник асистента в межах організації роботи в класі. Слід пам'ятати про це, організовуючи освітній процес. Керування та вказівки вчителю з боку асистента неприпустимі, навіть якщо асистент більш досвідчений, ніж вчитель. Те саме і з боку вчителя — конструктивна взаємодія, без наказів і зверхності	Залучає асистента вчителя до здійснення планування освітнього процесу в інклюзивному класі
Слід максимально коректно, але однозначно розподілити відповідальність та уточнити обов'язки кожного дорослого в класі. Буде розумно й правильно, якщо безпосередні обов'язки асистента визначатиме й обговорюватиме з ним саме основний учитель, а не адміністрація закладу. Так підвищується ефективність партнерської роботи фахівців у класі	Надає асистенту об'єктивну загальну інформацію про всіх учнів класу, особливості їхнього психофізичного розвитку, сімейної ситуації, про можливості й досягнення тощо
Учитель визначає також обов'язки асистента, які допомагатимуть йому в навчальному процесі з класом та з учнями з ООП: — адаптація й модифікація вправ, завдань для учнів з ООП, завдяки яким вони могли б легше зрозуміти матеріал уроку; — виготовлення, застосування індивідуальних навчальних посібників для таких учнів; — проведення, постійне або періодичне, динамічних пауз на уроках тощо	Інформує про індивідуальні особливості характеру та специфіку поведінкових проявів окремих учнів, зокрема учнів з ООП, про їхні особливі звички, індивідуальні потреби, вподобання, стан здоров'я тощо з власних спостережень та на основі повідомлень батьків

Організаційні моменти	Практична діяльність
Окрім узгоджених загальних обов'язків, учитель щодня зранку інструктує асистента щодо його робочих обов'язків упродовж дня, виходячи з ситуації	Разом з асистентом вирішує проблемні ситуації в класі та з окремими учнями
Стежить, щоб спілкування асистента з усіма учнями класу, їхніми батьками та іншими учасниками освітнього процесу відбувалась у доброзичливій атмосфері	Навчає асистента особливостям роботи з учнями з психофізичними, когнітивними, емоційно-вольовими порушеннями, а також дітьми, що опинились у складних життєвих обставинах, обдарованими учнями (за необхідності)
Здійснює загальну оцінку роботи асистента	Разом з асистентом обговорює й заповнює відповідні пункти в ІПР учня (учнів) з ООП
Забезпечує постійний зворотній зв'язок асистенту вчителя з метою покращення його роботи	Разом з асистентом розробляє Індивідуальну навчальну програму для учня з ООП. Фахівці разом сприяють виконанню програми учнем
Якщо вчитель не має досвіду роботи в умовах інклюзії або йому важко працювати з конкретною проблемою дитини, а асистент вчителя має відповідну практику, свої дії стосовно навчання та виховання, застосування особливих підходів до учня з ООП (а також і до інших учнів класу), він може узгоджувати з асистентом	Акцентує увагу асистента вчителя на моментах, коли тому слід приділити більше уваги якомусь з учнів з ООП або, навпаки, надати тому більше самостійності
Учитель має завжди пам'ятати, що перекладати на асистента свої професійні обов'язки, зокрема, і особливо! у сфері навчально-виховної роботи з учнями з ООП, є неприпустимим тощо	Цілком нормальною є ситуація, коли асистент під час уроку проводить з усіма учнями класу фрагмент(и) якихось організаційних моментів, практичних завдань, перевірку засвоєних компетентностей, захист проєктів тощо, а вчитель у цей час приділяє більше уваги конкретному учневі класу, навіть не обов'язково учневі з ООП, виходячи актуальної ситуації тощо

Важливо! Процес індивідуальної комунікації вчителя та асистента вчителя є основоположним для підтримання комфортного професійного середовища в інклюзивному класі. Складні ситуації, труднощі, непорозуміння ці близькі колеги мають прагнути вирішувати між собою самостійно. Якщо проблеми між ними не можуть бути вирішені камерно, для досягнення консенсусу доцільно підключити психолога закладу освіти. Адміністрацію до цього процесу варто залучати лише тоді, коли такі перемовини не дадуть прийнятного для всіх сторін результату.

УЧИТЕЛЬ НА УРОЦІ. ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Процес навчання й викладання має бути позитивним.
2. Структура уроку має забезпечувати умови, за яких усі учні класу залучаються до спільної роботи.
3. Під час підготовки вчитель складає план-конспект, у якому об'єднує навчальний матеріал типових загальноосвітніх програм із компонентами спеціальних так, щоб на одному уроці діти

з різним ступенем психофізичного й інтелектуального розвитку вивчали одну тему, але на тому рівні засвоєння, який є доступним для кожного учня.

4. Інформація, одержувана учнем з ООП з теми, що вивчається, має відповідати освітній програмі, рекомендованій йому ІРЦ.

5. Обов'язковим є використання адаптацій та, за необхідності, модифікацій навчального матеріалу. Це означає, що закріплення отриманих знань, умінь та навичок відбувається на різному дидактичному матеріалі, підбраному для кожного учня з ООП індивідуально: першому — роздаткові картки та спрощені вправи з підручників, другому — схеми, третьому — практичні дії (такі адаптації та модифікації добирає та розробляє асистент учителя) тощо.

6. Для пояснення тем, які складно сприймаються або мають абстрактний зміст, окремим учням з ООП учитель може пропонувати картки-інструкції з описом покрокових дій учнів (алгоритми).

7. Слід створювати умови для набуття учнями різноманітного досвіду, який підсилює навчальну діяльність, забезпечувати можливості для практики, спонукати до активного пізнання.

8. Учнім необхідно надавати наочні й зрозумілі приклади та рекомендації. Закон: мінімум слів, максимум практики.

9. Учні з ООП часто потребують більше часу для відповіді.

10. Усі учні, і, особливо, учні з ООП завжди мають розуміти, навіщо їм вивчати ту чи ту тему. Це полегшує процес сприймання та підвищує мотивацію до вивчення теми.

11. Під час навчальної діяльності учні з ООП мають постійно переживати ситуації успіху. Невдачі дуже рідко мотивують учнів з ООП, особливо учнів з когнітивними порушеннями, продовжувати роботу.

12. Учитель має встановлювати цілі й задачі, визначати очікувані результати та створювати умови для самостійного регулювання учнями власної навчальної діяльності.

13. Навчальна діяльність має неперервний та динамічний характер, відбувається на різних рівнях та в різному темпі, а тому необхідно створювати гнучкі умови для проведення такої роботи.

14. Окрім академічного складника, у навчанні учнів з ООП також слід постійно забезпечувати соціальний контекст.

15. Учитель повинен знати про ті особливості навчальної діяльності дітей із різним рівнем психофізичного розвитку, які домінують у конкретного школяра.

16. Під час роботи з учнем учитель враховує також стан його психічних процесів, фізичне почуття, адже навіть за адекватно розробленої методики навчання, не завжди досягаються позитивні результати. І вчитель, і учень, мають бути до цього готові.

Діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі

Діяльність асистента вчителя регламентовано в Листі Мін молодьспорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя», а також іншими нормативними документами.

Базові обов'язки асистента вчителя, визначені законодавством:

- забезпечує соціально-педагогічний супровід учня з ООП: разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає учневі у виконанні навчальних завдань, залучає його до різних видів навчальної діяльності;
- у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні ІПР учня;
- адаптація навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності учня з ООП.

В ідеальному випадку, асистент педагога в інклюзивному класі для учня (учнів) з ООП, для педагога, а в певних ситуаціях і для цілого класу.

Отримати професію асистента вчителя можна в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

ЗАГАЛЬНІ ОБОВ'ЯЗКИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

Асистент учителя працює в інклюзивному класі не лише з учнями з ООП — його функціональні обов'язки пов'язані з підтримкою та необхідним супроводом всіх учнів класу, та наданням основному вчителю (вчителю початкових класів, класному керівнику) та вчителям предметів необхідної організаційної, консультативної, методичної допомоги під час роботи в умовах інклюзії.

- Спостереження за учнем з ООП з метою вивчення його індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб.
- Добирання, розроблення, адаптація, модифікація навчальних матеріалів (за погодженням з учителем та батьками учня), адаптація освітнього середовища відповідно до потенційних можливостей учня з ООП та з урахуванням його індивідуальних особливостей.
- Навчання учня з ООП використанню розумних пристосувань у навчанні та шкільному побуті.
- Участь та допомога в організації освітньо-виховного процесу в класі загалом і, зокрема, для учня з ООП, а також для інших учнів, за потреби.
- Підготовка інформації для учасників засідання Команди супроводу за результатами спостереження за учнем щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб.
- Участь у розробці й реалізації ІПР, ІНП.
- Оцінювання рівня досягнення цілей, передбачених в ІПР (спільно з учителем).
- Збір матеріалів для портфоліо учня з ООП.

- Друкування та копіювання матеріалів для роботи вчителя в класі та для своєї роботи з учнями з ООП (на технічній базі ЗДО).
- Демонстрація етичної поведінки під час вирішення конфліктних ситуацій.
- Повага до всіх учасників освітнього процесу.
- Забезпечення ефективного спілкування з учителем, учнями, іншими фахівцями.
- Реагування на непередбачувані ситуації в міру їх виникнення.
- Дотримання вимог конфіденційності.
- Підвищення свого професійного рівня, педагогічної майстерності.
- Збереження та відновлення власної емоційної стійкості та ресурсності тощо.

ДОКУМЕНТАЦІЯ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

На сьогодні все ще не унормовано перелік поточної звітної документації, яку має оформлювати асистент учителя.

Орієнтовно можна визначити напрями його роботи з документами:

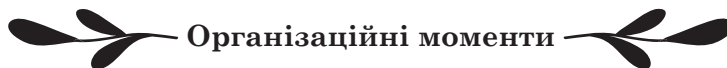
- збирати та впорядковувати портфоліо учня з ООП (див. Розділ 3);
- вести щоденник спостережень успіхів учня (містить короткі записи про труднощі та позитивну динаміку в адаптації, навчанні, та соціальній комунікації учня, які причини труднощів, що сприяє успіхам, ступінь допомоги, який надається учневі, яскраві реакції учня на різні ситуації тощо). Такий щоденник асистент заповнює щоденно в довільній формі: у ньому фіксує види й форми роботи з дітьми (окремо для кожної дитини з ООП);
- адаптувати та модифікувати навчальні матеріали для роботи учня на уроці (за потреби);
- заповнювати відповідні пункти в ІПР на початку навчального року (початку навчання учня в школі), а також у відповідні терміни, вносити зміни в ІПР на основі педагогічного спостереження прогресу кожного учня (після обговорення з вчителем) тощо.

Додаткову інформацію за темою можна знайти за покликанням:

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ І ВЧИТЕЛЯ

Основою роботи асистента вчителя в інклюзивному класі є така взаємодія з учителем класу, що допомагає приділити увагу кожному учню в освітньому процесі.

Організаційні моменти

- Асистент учителя в роботі з інклюзивним класом підпорядковується основному вчителю. Керування та вказівки вчителю з боку асистента неприпустимі, навіть якщо асистент більш досвідчений, ніж учитель. Асистент може пропонувати рекомендації вчителю з окремих питань у комфортній для обох фахівців формі.
- Обговорює та з'ясовує очікування вчителя щодо дотримання учнями припустимої поведінки та основних правил.

- Обговорює з учителем тему конфіденційності: яку інформацію він може передавати батькам учнів, а яку передаватиме вчитель.
- Виконує різноманітні, завдання, поставлені вчителем, що сприятимуть ефективному навчанню й соціалізації учнів.
- Надає допомогу вчителю в підготовці навчальних матеріалів для уроку, зокрема індивідуальних завдань для учнів з ООП.
- Забезпечує додатковий час учителю для планування та організації ефективного освітнього процесу, виховних заходів тощо.
- Звертається до вчителя за додатковою інформацією та ресурсами, необхідними для виконання навчальних завдань з учнями, зокрема учнями з ООП.
- Узгоджує з учителем доцільність та актуальність адаптацій та модифікацій навчальних завдань для учнів з ООП, використання розумних пристосувань
- Обговорює навчальні, виховні й розвивальні цілі для учнів з ООП, зокрема й поведінкові й соціально-емоційні.
- Надає допомогу в здійсненні моніторингу прогресивних змін учнів тощо

Практична діяльність

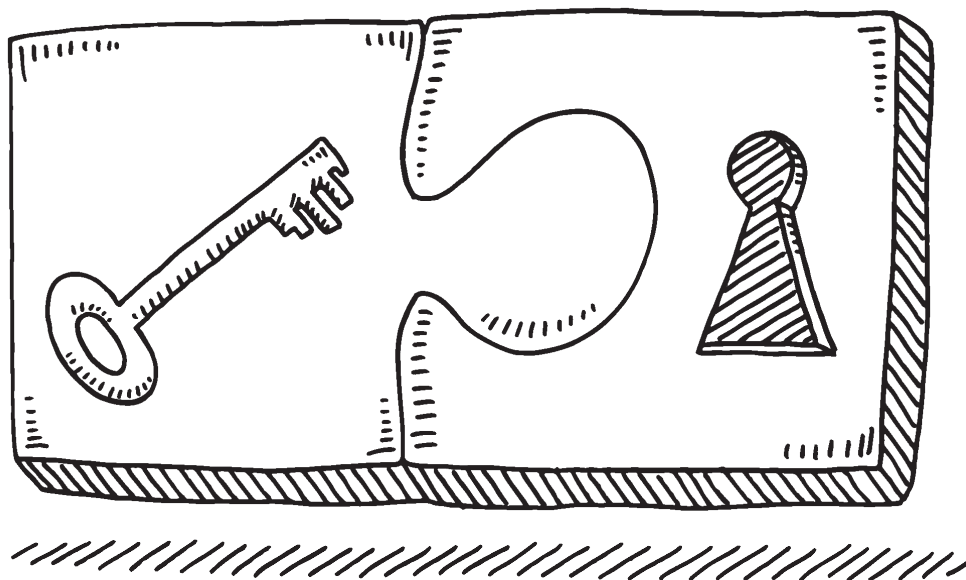
- Допомагає в організації освітнього процесу в класі та, зокрема, з учнями з ООП.
- Забезпечує разом з учителем необхідні умови для успішної адаптації та соціалізації учнів з ООП у класі, у школі, те саме й для інших учнів класу.
- Разом з учителем обговорює й заповнює відповідні пункти в ІПР учня (учнів) з ООП.
- Бере участь у навчанні та вихованні, реалізації корекційно-розвивальної складової ІПР учня з ООП під керівництвом учителя.
- Разом з учителем розробляє Індивідуальну навчальну програму для учня з ООП. Фахівці разом сприяють виконанню програми учнем.
- Допомагає вчителю створювати позитивну атмосферу в класі.
- Допомагає вчителю в організаційних моментах із класом.
- Може супроводжувати учнів класу у виконанні ними поставлених вчителем навчальних завдань у присутності та під час тимчасової відсутності вчителя.
- Контролює поведінку дітей, поки вихователя терміново ненадовго викликають із класу.
- Допомагає контролювати й управляти поведінкою учнів класу під час загальношкільних заходів.
- Обговорює з учителем інформацію, отриману від учнів, їхніх батьків, працівників закладу освіти, Команди супроводу та інших осіб, яка стосується професійної діяльності вчителя.
- Допомагає вчителю в проведенні необхідних спостережень за окремими учнями. На прохання вчителя фіксує, як часто спостерігається певна поведінка в учнів.
- Надає вчителю об'єктивну інформацію про учнів класу, зокрема учнів з ООП, інформує про досягнення дітей за власними спостереженнями.
- Інформує про загальні особливості характеру й специфіку поведінкових проявів учнів, зокрема учнів з ООП, їхні особливі звички й вподобання тощо, за власними спостереженнями та інформацією батьків, інших учителів, корекційних спеціалістів.
- За відсутності вчителя в класі, несе відповідальність за життя й здоров'я, зокрема учнів з ООП.
- Разом з асистентом вирішує проблемні ситуації в класі та з окремими учнями тощо.

ЩО НЕ НАЛЕЖИТЬ ДО ОBOB'ЯЗКІВ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

Асистент учителя не повинен

1. Бути єдиною особою, відповідальною за навчальний процес у класі, навіть за відсутності вчителя. Основну відповідальність за це несе вчитель початкових класів, класний керівник, вчителі предметів, і такі, хто поставлені в клас на заміну.
2. Самостійно розробляти планування освітнього процесу, наповнення уроків для учнів з ООП (лише допомагає вчителю).
3. Самостійно обирати методи навчання для учнів з ООП, без узгодження з Командою супроводу.
4. Самостійно обирати або призначати певні види навчальної діяльності для учня з ООП, якщо вони не стосуються теми, що вивчається на уроці.
5. Використовувати модифікації навчального матеріалу в роботі з учнем з ООП без погодження з учителем.
6. Вносити інформацію в індивідуальні документи учня з ООП без погодження з учителем.
7. Вносити в портфоліо учня з ООП (див. Розділ 2) неправдиву або неуточнену інформацію, доповнювати портфоліо учня чужими роботами тощо.
8. Повноцінно замінювати вчителя на уроках. Лише тимчасово, під час виконання класом певних видів навчальної діяльності.
9. Проводити заняття замість корекційних спеціалістів. Може лише використовувати рекомендовані фахівцями види роботи або їх елементи під час додаткового роз'яснення навчального матеріалу учням з ООП.
10. Самостійно оцінювати продукти навчальної діяльності учнів з ООП, або досягнутий ними прогрес.
11. Звітувати перед батьками, перед представниками керівних органів управління з питань проведення навчального процесу в класі, та з учнями з ООП зокрема.
12. Проводити діагностичні зрізи учнів, зокрема, учнів з ООП.
13. Оцінювати професійність або непрофесійність колег тощо.

Діяльність корекційного педагога (дефектолога, реабілітолога) в інклюзивному класі

У своїй діяльності корекційний педагог керується Посадовою інструкцією, затвердженою директором закладу освіти, а також іншими документами, які визначають його діяльність.

Корекційний педагог, працює в закладі загальної середньої освіти з учнями з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивній формі.

ЗАГАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА

- Планування й проведення корекційної, компенсаційної, реабілітаційної та розвивальної роботи з учнями з ООП, які мають психофізичні, когнітивні або емоційно-вольові порушення, згідно з ІПР.
- Забезпечення умов для засвоєння учнями відповідних навчальних та компенсаційно-корекційних програм з урахуванням порушень, вікових, індивідуальних особливостей учнів тощо.
- Сприяння соціальній реабілітації, адаптації учня.
- Моніторинг досягнень у відповідній сфері (сферах) розвитку дитини, згідно ІПР.
- Захист учня з ООП від будь-яких форм фізичного або психічного насильства.
- Надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо особливостей організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвивальних цілей під час навчання, використання дієвих технологій для досягнення кінцевих цілей навчання, визначених в ІПР, та застосування адаптацій (модифікацій).
- Консультативна робота з батьками учня з ООП. Надання їм консультативної допомоги з питань освіти, фізичного й психічного розвитку їхньої дитини.
- Дотримання педагогічної етики.
- Підвищення свого професійного рівня, педагогічної майстерності.
- Дотримання вимог конфіденційності.
- Збереження та відновлення власної емоційної стійкості та ресурсності тощо.

ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ В РОБОТІ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА

Оплата праці такого фахівця здійснюється за рахунок інклюзивних субвенцій із державного бюджету на основі цивільно-правового договору, який фахівець підписує із закладом освіти. Оплата розраховується погодинно (Лист МОН №1/9-639 від 29.11.2017 р. «Щодо Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами», Постанова Кабінету Міністрів №88 від 14.02.2017 р. «Про затвердження порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» (зі змінами)).

На основі Постанови КМ №872 від 15.08.2011 р. «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (зі змінами), визначено **тривалість корекційно-розвивальних занять**, які проводять фахівці: індивідуальні заняття — 20—25 хв, групові — 35—40 хв.

Водночас, незважаючи на скорочену тривалість корекційно-розвивального заняття, оплата за його проведення здійснюється за годинною ставкою.

Групові заняття проводить корекційний педагог **залежно від віку (класу) учнів** та з урахуванням однорідності порушень учнів, психофізіологічних особливостей дитини, складності порушення та виду заняття. Зважаючи на це, наповнюваність груп — 2—6 учнів.

Документація. Корекційний педагог веде календарно-тематичне планування за кожним напрямом надання корекційно-розвивальних послуг учням з ООП на основі ІПР та відповідно до індивідуальних особливостей кожного учня. Відвідування занять кожним учнем фахівець відмічає в журналі відвідувань занять. Цей документ є основою для нарахування заробітної плати спеціаліста.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА ФАХІВЦЯ

Корекційно-розвивальна робота в закладах загальної середньої освіти проводиться для учнів з ООП, які мають психофізичні, когнітивні, емоційно-вольові порушення та порушення комунікативної сфери.

Уся корекційно-розвивальна робота має бути спрямована на:

- ефективне використання збережених систем та функцій організму дитини, здатних взяти на себе компенсаторно-корекційне навантаження;
- цілеспрямований розвиток психічних процесів, які сприяють підвищенню рівня знань, умінь, навичок;
- достатню загальну освіченість учня для його успішної інтеграції в колектив класу, а в майбутньому — у суспільство загалом.

Корекційно-розвивальна робота в інклюзивному класі

Корекційно-розвивальна робота в інклюзивному класі — це комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами під час навчання, що спрямований на виправлення *окремих порушень у розвитку* дітей, а також поліпшення цілісного процесу розвитку через проведення спеціально організованої роботи розвитку пізнавальної сфери, розвитку емоційно-вольової сфери, розвитку мовлення, розвитку особистості, формування життєво необхідних компетенцій із самообслуговування, соціально-побутового, просторового орієнтування тощо.

Корекція передбачає комплексний вплив на різні сторони розвитку дитини, оскільки наявність одного порушення не означає ізолюваного випадіння однієї функції. Засоби корекції ґрунтуються на максимальному використанні збережених можливостей учня, зокрема, й використання збережених аналізаторів. Корекційна робота стане максимально ефективною, якщо вона буде побудована на доступному (але не полегшеному), зрозумілому та змістовному матеріалі, щоб учні могли усвідомлювати важливість його засвоєння. Головний акцент у корекційно-розвивальній роботі ставиться на формуванні в дітей вищих психічних процесів.

Корекційно-розвивальні заняття

Корекційно-розвивальна робота проводиться як корекційно-розвивальні заняття за напрямами відповідно до індивідуальних особливостей учня.

Корекційно-розвивальні заняття **проводять здебільшого в позаурочний час.**

Корекційно-розвивальні заняття учням з ООП інклюзивних класів **надають корекційні педагоги** (дефектологи, реабілітологи), а також практичні психологи (залежно від спрямованості корекційного заняття та виду надання психолого-педагогічного супроводу).

В інклюзивних класах кількість таких занять на тиждень визначається залежно від психофізіологічних особливостей учня, складності порушення й прописується в індивідуальній програмі розвитку дитини на основі висновку ІРЦ. Ці години не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження учнів з інвалідністю.

Примірний перелік додаткових корекційно-розвивальних занять

Примірний перелік **додаткових корекційно-розвивальних занять (послуг)** для дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в спеціальних та інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти (Згідно Постанови КМ №88 від 14.02.2017 р., зі змінами (додаток 1 на с.)):

- ритміка;
- розвиток мовлення;
- лікувальна фізкультура;
- соціально-побутове орієнтування;
- корекція розвитку (пізнавальної, емоційно-вольової сфери);
- орієнтування в просторі;
- розвиток слухового, зорового, тактильного сприймання мовлення та формування ви-мови;
- корекція зору;
- корекція та розвиток психофізичних функцій, використання елементів: кінезіотерапії, анімалотерапії (іпо-, каніс-, феліно-, орніто-), арт-терапії (ізо-, драмо-, казко-, музико-, кіно-, піско-, ігро-, мульт-, фото-, кольоро-, пластилінової, танцювальної терапії, психо-гімнастики), працетерапії, ерготерапії, ароматерапії, Монтессорі-терапії тощо;
- логоритміка тощо.

Змістовний компонент корекційно-розвивальних занять

Змістовий складник корекційно-розвивальних занять за відповідними напрямами базується на основі корекційних програм, розроблених та затверджених Міністерством освіти і науки України для дітей із порушеннями розвитку.

Зразки таких програм можна знайти за покликаннями:

1. Програми за напрямами порушень у сенсорній, руховій, когнітивній сферах:

2. Каталог освітніх послуг:

Спрямованість корекційно-розвивальних занять

Ритміка

- Розвиток музикальності (відчуття настрою, характеру музики).
- Синхронізація рухів із характером музики.
- Визначення елементарних музичних жанрів (марш, пісня, танець).
- Уміння рухатись у різному темпі.
- Формування гарної постави.
- Навчання різним пластичним рухам у динамічних іграх, танцях.
- Розвиток творчих здібностей на основі використання танцювальних елементів.

Розвиток мовлення

- Розвиток вміння самостійно й правильно будувати монологічні висловлювання, змістовно, стилістично точно та інтонаційно виразно висловлювати думки, переказувати прочитане чи почуте.
- Формування навичок звуковимови, розвиток фонематичних процесів та звуко-буквеного аналізу й синтезу.
- Розширення та збагачення словникового запасу, подолання негативних наслідків ураження зорового аналізатора (вербалізму та формалізму мовлення).
- Розвиток уваги до морфологічного складу слів та словозміни в словосполученнях, граматичної структури речень, побудови речень.
- Розвиток вміння використовувати різні граматичні конструкції у зв'язному мовленні.
- Забезпечення емоційно-мотиваційного компоненту оволодіння рідною мовою; роботу над граматичною структурою речення, правильним вживанням різних граматичних конструкцій у зв'язному мовленні.
- Корекція мовленнєвих недоліків: вироблення навичок дотримання орфоепічних, орфографічних, пунктуаційних, інтонаційних, жанрово-стилістичних норм усного та писемного мовлення.
- Формування високого рівня культури монологічного та діалогічного усного та писемного мовлення.
- Оволодіння вміннями невербальної комунікації: формування адекватного арсеналу мімічних, пантомімічних рухів.
- Розвиток навичок усного мовлення (слухання, розуміння, говоріння, аудіювання).
- Розвиток вміння користуватися мовними засобами в усному та писемному мовленні відповідно до норм літературної вимови.
- Корекція та подолання порушень усного й писемного мовлення.
- Забезпечення компенсаторної функції мовлення у формуванні всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійної життєдіяльності й успішної інтеграції в суспільстві.

Лікувальна фізкультура

- Створення умов для розвитку загальної моторики (сили, вправності, витривалості, мобільності, гнучкості, влучності, пластичності тощо).
- Акцентування на дихальній гімнастиці: правильне дихання під час фізичних навантажень.
- Регулювання ступеня фізичного напруження й розслаблення.
- Виконання вправ із практики йоги.
- Вправляння в нормалізації тонічної регуляції м'язів.
- Розвиток просторово-орієнтаційної здатності через вивчення команд «право-ліво, один за одним, по колу, усередині, між іншими» тощо.
- Формування здатності й прагнення виконувати вправи разом з іншими учнями.
- Участь у рухливих іграх за правилами.
- Зміцнення здоров'я. Сприяння гармонійному фізичному розвитку та загартовуванню організму.
- Підвищення фізіологічної активності органів та систем організму дітей.
- Оволодіння основними руховими навичками та вміннями передбаченими навчальною програмою.
- Своєчасна профілактика та попередження розвитку вторинних відхилень.
- Формування та закріплення навички утримання правильної постави під час виконання життєво необхідних положень та рухів.
- Формування, розвиток та закріплення навичок самостійного просторового орієнтування.
- Використання та розвиток збережених аналізаторів під час занять лікувальної фізкультури.

Соціально-побутове орієнтування

- Накопичення й систематизація правильних уявлень учнів про предмети і явища навколишньої дійсності, які трапляються в повсякденному житті.
- Формування ЗУН із самообслуговування, особистої гігієни й здорового способу життя.
- Формування правил етичної поведінки (у школі, родині, транспорті, громадських місцях тощо).
- Формування навичок спілкування з людьми в різних життєвих ситуаціях і мобільності в навколишньому просторі.
- Оволодіння навичками соціально-побутового орієнтування.
- Формування потреби адаптації до умов життя.
- Формування вмінь і навичок користування засобами зв'язку, комунікації, транспортними засобами, магазинами, медичними засобами тощо.

Корекція розвитку (пізнавальної та емоційно-вольової сфери)

- Розвиток готовності збережених аналізаторів до сприймання ознак та властивостей навколишнього світу.
- Формування загальних уявлень про навколишній світ на полісенсорній основі.
- Розвиток дрібної моторики та дотикового сприймання.
- Розвиток слухового сприймання.
- Збагачення чуттєвого досвіду.
- Розвиток зорового сприймання.
- Формування (удосконалення) когнітивної діяльності (аналіз, синтез, класифікація, групування, порівняння).
- Формування (удосконалення) психічних процесів (пам'яті, мислення, уваги, сприймання, волі, уяви, психічних станів, особистісних якостей).

- Формування навичок орієнтування на собі, від себе, в мікро- та макропросторі.
- Розвиток і стимуляція м'язового апарату, що відповідає за м'язові, жестові рухи.
- Формування вмінь розуміти як свої емоційні переживання, так і емоції інших людей, а також використовувати знання про емоції в спілкуванні та різних видах діяльності.
- Розвиток і вдосконалення загальної і дрібної моторики, яка бере участь у вираженні емоційних станів.
- Формування вмінь розуміти невербальні способи вираження емоційних станів: інтонації, поз, міміки, жестів.
- Формування механізмів довільного відтворення невербальних засобів вираження емоційних станів в інтонації, позі, міміці, жестах.
- Формування вміння відтворювати основні емоції.
- Формування вміння словесно описувати емоційні стани й характеризувати їхні власні прояви, прояви в партнера зі спілкування, персонажа літературного твору.
- Розвиток оцінювальної діяльності на основі аналізу власних емоційних станів, а також станів інших людей, їх проявів у поведінці.
- Формування основ самоконтролю за вираженням емоційних станів у поведінці та різних видах діяльності.
- Формування вміння використовувати вербальні й невербальні засоби під час спілкування.
- Формування інтересу та потреби в спілкуванні тощо.

Орієнтування в просторі

- Розвиток дрібної моторики.
- Розвиток загальної моторики.
- Розвиток уявлень про предмети та явища навколишнього простору.
- Орієнтування на власному тілі.
- Орієнтування в мікропросторі (за столом, на аркуші паперу, на приладі для письма шрифтом Брайля).
- Орієнтування в макропросторі (кімната, школа, клас, вулиця, транспорт).
- Розвиток готовності збережених аналізаторів (слух, нюх, дотик, залишковий зір) до навчання просторового орієнтування.

Сенсорне виховання

- Розвиток зорового та дотикового сприймання.
- Розвиток слухового сприймання.
- Формування загальних сенсорних функцій.
- Розвиток просторових умінь та навичок.
- Розвиток аналітичного спостереження.

Логоритміка

- Розвиток почуття ритму, здатності відчувати в музиці, рухах і мові ритмічну виразність.
- Розвиток здатності сприйняття музичних образів і вмінню ритмічно, виразно рухатися відповідно до цього.
- Уміння перевтілюватися, проявляти художньо-мистецькі здібності.
- Розвиток позитивних особових якостей, почуття колективізму, навчання правилам у різних видах діяльності тощо.

Діяльність практичного психолога в інклюзивному класі

На шкільного психолога в закладі загальної середньої освіти покладено комплексний супровід та моніторинг усіх змін в освітній корпоративній культурі закладу, планування подальшої освітньої траєкторії для учня з ООП, корекційно-розвивальна робота з ним, робота щодо усунення кризових та конфліктних ситуацій, індивідуальне та групове консультування з психологічних аспектів інклюзивної освіти і також допомога педагогам в адаптації до нових викликів їхньої професії.

Психологічний супровід учня з ООП, його родини, педагогів, які з ним працюють та інших учасників освітнього процесу в інклюзивному освітньому закладі має бути неперервним.

Робота практичного психолога закладу загальної середньої освіти регламентується чинними нормативно-правовими документами, у яких враховано і визначено також і інклюзивний компонент діяльності фахівця. У безпосередній роботі психолог керується Типовою посадовою інструкцією, затвердженою директором освітньої установи, а також:

- Законом України «Про освіту»;
- Наказом МОН №509 від 22.05.2018 р. «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України»;
- Листом МОН №1/9-487 від 07.08.2018 р. «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2018—2019 н. р.»;
- Листом Мін молодьспорту №1/9-1 від 02.01.13 року «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання» тощо.

ЗАГАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

- Просвітницька робота щодо формування психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі.
- Виявлення учнів, у яких виникають труднощі в навчанні, спілкуванні та взаємодії з оточенням; визначення причин цих труднощів; за потреби скерування до відповідних фахівців із метою встановлення причин та надання допомоги.
- Ознайомлення з висновками й рекомендаціями ІРЦ щодо організації навчання дитини та надання їй додаткових послуг.
- Психологічний супровід учня з ООП в умовах освітньої установи.
- Вивчення та моніторинг загального розвитку учня з ООП, зокрема, емоційно-вольової, когнітивної, соціальної сфер, особливостей особистості, поведінкових стратегій тощо.
- Участь у розробленні та реалізації ІПР.
- Участь, у межах своєї компетенції, у складанні розгорнутої психолого-педагогічної характеристики на дитину.

- Розроблення індивідуального плану корекційно-розвиткової роботи з учнем. Надання корекційно-розвивальних послуг учневі з ООП, згідно з ІПР.
- Участь у розробленні необхідної адаптації навчальних матеріалів, підходів.
- Участь в освітній діяльності, спрямованій на забезпечення всебічного розвитку учнів з ООП на інклюзивній формі навчання.
- Надання рекомендацій, консультацій та методичної допомоги педагогічним працівникам закладу освіти в роботі з учнем з ООП.
- Консультативна робота з батьками учня з ООП.
- Сприяння створенню позитивного мікроклімату в колективі класу.
- Проведення заходів, спрямованих на профілактику стигматизації й дискримінації в шкільному середовищі, формування дружнього та неупередженого ставлення оточення до учня з ООП.
- Надання в межах своєї компетенції консультативно-методичної допомоги педагогам у роботі з учнем.
- Забезпечення збереження емоційної стійкості та попередження виникнення дезадаптації в педагогів в умовах інклюзивної освіти.

Саме неперервний супровід роботи педагогів-учасників Команди супроводу та їхня психологічна професійно-особистісна підтримка є одним із найважливіших напрямів у роботі психолога. Від того, наскільки фахово психолог зможе підійти до психологічної підготовки педагогів у конкретному закладі до прийняття й роботи з інклюзивними учнями, від того, наскільки якісно зможе допомогти організувати й супроводжувати роботу вчителів з іншими учнями класу, школи, наскільки успішно буде побудована його спільна з педагогами робота з батьками інших учнів у напрямі соціального прийняття інклюзії, залежить подекуди успішність ухвалення глобальних інклюзивних цінностей всією громадою. Це важливо ще й тому, що психологічне благополуччя учнів в освітньому закладі тісно пов'язано з рівнем загальної психологічної безпеки та комфорту освітнього середовища для педагогів.

СУПРОВІД ПЕДАГОГІВ

Завдання психолога в роботі з учителями в умовах інклюзії полягає в:

- постійній інформаційній підтримці фахівців із різних питань в організації роботи вчителя в умовах інклюзії, які можуть входити до зони компетентності самого психолога;
- забезпеченні педагогів максимально простими, зрозумілими й дієвими алгоритмами для практичної роботи;
- системному моніторингу психоемоційного стану спеціалістів;
- наданні та гарантуванні постійної психологічної підтримки тощо.

Для цього психолог:

- Інформує про мету й завдання своєї роботи в інклюзивному напрямі.
- Проводить психологічну просвіту щодо специфіки психічного та фізичного розвитку дітей, їхніх соціальних потреб, зокрема щодо учнів з особливими освітніми потребами.
- Організовує й проводить для вчителів семінари-практикуми, тренінги, лекційні заняття тощо, у межах своєї компетенції, спрямовані на формування сприятливого середови-

ща, де цінують і враховують відмінності кожного учасника освітнього процесу, зокрема індивідуальні потреби вчителів.

- Визначає інформаційні потреби педагогів щодо додаткових фахових знань щодо питань організації роботи в інклюзивному напрямі та, за підтримки адміністрації закладу, сприяє запрошенню додаткових спеціалістів, консультантів тощо.
- Проводить профілактичну роботу: інформує про конкретні особливості та труднощі в роботі з кожним учнем з ООП, з якими може зіткнутися вчитель; прояснює складні моменти; попереджає про причини і можливі реакції конкретної дитини на певні робочі й педагогічні ситуації в класі тощо.
- Консультує щодо індивідуальних питань побудови освітньої траєкторії конкретного учня з ООП: прояснює, які обмеження та труднощі накладаються на процес навчання і виховання у зв'язку зі специфікою певного захворювання, особливостями у фізичному, емоційному, когнітивному розвитку, поведінковими особливостями, соціальною ситуацією в родині тощо.
- Наголошує на сильних сторонах кожного учня з ООП та можливостях їх використання вчителем у щоденній роботі.
- Попереджає про можливість виникнення складних ситуацій, пов'язаних із перебуванням в одному сталому колективі учнів з типовими та особливими потребами в освіті. Обговорює з учителем його можливі реакції та конкретні дії для ефективного реагування в подібних ситуаціях.
- Здійснює моніторинг ефективності врахування вчителем рекомендацій щодо роботи з дитиною з ООП, з учнівським колективом, з батьками тощо.
- Обговорює з учителем тему конфіденційності: яку інформацію про інклюзивну дитину та її родину, їхні сімейні обставини тощо, і в якому обсязі можна обговорювати з іншими членами команди супроводу дитини, батьками інших дітей класу, адміністрацією, залученими фахівцями, іншими особами тощо.
- Стежить за емоційним станом учителя. Проводить профілактичні заходи щодо попередження виникнення емоційного виснаження, у межах своєї компетенції надає психологічну підтримку з метою збереження та відновлення емоційної стійкості педагога, який працює в умовах інклюзії.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА РОБОТА ПСИХОЛОГА

Надзвичайно важливою в діяльності шкільного психолога в інклюзивному напрямі є його організаційно-методична робота.

Важливо! Проведення психологічної роботи в інклюзивному напрямі є важливим, але не повинно й не може відмінити, замінити, відкладати загальні поточні робочі обов'язки психолога в закладі освіти, які стосуються інших учасників освітнього процесу.

До такої можна зарахувати:

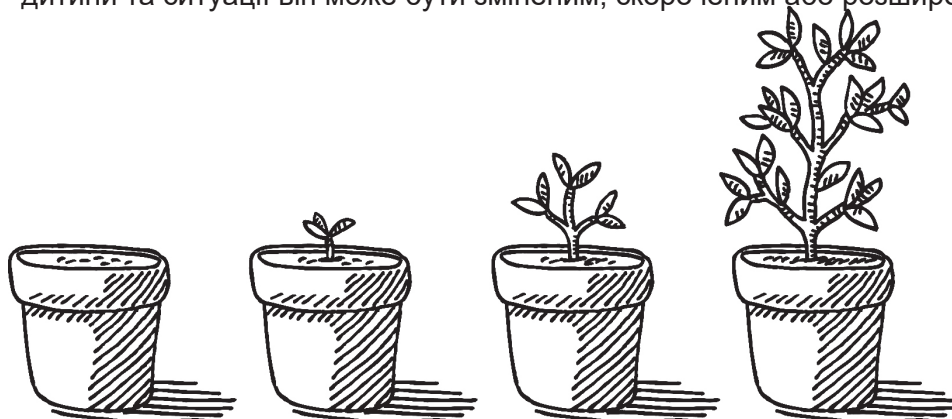
- Визначення перспектив своєї роботи в інклюзивному напрямі в закладі освіти.
- Оформлення поточної, звітної документації.
- Заповнення відповідних пунктів в ІПР учнів з ООП, які належать до зони його відповідальності. Участь у розробці ІНП.
- Складання робочого графіку проведення індивідуальних та групових занять з учнями з ООП.

- Оброблення результатів психодіагностичного обстеження учнів з ООП, оформлення висновків за встановленими схемами, оформлення індивідуальних карток психолого-педагогічного діагностування.
- Робота з особистою документацією дітей для здійснення психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами:
 - створення банку даних дітей відповідно до особливостей освітніх потреб та наявних порушень у розвитку (якщо є), соціальної ситуації в родині тощо;
 - зберігання копій формальних документів кожної дитини з ООП: витягів із протоколів обстежень дитини в ІРЦ, щорічних ІПР, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності);
 - облік своїх спостережень учня та результатів діагностування;
 - написання психолого-педагогічних характеристик на учня. Залежно від того, з якою метою, для подання до яких установ її складають, така характеристика на учня з ООП може мати скорочений або розгорнутий вигляд, містити однозначно правдиву інформацію, але в кожному випадку акцентувати на різних сферах;
 - зберігання копій інших документів (заяв, звернень, актів, дозволів тощо), якщо вони стосуються роботи психолога.
- Розроблення відповідних рекомендацій для педагогів та батьків щодо організації роботи з конкретним учнем з ООП, моніторинг та фіксація проміжних результатів ефективності їх використання.
- Створення й поповнення власної навчально-методичної та інформаційної бази для роботи з учасниками освітнього процесу в напрямі освітньої інклюзії (банк даних корекційних, корекційно-розвивальних програм, тренінгових занять, просвітницьких заходів тощо).
- Розроблення, адаптація й модифікація індивідуальних і групових корекційно-розвивальних програм для учнів з ООП, які навчаються в цьому закладі освіти.
- Розроблення й організація групових та фронтальних класних занять із залученням учнів з ООП у спільну діяльність та спілкування.
- Індивідуальний підбір, розроблення, адаптація, модифікація окремих наочних посібників, приладдя, розумних пристосувань для роботи з конкретним учнем з ООП (за потреби, за узгодження з батьками, учителями, іншими фахівцями).
- Моніторинг результативності власної роботи в плані розвитку, адаптації та соціалізації учня з ООП, у напрямі збереження емоційної стійкості фахівців у роботі тощо.

Пропонований перелік обов'язків шкільного психолога як учасника Команди супроводу учня з ООП є орієнтовним і не є вичерпним. Залежно від конкретної дитини та ситуації він може бути зміненим, скороченим або розширеним.

Діяльність соціального педагога в інклюзивному класі

ЗАГАЛЬНІ ОБОВ'ЯЗКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

- Поширення інформації про засади інклюзивного навчання серед педагогів, батьків, учнів школи з метою формування дружнього та неупередженого ставлення до учнів з особливими освітніми потребами.
- Захист і забезпечення прав і свобод учня з особливими освітніми потребами під час його перебування в сім'ї та в навчальному закладі.
- Соціально-педагогічний патронаж учня з ООП та його батьків.
- Виявлення соціальних проблем родини, які потребують негайного вирішення. За потреби, направлення до відповідних фахівців із метою отримання допомоги.
- Складання соціального паспорту сім'ї учня з ООП та Індивідуальної картки учня за формою.
- Вивчення соціальних умов розвитку учня з ООП.
- Соціалізація учня з ООП, адаптація в новому колективі.
- Визначення соціального статусу учня з ООП в колективі.
- Надання рекомендацій учителю початкових класів, класному керівнику та іншим учасникам освітнього процесу щодо способів ефективної інтеграції учня з ООП в колектив однокласників, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі, подолання особистісних, міжособистісних конфліктів.
- Залучення учнів інклюзивного класу, учнів з ООП, до спільної діяльності, невимушеного спілкування, забезпечення емоційно комфортних умов для перебування в одному колективі всіх дітей.
- Участь у складанні розгорнутої психолого-педагогічної характеристики на учня з ООП.
- Участь у засіданнях Команди супроводу учня з ООП. Участь у складанні ІПР.
- Інформування учня з ООП та його батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучення учня до участі в гуртках, секціях у закладі освіти та поза ним з урахуванням його можливостей. Забезпечення дитини з особливими освітніми потребами та її батьків інформацією щодо інфраструктури позашкільних навчальних закладів у мікрорайоні, місті, селі, сприяння щодо участі дитини в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей.
- Представлення інтересів учня з ООП у відповідних органах та службах.
- Виявлення дітей, у яких виникають труднощі в спілкуванні та взаємодії з оточенням, або які проживають у сім'ях, які опинилися в складних життєвих обставинах. Динамічний контроль ситуації цих учнів тощо.

Основна мета соціального педагога в інклюзивному класі та закладі освіти загалом полягає в соціально-педагогічному патронажі — **підлаштуванні освітнього середовища до потреб учня з ООП.**

В інших питаннях супроводу освітнього процесу в інклюзивному класі соціальний педагог послуговується Посадовою інструкцією, затвердженою директором закладу освіти, чинними нормативно-правовими документами працівників соціально-психологічної служби системи освіти України (див. п. 4.5), загальними вимогами до учасників Команди супроводу, а також терміновою розумною робочою необхідністю.

Асистент дитини в інклюзивному класі

На сьогодні в Українському Класифікаторі професій немає професії «асистент дитини», отже, на законодавчому рівні не визначено й кваліфікаційну характеристику діяльності особи, яка виконує таку функцію.

Водночас, українське законодавство визнає потребу деяких учнів з ООП у присутності такого фахівця в закладі освіти, і визначає право батьків на забезпечення супроводу своєї дитини в інклюзивному класі асистентом дитини (Закон України №2541-VIII від 06.09.2018 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (ст. 42)). Відповідно до зазначеного документа, асистент дитини може супроводжувати учня з ООП у закладі освіти для забезпечення освітніх і соціальних потреб дитини на основі заяви батьків учня та рекомендацій ІРЦ, прописаних у Витягу з протоколу обстеження дитини. Це може бути соціальний працівник, один із батьків або особа, уповноважена ними.

Нині поряд із назвою «асистент дитини», широко вживають назву «тьютор» (від англ. *tutor* — наставник).

Асистент дитини, або тьютор учня з ООП (далі — тьютор) — це фахівець, який організовує умови для успішної інтеграції учня з ООП в освітнє та соціальне середовище закладу освіти. У тісному активному співробітництві з учителем, учасниками Команди супроводу й батьками, асистент дитини може створити для учня максимально сприятливе середовище для успішного навчання та соціальної адаптації в колективі однолітків.

Зважаючи на це, діяльність асистента дитини вимагає від особи, яка виконує цю функцію, особливих особистісних рис — дуже високого рівня толерантності (для безумовного прийняття дитини), а також добре розвинених комунікативних навичок. Окрім того, тьютор повинен мати досить високий запас знань із корекційної педагогіки та спеціальної психології, а також мати високу стійкість до стресових ситуацій, бути ресурсним для себе, а також — часто — для батьків та вчителів дитини, якою опікується.

Деякі питання щодо організації роботи асистента дитини (тьютора)

Кому потрібен асистент дитини

Супровід асистента дитини рекомендований учням із тотальними або складними комплексними порушеннями в розвитку, якщо такі учні не можуть самостійно або з періодичною стимулювальною допомогою дорослого (наприклад, асистента вчителя в інклюзивному класі) опановувати навчальну програму та залучатися в комунікацію з оточенням та/або потребують допомоги в орієнтації в просторі або задоволенні базових фізичних потреб.

Допущення асистента до навчального процесу

Основною умовою допущення асистента дитини до роботи з учнем з ООП у закладі загальної середньої освіти, як залученого фахівця, є наявність у нього *медичної книжки, оформленої за встановленим зразком*. Окрім того, фізичний та психічний стан здоров'я асистента дитини повинен давати можливість йому здійснювати зазначену функцію щодо конкретного учня. Оскільки така особа допускається до контактів також і з іншими учнями інклюзивного класу, перш ніж увійде в дитячий колектив, вона має надати адміністрації *оригінал та копію свого паспорта*. Копія паспорта зберігається в папці з документами учня з ООП, яким опікується дана особа.

Педагогічний стаж

Асистенту дитини не зараховують педагогічний стаж за роботу на даній посаді, оскільки на сьогодні це не прописано в законодавстві.

Вимоги до освіти

Асистент дитини в інклюзивному класі не зобов'язаний мати педагогічну освіту. У такому разі, асистент дитини може супроводжувати учня з ООП в класі на рівні асистування йому в соціальній сфері та задоволенні його фізичних потреб. Під час навчання асистент дитини без педагогічної освіти не має права модифікувати навчальні завдання, вносити зміни в індивідуальну освітню траєкторію учня тощо без погодження з учителем. Асистент дитини, який має педагогічну освіту, зокрема, корекційного спрямування, або є сертифікованим фахівцем безпосередньо з проблеми свого підопічного, може застосовувати спеціальні адаптації, модифікації до навчальної програми учня загалом, до програми з окремих навчальних предметів, у конкретних навчальних ситуаціях тощо на свій розсуд, виходячи з індивідуальних особливостей і потреб дитини. Такі адаптації та модифікації не мають заважати іншим учням, і не можуть порушувати загальний навчальний процес у класі. Суттєві адаптації та модифікації навчального матеріалу та навчальних підходів для учня з ООП, які робить асистент дитини, мають бути погоджені з учителем.

Оплата праці фахівця. Тривалість робочого дня

Оплата праці асистента дитини сьогодні здійснюється здебільшого за батьківський кошт, або такі послуги особа може надавати безкоштовно, наприклад, на волонтерських засадах тощо. Інші випадки, які передбачають оплату послуг асистента дитини, наприклад, якщо такі функції виконує соціальний працівник, вирішуються в індивідуальному порядку. Тривалість робочого дня фахівця визначається щодо кожного випадку індивідуально, зазвичай за погодженням з батьками учня з ООП. Це може бути супровід учня тільки впродовж навчальних годин у школі (на всіх або деяких уроках, під час перерв), впродовж всього дня тощо.

Підзвітність

Оскільки асистент дитини не є штатним працівником закладу освіти, у напрямі вимог до здійснення своїх посадових обов'язків та надання звітності щодо здійсненої роботи, він є підзвітним батькам учня з ООП, які оплачують його роботу, або іншим особам, за домовленістю з батьками. Свою діяльність безпосередньо в закладі освіти він має узгоджувати з учителем інклюзивного класу.

ЗАГАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ АСИСТЕНТА ДИТИНИ (ТЮТОРА)

- Збір, узагальнення та використання даних про індивідуальні особливості учня з ООП, його інтереси, схильності, сильні і слабкі сторони, психофізичний, соматичний стан, настрої, що переважають та причини їх зміни, соціальне оточення тощо. Передавання такої інформації вчителю (за погодженням з батьками).
- Організація процесу індивідуальної роботи з учнем на основі виявлення, формування й розвитку його пізнавальних інтересів.
- Включення в роботу з педагогічним колективом, іншими учнями з метою створення єдиного психологічно комфортного освітнього середовища для учня з ООП та інших учнів класу.
- Формування стосунків з усіма учасниками освітнього процесу в інклюзивному класі (та школі) на відкритій, доброзичливій основі.

- Створення комфортних умов для перебування учня в класі з урахуванням його реальних можливостей (урахування організаційних моментів, потреба в змінах у фізичному середовищі).
- Надання допомоги в подоланні труднощів засвоєння окремих освітніх програм учнем.
- Підбір, розроблення, адаптація, модифікація навчальної програми, окремого приладдя, наочних посібників тощо для роботи з учнем з урахуванням його індивідуальних фізичних, психічних та інтелектуальних потреб, а також зони найближчого розвитку та власних ресурсів дитини.
- Сприяння оволодінню учнем навчальними компетентностями на максимально доступному йому рівні.
- Сприяння генеруванню та реалізації творчого потенціалу учня з ООП та його участі в проєктній та науково-дослідній діяльності з урахуванням кола зацікавлень.
- Підтримання пізнавальних інтересів учня на основі аналізу перспектив його розвитку.
- Відстеження позитивної динаміки в діяльності учня.
- Допомога в долученні учня в середовище однолітків, формування позитивних міжособистісних взаємин у колективі.
- Організація індивідуальних та групових консультацій для учнів, батьків, педагогів (з дозволу батьків, за погодженням з адміністрацією) з питань усунення навчальних труднощів, корекції індивідуальних потреб, розвитку й реалізації здібностей і можливостей, використовуючи різні технології й способи комунікації учня з ООП з іншими учнями класу для якісної реалізації спільної діяльності.
- Здійснення взаємодії з батьками, залучення батьків у процес навчання та виховання за рекомендаціями вчителів та інших фахівців, які працюють з учнем у школі тощо.

Орієнтовні обов'язки та особливості діяльності асистента дитини в інклюзивному класі можна визначити, виходячи з логічної необхідності в задоволенні особливих освітніх потреб учня зі складними порушеннями розвитку, а також вимог та побажань батьків учня, до того часу, поки це не буде визначено на законодавчому рівні.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ АСИСТЕНТА ДИТИНИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Асистент дитини — Учень з ООП

- Координує загальну діяльність учня в закладі освіти.
- Допомогає в орієнтуванні й залученні учня в освітній простір.
- Допомогає в організації робочого місця, шкільного приладдя, підготовки до уроків (за потреби).
- Формує в учня позитивний образ учителя (учителів) класу.
- Сприяє налагодженню й зміцненню взаємин учня з учителем, іншими педагогами, батьками інших учнів тощо.
- Допомогає в подоланні труднощів у навчанні. Стимулює й підтримує під час опанування навчальної програми.
- Дозує навчальне навантаження.

- Мотивує учня до самостійної діяльності та активності в навчанні, спілкуванні.
- Супроводжує учня в міру необхідності. Іноді дитині потрібен постійний супровід, в інший час — періодично, у деяких ситуаціях вона може сама з усім упоратись.
- Підтримує учня з ООП в емоційно складних ситуаціях, відстежує емоційне самопочуття підопічного та відповідно реагує (у межах компетенції) тощо.
- Підтримує учня під час перевтоми (статичні чи активні вправи для відпочинку, зміна діяльності в класі, або в коридорі, забезпечення ізольованості під час перебування в куточку для усамітнення, супровід до ресурсної кімнати тощо).
- Допомагає учню з ООП у встановленні контактів з іншими учнями класу, школи.
- На початкових етапах адаптації учня і залежно від його стану, настрою тощо приймає рішення, до якої діяльності інших учнів класу в конкретний момент і якою мірою залучити свого підопічного. Надалі поступово надає дитині максимальну самостійність у спілкуванні з однокласниками.
- За потреби, стимулює дитину до активності у взаєминах з однолітками.
- Підтримує, за необхідності, у конфліктних ситуаціях.
- За потреби, обслуговує фізичні потреби учня, зокрема й у санітарно-гігієнічному плані (годування, перевдягання, миття рук, супровід до туалету тощо).
- Піклується про медичні потреби учня (за дозволу батьків): якщо учень страждає на епілепсію — відстежує початок судом, якщо дитина внаслідок особливостей свого розвитку не здатна робити це самостійно; якщо в учня астма — вчасно забезпечує його інгалятором; якщо діабет — вчасно робить ін'єкції, наглядає за дотриманням дієти тощо.

Асистент дитини — Учитель

- Обговорює з учителем зміст своєї роботи, разом з ним узгоджує міру власної участі в навчальному процесі для свого підопічного, зокрема в класі загалом.
- Узгоджує, як найефективніше вибудувати взаємодію у трійці вчитель — учень — асистент дитини.

Важливо! Враховуючи те, що вчитель інклюзивного класу не завжди має корекційну освіту й досвід роботи з учнями з ООП, зокрема тими, які мають складні порушення розвитку, асистент дитини, якщо він володіє такими навичками, може брати на себе — тимчасово! — функцію головного спеціаліста з упровадження інклюзії в освітній процес у класі. Він може сприяти роботі вчителя з класом щодо залучення учня з ООП в колектив, направляти того в реалізації індивідуалізованого процесу навчання загалом та з певної навчальної дисципліни тощо, водночас не порушуючи загального освітнього процесу в класі, що є важливим.

- Інформує про загальні особливості характеру й специфіку поведінкових проявів учня, його специфічні вподобання тощо (додатково до сказаного батьками). Презентуючи дитину для вчителя, тьютор наголошує передусім на сильних сторонах учня (що він знає, що може робити самостійно, що добре виходить тощо), а далі розповідає про труднощі учня.
- Оперативно інформує вчителя щодо актуального стану, зміни настрою, самопочуття учня.
- Узгоджує форму та ступінь участі учня в групових та фронтальних вправах, під час класних та шкільних заходів тощо.

- Обговорює з учителем тему конфіденційності: якого роду інформацію він може передавати батькам свого підопічного, якою ділитися з іншими батьками тощо.
- Обговорює можливі труднощі, які має враховувати вчитель у своїй роботі:
 - сторонній (додатковий) шум під час переговорів тьютора з учнем;
 - можливу активність учня з ООП, яка може відволікати, нервувати інших учнів, порушувати темп чи структуру уроків: крики чи інші вокальні (голосові) прояви, стуки, шкрябання, скрипи, розкидування предметів, стереотипні рухи (наприклад, тривале кружляння по приміщеннях класу, стрибки тощо), нав'язливість, «чіпляння» до інших учнів, дорослих тощо;
 - негативізм, різку, активну відмову від роботи, діяльності;
 - сталу реакцію дитини на перезбудження, втому тощо.

Важливо! Учитель має бути впевненим, що жодну інформацію про інших учнів, про спільні дії персоналу школи й учителя щодо інших дітей групи, яка не стосується безпосередньо дитини з ООП, не буде передано її батькам (якщо це не виходить за межі дотримання безпеки освітнього середовища для всіх учнів).

Тьютор має розуміти й завжди пам'ятати, що керівником навчального процесу в класі для учня з ООП є не він сам, а вчитель.

Асистент дитини — Інші учні класу

- Спостерігає за тим, що відбувається в дитячому колективі: у що учні грають, про що говорять, як вибудовують взаємини тощо.
- Якщо у вільних розмовах учнів між собою «випливає» тема особливостей поведінки або зовнішності учня з ООП — у ненав'язливій формі розповідає про таку дитину, якщо учні ставлять прямі запитання про це — відповідає на них на доступному для них рівні, враховуючи ступінь інтересу.
- Власним прикладом показує іншим учням класу як слід ставитися до конкретного учня з ООП та людей із подібними особливостями взагалі.
- Якщо учні зацікавлені, коротко розповідає, якої підтримки можуть потребувати люди з подібними особливостями, якої допомоги вони потребують і чим їм можна допомагати.
- Пояснює учням як спілкуватися з їхнім однолітком з ООП для взаємного комфорту. Навчає доступним способом взаємодії.
- Якщо одна дитина, або кілька дітей готові до періодичної чи постійної співпраці з дитиною з ООП, знаходить максимум можливостей для цього, створює навчальні та ігрові ситуації за спільної участі дітей тощо.

Асистент дитини — Батьки учня з ООП

- Передає інформацію про учня під час його перебування й навчання в інклюзивному класі чесно, неупереджено, без зайвих «прикрашань».
- Розповідає батькам як пройшов день їхньої дитини, описує невдачі, озвучує можливі їх причини, акцентує на успіхах.
- Консультує батьків щодо прогресивних змін у навчанні учня за певний проміжок часу (тиждень, місяць, півріччя, рік).
- Здійснює періодичні короткі огляди динаміки соціалізації учня в колективі. Описує стосунки дитини з однокласниками в конкретних ситуаціях.

- Підкреслює сильні сторони учня, які батьки можуть розвивати самостійно в домашніх умовах.
- Передає окремі рекомендації фахівців із корекції, які отримав особисто.
- Регулярно, на основі спільних спостережень за учнем та аналізу проміжних результатів та власних звітів, повідомлень учителя (учителів), психолога, корекційного педагога тощо, разом із батьками планує динаміку необхідного ступеню допомоги учню в школі в різних ситуаціях.
- Надає необхідну емоційну підтримку батькам.
- Інформує щодо організаційних питань тощо.

Важливо! Батьки дитини можуть знати лише про те, що робила впродовж дня їхня дитина, у чому мала певні труднощі або успіхи, чи були певні поведінкові проблеми, погане самопочуття тощо. Однак, жодну інформацію про інших дітей, дії персоналу щодо інших дітей групи, які не стосуються безпосередньо їхньої дитини, тьютор не має права передавати батькам.

Асистент дитини — Батьки інших учнів класу

Асистент дитини позитивно, але ненав'язливо «презентує» свого підопічного з ООП батькам однокласників. Наприклад, у коротких розмовах про спільну діяльність учнів, веселі ситуації, що відбувалися в класі за участі конкретного учня з ООП та тієї дитини, з чиїми батьками тьютор веде розмову.

Важливо! Зберігає конфіденційність щодо подій, розмов, складних ситуацій тощо, які відбуваються в класі впродовж навчального процесу, а також стиль спілкування та використовувані методи роботи вчителя (вчителів), інформацію про інших учнів, якими володіє асистент, оскільки не має таких повноважень.

Конфіденційність може бути порушена тьютором у тому випадку, якщо ненадання такої інформації батькам інших учнів може нести загрозу життю й здоров'ю дітей, або конкретної дитини, а окрім тьютора ніхто не може поставити батьків до відома.

Асистент дитини має стежити, щоб супровід учня з ООП не порушував навчальний та комунікативний простір, а також особисті межі інших учнів класу.

Важливо! Основна, кінцева роль тьютора для учня з ООП — навчити його максимально самостійно вирішувати проблеми, з якими він стикається в навчанні та повсякденному житті, зокрема в закладі освіти. Головна мета асистента дитини — щоб дитина перестала потребувати його асистування.

Збереження емоційної стійкості педагогів в умовах інклюзивної освіти

Учасники освітнього процесу складають триаду: учні — педагоги — батьки.

Сучасні тенденції української освіти, зокрема освіти дітей з особливими освітніми потребами, ставлять акцент на гарантуванні прав таких учнів на якісну освіту в масових закладах загальної середньої освіти. Держава виділяє спеціальні інклюзивні субвенції для задоволення особливих освітніх потреб цих учнів у звичайних школах, які не спеціалізуються на роботі з конкретним порушенням здоров'я учня, а приймають на навчання до себе всіх учнів, незалежно від специфіки їхніх потреб в освіті, і задовольняють такі їх потреби під час навчання зокрема й через організацію індивідуалізованих підходів у навчальному процесі в класі, залучення необхідних спеціалістів корекційного профілю, придбання спеціальних засобів корекції розвитку, наочних посібників, апаратури тощо. Батьки учнів з ООП отримують гарантоване державою право обирати заклад освіти для своєї дитини на власний розсуд, брати найактивнішу участь у навчанні й вихованні свого «особливого» учня в школі. Педагоги в цій ситуації отримують «гарантовану вимогу» задовольняти всі освітні потреби всіх учнів, зокрема й особливі освітні потреби учнів, що мають інклюзивну форму навчання, підтримувати тісну співпрацю з батьками учнів, бути гарантами реалізації освітніх реформ на місцях.

Саме в такий момент втрачається міцність триади — коли дві ланки мають переважні права «отримувати», а третя — зобов'язання «надавати» й «забезпечувати». Саме тут педагоги, для яких держава нині справді надає безліч можливостей для навчання, отримання досвіду та навичок роботи з дітьми з ООП, можуть відчувати сумніви, втрату впевненості у своїй професійності та спроможності якісно задовольнити всі потреби учнів з ООП, які приходять до школи, та їхніх родин. Адже практично все таке навчання покликане підготувати вчителя до роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби, навчити враховувати побажання батьків цих учнів, уміти правильно організувати фізичне, освітнє та соціальне середовище для таких учнів у класі, піклуватися про навчання однолітків таких учнів бути толерантними до них, не дискримінувати, а приймати тощо. І це все слід робити швидко, правильно і якісно, адже всього цього потребує передусім дитина. Від такої кількості «потрібно» й «повинен», прагнучи «відповідати» критеріям та задовольняти вимоги, педагоги часто втрачають власну емоційну стійкість.

Питання збереження емоційної стійкості педагогів інклюзивного навчання наразі є однією з найбільш гострих проблем під час активного впровадження інклюзивної освіти в Україні. Державна організація навчання педагогів інклюзивного напрямку здебільшого на цьому питанні не акцентують увагу.

Як наслідок, роботу в інклюзивному класі часто виконує ніби й навчена людина, підготовлена до роботи з дітками з порушеннями, з іншого — такий фахівець може бути недостатньо вмотивований до такої специфічної діяльності (і це його вибір!), а якщо й має таке бажання, то не завжди емоційно готовий (здебільшого залежно від особистісних якостей) до вирішення складних, а, подекуди, кризових, ситуацій, пов'язаних із навчанням, вихованням, корекцією порушень учня з ООП в колективі однолітків із типовим розвитком. І ще менш підготовлений до збереження внутрішньої нервово-психічної або емоційної стійкості під час такої тривалої роботи, особливо якщо вона супроводжується стресовими факторами.

В узагальненому вигляді, під поняттям «емоційна стійкість» розуміють здатність особистості до збереження стійкості або витривалості психічних процесів та успішного здійснення діяльності в умовах впливу стресогенних факторів (таких чинників, які провокують виникнення в людини емоційного напруження та супроводжуються переживанням сильних, часто негативних, емоцій). Для педагогів закладів загальної середньої освіти в умовах інклюзії особливо важливою є саме *здатність* зберігати емоційну стійкість, оскільки їхня діяльність, яка сама собою є стресонасиченою, пов'язана з додатковим постійним підвищенням психоемоційним навантаженням, зумовленим роботою з дітьми, які мають відхилення від нормального фізичного, психоемоційного чи інтелектуального розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами, або складні сімейні ситуації, та процесом їхньої організації, соціалізації в колективі однолітків, що для спеціалістів лише з класичною педагогічною освітою є особливо відчутним.

Здатність до емоційної стійкості залежить, найперше, від особистісних якостей педагога: що для одного є надзвичайно стресовою ситуацією, то для іншого — просто робочою неприємністю. І все ж можна виділити певні ознаки емоційної нестійкості, які можуть проявлятися в будь-якого педагога інклюзивної освіти в тривалих несприятливих психологічних умовах. Наприклад, стан агресії, роздратованість, тривожність, розгубленість, безпорадність, безсилля тощо, пов'язаний із робочими ситуаціями, який може бути направлений як на учасників освітнього процесу, так і на себе. Деякі причини, які можуть призводити до емоційної нестійкості, ми вже розглядали вище (див. п. 1.5), до інших — здебільшого психологічних — причин можна зарахувати:

- неготовність до роботи з конкретною проблемою конкретного учня з ООП за неможливості уникнути цієї діяльності;
- відсутність мотивації, бажання працювати в інклюзивних умовах за наявності розуміння, що це потрібно, необхідно й «невідворотно»;
- невміння, нездатність працювати в ситуаціях постійно підвищеного психоемоційного напруження (а робота в умовах інклюзії є такою по-замовчуванню);
- гіпервідповідальність за збереження життя й здоров'я всіх учнів класу, зокрема учнів з ООП, за їхній якісний розвиток і освіту;
- конфлікт очікуваних і реально отримуваних результатів освітньо-корекційно-розвиткової роботи з учнем з ООП;
- нерішучість у захисті власних кордонів у ситуаціях тиску ззовні (батьків, адміністрації, колег тощо);
- невміння використовувати власні внутрішні ресурси, неволодіння техніками психологічного самозахисту в емоційно несприятливих умовах тощо.

Як бачимо, проблема збереження емоційної стійкості педагога в умовах інклюзивної освіти має надзвичайно важливе значення. З іншого боку, і відповідальність за її збереження фактично лягає також на самого педагога. Саме від того, якою є особистість фахівця, що він про себе знає, що він знає про проблему, з якою зіштовхнувся і яка його травмує, зрештою, що він зробив для того, щоб цю проблему вивчити, чи достатньо зробив — усе це має надзвичайно важливе значення у вирішенні питання збереження педагогом власної емоційної стійкості. У будь-якому разі, педагог має пам'ятати, що діяльність в умовах інклюзивної освіти вимагатиме від нього величезних зусиль та надзвичайної віддачі.

Ми виходимо з положення, що емоційна стійкість як один із ключових факторів успішної діяльності особистості, зокрема педагога як фахівця групи високостресогенних професій, не є суто природною властивістю індивіда. Вона може бути сформована та/або підтримувана в педагога впродовж діяльності в умовах інклюзивної освіти, і є результатом цілеспрямованої, усвідомленої роботи індивіда над собою.

Емоційну стійкість як сталу властивість можна сформувати та підтримувати (зберігати) завдяки роботі особистості над собою паралельно за двома напрямками:

1. Використовуючи логічний аналіз ситуації як спосіб раціонального, поміркованого підходу до вирішення проблеми.

2. Використовуючи (особистісний) підхід, який спрямований на пізнання людиною себе, власних потенційних можливостей та використання їх у складних ситуаціях.

Вказані напрями самовдосконалення педагога поєднуються в раціонально-ресурсний підхід до вирішення проблеми збереження емоційної стійкості.

Такий раціонально-ресурсний підхід враховує дуальність потреб фахівця:

1. Педагог на раціональному (логічному, практичному) рівні може вивчити й зрозуміти проблему, з якою працює або з якою йому доведеться працювати, вжити певних практичних заходів для завчасного попередження виникнення в себе (також і в інших учасників освітнього процесу) ознак емоційного перенапруження. Тут ми також можемо говорити про подвійну дію факторів:

- розуміння й прийняття багатокомпонентності інклюзивної освіти як особистісно та соціально зорієнтованого освітнього явища, у якому педагогові доводиться працювати;
- власна готовність, пізнання й розуміння власних можливостей, здібностей та вмінь для успішної реалізації діяльності в умовах інклюзивної освіти.

2. Педагог на ресурсному (внутрішньому, емоційному) рівні може віднайти для себе або створити, так би мовити, «зону комфорту», акумулювати та використовувати власні, особистісні ресурси для пом'якшення впливу на нього дії негативних емоційних факторів, пов'язаних із роботою в інклюзивному освітньому середовищі.

Проміжною ланкою, яка може об'єднати два зазначені самостійні підходи до вирішення проблеми збереження емоційної стійкості, є процес емоційного долучення (авторський погляд) фахівця до проблеми, яка потенційно може бути для нього емоційно виснажливою. Емоційне долучення передбачає «занурення» педагога в штучно створені умови, які можуть проявити для фахівця ймовірну причину виникнення та вказати на можливості вирішення певної проблеми, яку не можна вирішити в раціональний спосіб. Тобто створення для нього ситуацій для так званого «усвідомленого відчуття» проблеми.

Моделювання ситуації на основі раціонально-ресурсного підходу:

«У 2-й клас на інклюзивну форму навчання з II семестру прийшов слабозорий учень із порушенням функції центрального зору. Інтелектуальні функції збережені. Інших порушень та супутніх захворювань учень не має. Рекомендовано навчання за загальноосвітньою програмою, адаптованою для учнів зі зниженим зором. До вступу до школи навчався в спеціальній школі-інтернаті для слабзорих учнів. Має схвальні відгуки від першого вчителя.

У школі є вакансія асистента вчителя для цього класу. Поки що вчитель (вже 1,5 місяці) самостійно працює з усім класом.

Учня, враховуючи зниження зору, посадили в класі за першою партою, у середньому ряді, якнайближче до дошки.

Новий учень легко подружився з однокласниками, грає разом із ними в спільні ігри під час перерв. До вчителя ставиться приязно, як і вчитель до нього. Готовий допомагати вчителю та іншим дітям, але його практична допомога не завжди ефективна через недбалість виконання.

З першого ж дня учень систематично порушує правила поведінки під час уроків: не сидить на місці, відволікається сам і відволікає від роботи інших учнів, зокрема тих, хто сидять праворуч і ліворуч від нього, може вставати під час уроку, підходити до дошки, до

інших учнів, заглядати в їхні роботи, зачіпати їхні речі, які лежать на партах тощо. Показує загальний низький рівень успішності в навчанні, не виконує завдання, написані на дошці, не списує з неї, не уважний під час виконання завдань із підручника, неправильно описує сприйняті кольорові зображення тощо. Водночас учень непогано переказує той матеріал, який подавався на уроці усно, задовільно, хоча й неохайно, пише під диктовку (водночас часто крутить головою, вигинає ший), добре співає, декламує вірші.

Учитель збільшила кількість яскравої наочності на уроках, виділила місце на дошці для адаптованих таблиць (збільшила їхню контрастність та шрифт), збільшила шрифт написів на дошці, також просить і учнів писати більшими буквами на дошці, роздруковує яскраво і якісно оформлені індивідуальні картки із завданнями для учня, які розміщує безпосередньо перед ним на парті, але той їх часто пересуває, крутить, вони падають із парти, учень довго їх «шукає» на підлозі, що знов-таки відволікає його й учнів від роботи тощо. Попри зусилля вчителя, успішність цього учня не покращується.

Неодноразово вчитель проводила бесіду з новим учнем щодо правил поведінки під час уроку, він обіцяє поводитись добре, слухатись, бути уважним, але кожного разу знов порушує слово. Розмови з батьками також не покращують ситуацію. Більше того, вони нарікають на непрофесійність учителя, оскільки раніше подібних проблем із їхньою дитиною не було. Успішність учнів, які сидять поруч з цим школярем також почала відчутно знижуватись, їхні батьки постійно звертаються до вчителя зі скаргами на його бездіяльність, з вимогами відсадити нового учня подалі від їхніх дітей. Вже написали кілька скарг на ім'я директора, і вчитель отримала зауваження від адміністрації. Інші учні класу, спостерігаючи за новеньким, також стали менш уважними під час уроків.

Урешті вчитель почала відчувати себе невпевнено, сумніватися у своїй фаховій компетентності, намагається скорочувати час спілкування із цим учнем, його батьками, з батьками інших учнів класу; розуміє, що більш знервована на уроках і це передається класу; відчуває майже постійну втому, не встигає відновитися на вихідних, оскільки обдумує свої помилки та вірогідні способи уникнення нових неприємностей на роботі; почала часто звертатися до шкільного психолога й до колег зі скаргами на цього учня, вона впевнена, що дитина має додаткові неврологічні порушення або порушення інтелекту, про які не написано в супровідних документах учня; врешті вона почала змінювати на негативне власне ставлення до інклюзивної форми освіти загалом».

Використання раціонально-ресурсного підходу у вирішенні ситуації:

Раціональний (логічний) підхід

1. Вчитель має переглянути висновок з протоколу ІРЦ, щоб уточнити особливості освітніх потреб учня. Якщо він уважно прочитає рекомендації, то відмітить попередньо пропущену інформацію: у своїй роботі з учнем він обрав правильну стратегію адаптації навчальних завдань для дитини зі зниженим зором, однак не врахував інформацію щодо особливостей зорового порушення даного учня (порушення центрального зору: дитина не бачить або дуже погано бачить те, що розташовано прямо перед нею, натомість краще бачить те, що розташоване збоку, праворуч і ліворуч від неї; має труднощі з контролем рухів свого тіла та сприйманням розміщення оточення предметів у просторі; сприймає предмети навколо в чорно-білому кольорі; оскільки це хлопчик, то обсяг сприймання оточення предметів залишковим периферійним зором досить вузький, обмежений).

2. Варто уважно вивчити фізіологічні особливості проявів вказаного порушення в дитини.

Для цього можна:

- шукати інформацію про особливості конкретного порушення в доступних наочних посібниках та інтернет-джерелах;

- проконсультуватися зі спеціалістами, які знаються на особливостях прояву порушення й роботи з дитиною даного віку;
- зустрітися з педагогом та фахівцями, які працювали з учнем до вступу до даної школи, обговорити, як вони організовували роботу.

3. Відповідно до отриманої інформації, зробити кроки з перебудови форм організації роботи та подачі матеріалу для учня. Наприклад: повернути його парту так, щоб зображення з дошки він бачив збоку, індивідуальні картки розміщувати на бічній частині парти й закріплювати їх, індивідуальні завдання подавати в збільшеному монохромному зображенні без дрібних деталей, вербально дублювати написане на дошці, максимум завдань подавати вербально, також бажано й опитування проводити або в усній формі, або у вигляді простих тестів чи в електронному вигляді тощо.

4. Робота з класом має проводитись через доступне пояснення учням особливостей сприймання оточення учнем із подібним зоровим порушенням. Учитель може навчити своїх учнів не залишати речі на краю парт, щоб їх випадково не зіштовхнув їхній однокласник (це буде корисно і стосовно інших учнів), приймати його пересування по класу як природну необхідність тощо.

5. Важливо також дізнатися про можливі поведінкові прояви в дітей із подібним порушенням, аби враховувати їх у майбутній роботі з учнем.

6. Постійно підтримувати зв'язок із членами Команди психолого-педагогічного супроводу учня з особливими освітніми потребами, консультуватися та залучати до роботи з класом та конкретним учнем корекційних фахівців, психолога, інших спеціалістів. Багатьох проблем у роботі вчителя в інклюзивному класі можна уникнути, якщо педагог не перебирає на себе функції всіх фахівців, а, навпаки, правильно їх делегує, перебуває в постійному контакті з Командою.

7. Почати формувати конструктивну взаємодію з батьками учня з ООП. Помилкою вчителя було те, що він одразу не з'ясував у батьків які підходи й форми роботи з учнем є ефективними (зазвичай батьки знають це найкраще). Батьки мають стати рівноправними партнерами вчителя в подібних питаннях.

8. Провести обговорення з незадоволеними батьками класу, враховуючи специфіку ситуації у світлі нових фактів, які отримав учитель про особливості освітніх потреб учня. Показати кроки, які вчитель вже зробив задля покращення ситуації тощо.

Учитель теоретично вивчив проблему, знайшов її причину, дізнався про можливі способи її вирішення, і навіть почав робити певні кроки для цього. Це, безумовно, стане вагомим фактором для зменшення суб'єктивно оцінюваної ним емоційної гостроти ситуації.

Однак лише практичних заходів буде недостатньо без особистісного відчуття фахівцем ваги конкретної проблеми в конкретних умовах. Для вчителя, який до цього часу не стикався з подібною ситуацією, може залишитися невирішеним питання з'ясування для себе причин конкретних поведінкових проявів, наприклад, порушення учнем освітнього процесу. І ця проблема може не зникнути або не одразу зникнути навіть за умови зміни педагогічних підходів.

У цьому разі наступним, найбільш ефективним кроком може бути емоційне долучення педагога до проблеми, яка має інклюзивний складник.

Емоційне долучення

Емоційне долучення є певною формою роботи педагога над собою, яка відбувається у вигляді так званого «рольового обміну», коли, наприклад, учитель, щоб спробувати зрозуміти відчуття вказаного учня в класі, під час уроку може вдягти окуляри зі щільно закритими лінзами і певний час виконувати в них повсякденну роботу. Так само, як і учень, учитель не буде бачити розташоване попереду. Щоб охопити цілісну картину, йому доведеться крутити головою, іноді підходити до бажаних об'єктів ближче, вдивлятися, напружувати зір. Виконання тонких рухів, наприклад, перемальовування, складання або сортування дрібних деталей, шиття буде утруднене. За деякий час доросла людина теж втомиться, увага розсіюватиметься, може з'явитися роздратованість, метушливість, намагання швидше закінчити роботу або взагалі зникне бажання продовжувати діяльність тощо. Водночас учитель має пам'ятати, що всі ці прояви, враховуючи вікові та інші особистісні риси, можуть виникати в учня швидше й відчуватися більш гостро.

На цьому етапі й спрацює так зване «усвідомлене відчуття» проблеми.

Долучившись у такий спосіб до проблеми свого підопічного, педагог краще зрозуміє (на власному емоційному рівні) чому проявляються порушення поведінки саме під час уроків. І, що важливо, зможе усвідомлено зменшити їх гостроту або й передбачити їх появу в подальшому.

Усвідомлене відчуття ймовірних причин виникнення проблеми через емоційне долучення підводить педагога до необхідності аналізувати причини й особливості виникнення власних емоційних станів під час роботи в умовах інклюзії, та можливостей свідомого управління ними, тобто до необхідності застосування ресурсного (особистісного) підходу до вирішення проблеми.

Ресурсний (особистісний) підхід

На цьому етапі педагог потребує спрямованої допомоги фахівця, наприклад, психолога, який зможе організувати певні умови для самостійного пошуку педагогом власних ресурсів або колеги чи іншої особи, чия думка для нього є важливою і хто достатньо добре знає його особистісні якості.

1. Учитель може прояснити для себе й визнати, що одному йому важко тривалий час утримувати увагу всіх учнів класу. Тож, він потребує, можливо, тимчасової підтримки своїх колег або додаткових спеціалістів. Він може звернутися з таким проханням до колег або ініціювати розмову на цю тему з адміністрацією (оскільки є вакансія асистента, якого потребує вчитель інклюзивного класу).

2. Педагог аналізує власні сильні й слабкі риси. З огляду на те, які особистісні риси є його сильною стороною, зосереджуватися у своїй роботі на перших етапах він може саме на них. Наприклад, учитель — людина м'яка й швидко знаходить спільну мову з дітьми, тож у взаєминах з новенькими учнями насамперед робить акцент на формуванні міцного емоційного взаємозв'язку, а якість освітнього компоненту тимчасово може стати другорядною метою. Сформувавши довірливі взаємини з учнем, він може на їх основі стимулювати інтерес учня до навчання. У подальшій роботі фахівець зможе свідомо розвивати свої більш слабкі якості, які потрібні для роботи в умовах інклюзивної освіти.

Також це означає постійну роботу вчителя над собою в напрямі так званого «дозволу» щось не вміти, не бути «ідеальним» у якійсь сфері, наприклад, визнати, що він не має корекційної освіти й відповідного досвіду, тому може припускати помилок у виборі ефективних освітніх стратегій для учня.

3. За допомогою психолога або іншого спеціаліста, педагог може визначити внутрішні пріоритети, поставити для себе власні професійні (а, можливо, й життєві) цілі. Наприклад, вибудувати ієрархію таких пріоритетів: чим для нього є й на якому місці стоїть робота як процес, престиж професії, особисте фахове визнання, схвалення колег, любов і повага учнів тощо. Можливо, на початку роботи доведеться робити штучну «дорожню карту» для подальшого самоконтролю в цьому напрямі. Це допоможе легше сприймати невдачі в одних сферах життя й приділяти посилену увагу іншим.

4. Не зайвим буде вчителю пройти курс з емоційної компетентності, опанувати знаннями з причин виникнення й управління власними негативними емоціями.

5. Можливо, педагогові варто взяти паузу (відпустку) на кілька днів, виїхати за місто, частково змінити звичні умови життя, завести домашню тварину, запросити погостювати родичів або друзів тощо. Тобто внести у своє життя реальні фізичні зміни, які дадуть змогу переключити увагу із зосередження на одній темі на контроль за зміненим оточенням.

6. Віднайти забуте хобі, підшукати нове захоплення, зайнятися спортом, танцями, йогою, придбати абонемент у студію малювання або в планетарій тощо. Новий фізичний та емоційний досвід, який приносить особисте задоволення, дасть можливість будь-якій особі, а надто педагогу, суттєво знижувати рівень внутрішнього емоційного напруження.

7. Опанувати практики аутотренінгу, майндфулнес, дихальні практики тощо, які дадуть змогу управляти своїм самопочуттям «тут і зараз» у критичні моменти тощо.

Ресурсний підхід як форма вияву психологічної компетентності педагога, дає змогу йому залишатися емоційно свідомим та приймати зважені рішення як у ситуаціях гострих точкових конфліктів так і впродовж більш тривалої дії негативних, емоційно виснажливих факторів у професійній діяльності.

Як бачимо, використання винятково раціонального (логічного) підходу до проблеми збереження емоційної стійкості педагога в умовах інклюзивної освіти не вирішує проблем педагога на внутрішньому, емоційному рівні. До класу може прийти інша дитина з іншими особливими освітніми потребами, з іншими, можливо, більш глибокими проблемами, і батьки та адміністрація ставитимуть до вчителя інші вимоги. Тоді педагог, який орієнтується винятково на раціональний спосіб вирішення труднощів у робочому процесі, може знов відчувати схожі проблеми з власним емоційним станом та глибиною травматичного сприймання ситуації.

Водночас, учитель як психологічно свідома особистість, яка володіє техніками управління власним емоційним станом, але не враховує раціональний компонент у своїй роботі (наприклад, буде впевнений, що її особистої витримки, любові та піклування про учня буде достатньо для задоволення всіх його освітніх потреб під час спільного навчання в одному класі з нейротиповими учнями), урешті буде також виснажуватись емоційно (оскільки на таку «емоційну» роботу над собою іде дуже багато внутрішньої енергії, і педагог не завжди відчуватиме зворотний зв'язок, який підтримав би його самого), і, як наслідок, відчувати ті самі ознаки зниження емоційної стійкості, що і його «раціональний» колега.

Тож, найбільш доцільно застосовувати саме комплексний — раціонально-ресурсний — підхід у збереженні емоційної стійкості педагогів в умовах інклюзивної освіти, важливою проміжною ланкою якого є процес емоційного долучення кожного фахівця до вирішення конкретної проблеми.

І тоді все буде виходити!

Використані джерела

1. Дятленко Н. М., Софій Н. З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М. Асистент учителя в інклюзивному класі: Навч.-метод. посібн. / під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
2. Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: Навч.-метод. посібн. / під ред. А. А. Колупаєвої. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с. (Strategies for Teaching in Inclusive School).
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: Наук.-метод. посібн. Київ: Наук. світ, 2010. 196 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів. Львів: Товариство «Надія», 2000. 256 с.
5. Ервін Е., Кугельмас Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах / Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Київ, 2000. 150 с.
6. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навч.-метод. посібн. / кол. упоряд.: О. О. Патрикєєва, Н. З. Софій, І. В. Луценко, І. П. Василяшко; під заг. ред. В. І. Шинкаренка. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2013. 96 с.
7. Карпенкова И. В. Тьютор в инклюзивной школе: сопровождение ребёнка с особенностями развития. Из опыта работы. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: АНО «Наш Солнечный Мир», 2017. 116 с.
8. Карпенкова И. В., Кузьмина Е. В. Организация тьюторского сопровождения детей с ОВЗ в условиях реализации инклюзивной практики в образовательных учреждениях: Учебн. пособ. Москва: МГППП, 2011. 52 с.
9. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ: «АТОПОЛ», 2011. 273 с.
10. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007 458 с.
11. На допомогу педагогу загальноосвітнього навчального закладу: Метод. посібн. / укл.: Л. О. Прядко, О. О. Фурман. Суми: РВВ СОІППО, 2015. 52 с.
12. Назарова Н. М. Специальная педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др.; под ред. Н. М. Назаровой. 4-е изд., стер. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 400 с.
13. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
14. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: Навч. курс та наук.-метод. посібн. Київ: СПД-ФО Парашин І. С., 2011. 101 с.
15. Спільне викладання в інклюзивному класі: Метод. матер. / уклад. Н. З. Софій. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.
16. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: Навч.-наочн. посіб. / уклад.: Т. Скрипник. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.
17. Четверікова Н. В. Актуальність проблеми збереження емоційної стійкості педагогів в умовах інклюзивної освіти: сучасний вимір. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2017. Том 1. Вип. 3. С. 107—113.

18. Четверікова Н. В. Роль шкільного психолога як члена Команди супроводу інклюзивного процесу в закладі загальної середньої освіти. *International academy journal. WEB of SCHOLAR*. 7(25), July 2018. Vol. 3. P. 40—50.

19. Школа для кожного: Посібн. / упоряд.: Л. Ю. Байда. Київ, 2015. 60 с.

Корисні покликання

1. Компанець Н. «Відповідальність батьків щодо навчання дитини з особливими освітніми потребами». URL: http://onp.ucoz.ua/news/vidpovidalnist_batkiv_shhodo_navchannja_ditini_z_osoblivimi_osvitnimi_potrebam/2018-03-01-586.

2. Онлайн-курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами». URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Inc+1/about>.

3. Онлайн-курс «Участь батьків у організації інклюзивного навчання». URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Par+1/about>.

4. Онлайн-курс для вчителів початкової школи (модуль 6). URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERA-OSVITORIA+ST101+st101/about>.

5. Оплата корекційних занять. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/28169/response/56153/attach/3/1%2011%2012767.pdf>.

6. <http://education-inclusive.com>

7. <http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua>

8. <http://ussf.kiev.ua>

Основна нормативно-правова база

1. Закон України «Про освіту». від 05.09.2017 р. №2145-VIII

2. Наказ Міністерства освіти і науки України №509 від 22.05.2018 р. «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України».

3. Постанова КМУ від 21.02.2018 р. №88 «Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році».

4. Постанова КМУ від 15.11.2017 р. №863 «Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами».

5. Постанова КМУ від 09.08.2017 р. №588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».

6. Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-529 від 05.09.18 р. «Про документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».

7. Лист Міністерства освіти і науки України від 07.08.2018 р. №1/9-487 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2018—2019 н. р.».

8. Лист Міністерства освіти і науки України від 05.02.2018 р. №2.5-281 «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах та функціональних обов'язків асистента вчителя».

9. Лист МОН №1/9-639 від 29.11.2017 р. «Щодо Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами».

10. Лист Мін молодьспорт №1/9-1 від 02.01.2013 року «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання».

11. Лист Міністерства освіти і науки України від 25.09.2012 р. №1/9-675 «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя».

12. Лист Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012 р. №1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання».

A decorative circular frame composed of black leaf silhouettes on a light gray background, partially overlapping a large white circle. The bottom of the page features a series of horizontal wavy lines.

ДОДАТКИ

Індивідуальна програма розвитку

1. Період виконання: з 01.09.2017 р. до 31.05.2018 р.

2. Загальні відомості про учня:

Прізвище, ім'я, по батькові: _____

Дата народження: _____

Повне найменування загальноосвітнього навчального закладу, у якому навчається учень:

ЗЗСО № _____

Рік навчання: 2017—2018

Клас: 1-Б

3. Відомості про особливості розвитку учня

№ з/п	Особливості розвитку	Дата заповнення	Короткий зміст	Джерело інформації
1	Особливі освітні потреби		Навчання за програмою для дітей із тяжкими порушеннями мовлення	Витяг з ПМПК
2	Стан здоров'я		Соматично ослаблений. Група з фізкультури: підготовча	Медична сестра
3	Фізичний розвиток		У межах вікової норми. Астенічний тип конституційного розвитку. Недорозвинена дрібна моторика. Міопія середнього ступеню (носить окуляри)	Класний керівник, психолог
4	Мовленнєвий розвиток		Загальний недорозвиток мовлення II—III рівня. Дизартрія. Порушена звуковимова шиплячих та звуків [p], [p']. Фонематичний аналіз та синтез під час формування. Звуко-буквенного аналізу та синтезу немає. Мовлення нерозбірливе	Корекційний педагог
5	Когнітивна сфера		Нерівномірність сформованості пізнавальних процесів. Відчуття, сприймання не порушені. Увага нестійка. Пам'ять ослаблена. Класифікує зі стимулювальною допомогою дорослого. Порівнює об'єкти за зовнішніми ознаками. Практичний досвід у нові умови переносить за допомогою дорослого. Уява репродуктивна. Мовлення малоактивне, користується простими, неповними фразами; вимова аграматична. Активний словник обмежений	Психолог школи

Закінчення

6	Емоційно-вольова сфера		Незріла. Дуже вразливий. Швидко емоційно виснажується. Легко ображається, ніби очікує образ від оточення, довго переживає образи, часто їх проговорює. Високий ступінь вразливості сприймання власних невдач. Підвищена тривожність у спілкуванні з дорослими, та в навчальних ситуаціях — там, де потрібно багато говорити. Малоініціативний. Турботливий. Прагне тілесних контактів. Самооцінка занижена	Психолог школи
7	Навчальна діяльність		Сформована зовнішня навчальна мотивація. Показує середній рівень академічних знань; потребує стимулювальної допомоги, заохочення, помірного контролю під час виконання завдань	Класний керівник, асистент вчителя
8	Соціалізація		Поведінка адекватна. Контакти з однолітками поверхові, здебільшого через рухливі ігри. Взаємодія з дорослими потребує стимулювальної допомоги й заохочення. Про допомогу не просить, але приймає її. Малоконфліктний. Прагне уникати чвар, у ситуаціях гострого конфлікту поводить пасивно, часто плаче	Психолог школи

4. Наявний рівень знань і вмінь учня

Потенційні можливості	Потреби
Навички читання на достатньому рівні.	Залучення до колективної роботи.
Розмірковує спрощено, але на рівні свого віку.	Постійне стимулювання навчальної діяльності.
Може висловлювати власні думки послідовно й чітко	Дозування навчального матеріалу

5. Додаткові освітні та соціальні потреби учня

Додаткові потреби учня	Так	Ні
Підтримка асистента вчителя	+	
Супровід соціальним працівником		+
Робота з учителем-дефектологом (корекційним педагогом)	+	
Робота з учителем-логопедом	—	+
Інше (зазначити): —	—	—

Продовження

6. Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення корекційно-розвивальних занять у позаурочний час

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Час проведення заняття
Розвиток мовлення	Корекційний педагог	каб. ____		12:20—12:55
Розвиток зв'язного мовлення	Корекційний педагог			13:20—13:55
Логоритміка	Корекційний педагог			13:20—13:55
Заняття з психологом	Практичний психолог	каб. ____		13:20—13:55 та за потреби

7. Характеристика учня

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Емоційно-вольова	Дуже вразливий. Швидко емоційно виснажується. Легко ображається. Підвищений ступінь тривожності в спілкуванні, у навчальних ситуаціях — там, де потрібно багато говорити. Невдачі легко засмучують. Малоініціативний. Емпатійний. Турботливий. Прагне тілесних контактів. Самооцінка занижена	Акцентування на позитивних моментах. Зниження ступеня тривожності в спілкуванні та навчальних ситуаціях. Підвищення рівня самооцінки. Публічні позитивні підкріплення. Спільні тренінги з батьками та дитиною. Арт-терапія	Більш позитивне свідомості. Зменшення ступеня тривожності. Адекватна самооцінка
Фізична	У межах вікової норми. Астенічний тип конституційного розвитку	Підтримка і подальший розвиток фізичних навичок	Фізичний розвиток відповідно вікових норм та природних можливостей
Когнітивна	Нерівномірність сформованості пізнавальних процесів. Відчуття, сприймання не порушені. Увага нестійка. Пам'ять ослаблена. Класифікує зі стимулюючою допомогою дорослого. Порівнює об'єкти за зовнішніми ознаками. Практичний досвід у нові умови переносить з допомогою дорослого. Уява репродуктивна. Мовлення малоактивне, користується простими, неповними фразами; вимова граматична. Активний словник обмежений	Розвиток пізнавальних процесів, зокрема мислення, пам'яті, Розвиток зв'язного мовлення в груповій комунікації на базі емоційно-позитивної тематики. Розвиток дрібної моторики	Розвинені пізнавальні процеси відповідно до природних можливостей. Збагачений словниковий запас. Активне зв'язне мовлення

Продовження

Мовлен- нева	Ослаблений артикуляційний апарат. Порушена звуковимова. Несформовані фонематичні процеси	Робота над артикуляційним апаратом. Постановка звуків (шиплячих, [p], [p']), автоматизація, диференціація	На достатньому рівні розвинена артикуляційна мускулатура. Найвні в мовленні більшість звуків
Соціальна	Поведінка адекватна. Контакти з однолітками поверхові, переважно через рухливі ігри. Взаємодія з дорослими потребує стимулюючої допомоги й заохочення. Про допомогу не просить, але приймає її. Малоконфліктний. Прагне уникати чвар, у ситуаціях гострого конфлікту поводить пасивно, часто плаче	Розвиток стійкого продуктивного спілкування з однолітками та дорослими. Перевага груповим формам роботи. Заохочення до власної ініціативності та самостійності, зокрема через залучення до ролі «мирового судді» в групі	Більш стійке, продуктивне спілкування з однолітками та дорослими. Підвищення рівня власної ініціативності та самостійності

8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми).

№ з/п	Навчальний предмет	Програма	
		Адаптована	Модифікована
1	Навчання грамоти	Додаткове повторення або роз'яснення інструкцій учителя. Зменшення обсягу завдання. Дозвіл писати в зошиті з ширшими рядками (не «вписується» в стандартний рядок і засмучується). Надання часу на відпочинок. Регулярні м'язові розминки для пальців	Іноді — підкріплення стандартних завдань поетапними схематичними інструкціями

Звільнення від вивчення окремих навчальних предметів

☐ Так (зазначити предмет (предмети)) _____

☐ Ні

9. Адаптація (необхідне підкреслити)

Пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше: –

Психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше: позитивне стимулювання.

Адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів із різним розміром шрифтів, інше: використання яскравої наочності, зошити з більш широкими рядками (тимчасово).

Необхідне спеціальне обладнання

☐ Так (зазначити обладнання) _____

☐ Ні

Продовження

10. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляють відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

В індивідуальному навчальному плані визначено перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет НЕ ПОТРЕБУЄ

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
—	—	—	—

11. Джерела інформації під час розроблення індивідуальної програми розвитку:

- висновок психолого-медико-педагогічної консультації;
- попередня індивідуальна програма розвитку батьки/опікуни;
- учень;
- інші: спостереження класного керівника, асистента вчителя, учителів-предметників, корекційного педагога, практичного психолога тощо.

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис
	заступник директора	
	класний керівник	
	асистент учителя	
	корекційний педагог (логопед)	
	практичний психолог	

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

батьками/законними представниками:

_____ підпис дата
_____ підпис дата

14. План консультування батьків/законних представників під час розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку.

Дата	Мета	Відповідальні особи
	узгодження ІПР	Заступник директора...

Закінчення

15. Моніторинг стану розвитку учня та його навчальних досягнень

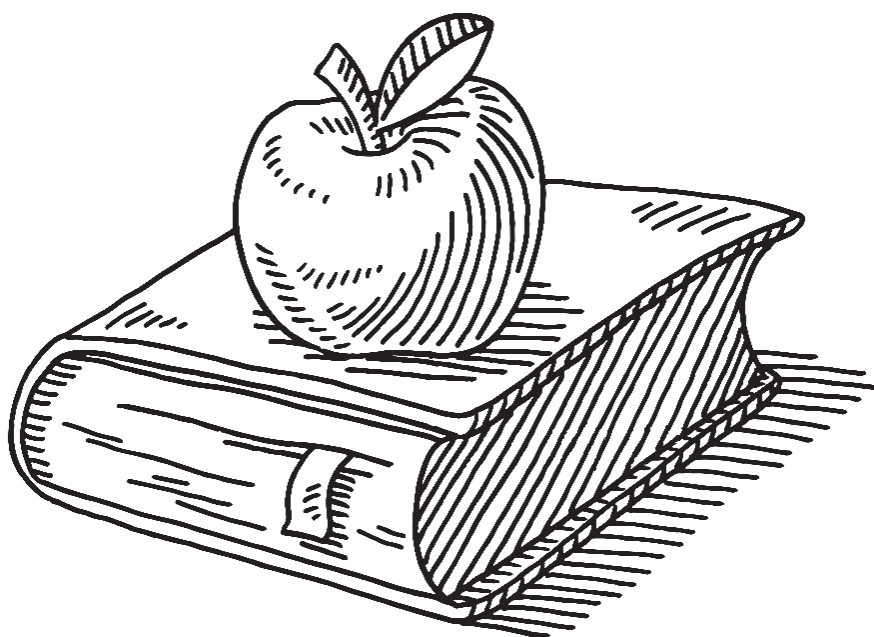
Сфери розвитку/ навчальні предмети	Строк проведення моніторингу			
	Упродовж I півріччя навчального року	У кінці I півріччя навчального року	Упродовж II півріччя навчального року	У кінці навчального року
Емоційно-вольова				
Фізична				
Когнітивна				
Мовленнєва				
Соціальна				
Навчальні предмети				

(найменування посади директора загальноосвітнього навчального закладу)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

_____ 20____ р.

Протокол первинної інформації про учня з ООП

Загальні дані про учня

Прізвище, ім'я та по-батькові _____

Дата народження _____

Повний вік на момент вступу до ЗЗО (рр.,мм.) _____

Дитина зареєстрована (адреса проживання) _____

Інформація про сім'ю

Мати _____

Батько _____

Особа, яка замінює батьків (законний представник) _____

Наявність братів, сестер (ім'я, вік, чи проживають разом із дитиною, інша важлива інформація (за бажанням батьків)) _____

Інше (дописати) _____

Особливі освітні потреби учня _____

Особливості психофізичного розвитку дитини, пов'язані з порушенням (якщо є) _____

Особливості первинного порушення (що основне) _____

Вторинні порушення, у чому виявляються _____

Наявність епілептичних приступів (частота, ознаки наближення, прояви тощо) _____

Інше (дописати) _____

Загальний фізичний розвиток

Соматичні проблеми (хворобливість, у чому виявляється) _____

Алергічні реакції (на що, індивідуальні симптоми) _____

Особливості дієти _____

Вимоги до фізичного навантаження _____

Інше (дописати) _____

Загальні відомості про дитину (за оцінкою батьків)

Настрій (який переважає) _____

Інтереси (чим любить займатися) _____

Хобі (чим захоплюється) _____

Страхи _____

Складні моменти поведінки (що може спровокувати плач, істерику, конфліктну поведінку, агресивні прояви, відмову від діяльності тощо)

Способи реагування в ситуаціях незадоволення, труднощів, невдач

Позитивні, сильні риси _____

Інше (дописати) _____

Комунікативні навички

Як входить у взаєминах, спілкування (з дітьми, з дорослими) _____

Спілкуванню з ким надає перевагу (дорослі — діти, дівчата — хлопці, старші — молодші тощо) _____

Чи має друзів _____

Як реагує на конфлікти, зауваження

у взаєминах із дітьми _____

у взаєминах із дорослими _____

Чи вміє ділитися _____

Чи вміє приймати/надавати/просити/використовувати допомогу _____

Як краще працює (індивідуально, у парі, у групі) _____

Інше (дописати) _____

Навички самообслуговування

Чи вміє самостійно вдягатися/роздягатися _____

Чи вміє самостійно їсти _____

Чи сформовані навички особистої гігієни _____

Інше (дописати) _____

Продовження

Навички суспільно-корисної діяльності (що вміє робити в побуті)

Готовність до школи

Чи хоче ходити до школи _____

Чи знає, навіщо ходити до школи _____

Чи ознайомлений зі шкільним розкладом дня _____

Що знає про те, як поводити себе в класі

з учителем (учителями) _____

з однокласниками _____

Інше (дописати) _____

Загальні та організаційні сімейні стосунки

З ким проживає дитина _____

До кого найбільше дослухається дитина _____

Хто займається вихованням, розвитком, обслуговуванням дитини вдома _____

Особливості сімейного стилю виховання _____

Ступінь вимогливості до дитини в родині _____

Хто буде приводити/забирати учня зі школи _____

До кого найперше звертатися педагогу в разі потреби (контактні дані, номер телефону) _____

Інше (дописати) _____

Організаційні й технічні питання

Чи користується дитина спеціальним власним обладнанням (яким) _____

Чи потребує дитина допомоги у використанні спеціального власного обладнання, чи буде потрібним допоміжне обслуговування цього обладнання співробітниками закладу освіти

Чи потребує дитина спеціального індивідуального обладнання в школі (спеціальна парта, реміні/тримачі, ширма, сходинки, індивідуальний планшет для роботи тощо) _____

Закінчення

Чи потребує дитина окремого приміщення чи відокремленого місця для відпочинку _____

Чи отримувала/отримує дитина спеціальні корекційно-реабілітаційні послуги до вступу до школи: які саме, як довго, яка їх ефективність (за бажанням батьків) _____

Чи буде відвідувати дитина заклади позашкільної освіти, гуртки, секції, реабілітаційні центри тощо за межами школи. У які дні та час (за бажанням батьків) (інформація потрібна для складання графіку додаткових корекційних занять із фахівцями) _____

Інше (дописати) _____

Хто буде асистентом дитини (за потреби):

повне ім'я людини _____

чи має ця людина педагогічну освіту _____

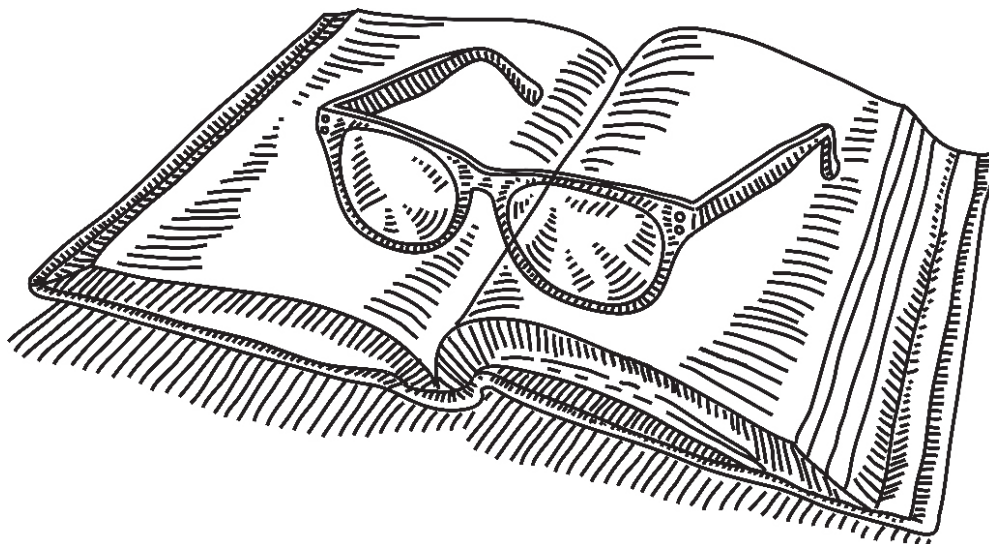
Інша інформація, яку вважають за потрібне повідомити батьки

Протокол заповнив(ла)

зі слів (якщо заповнювали не батьки) _____

(Дата)

(Підпис)

**Згода батьків (законних представників)
на психолого-педагогічний супровід дитини в закладі освіти**

Я, _____ (ПІБ)
мати / батько / законний представник (потрібне підкресліть) (_____ (впишіть,
хто саме))

даю / не даю (потрібне підкресліть) згоду на індивідуальний психолого-педагогічний супровід моєї дитини _____ (ПІБ дитини, дата народження) упродовж усього терміну здобуття нею освіти в даному закладі, **якщо в цьому виникне потреба**.

Я погоджуюсь/не погоджуюсь (потрібне підкресліть) на фото- та відеозйомку моєї дитини під час індивідуальної та/або групової роботи в межах службового користування закладу освіти.

Психологічний супровід дитини складається з:

- психологічного спостереження та діагностики;
- консультування;
- участі дитини в розвивальних заняттях;
- відвідування дитиною корекційно-розвивальних занять (за необхідності);
- консультування батьків (за бажанням).

Психолог зобов'язується:

- надавати інформацію про результати психологічного обстеження дитини при зверненні батьків (законних представників);
- не розголошувати особисту інформацію конфіденційного характеру, отриману під час індивідуальної бесіди з дитиною та її батьками (законними представниками).

Конфіденційність може бути порушена в наступних ситуаціях:

1. Якщо дитина повідомить про намір завдати серйозної шкоди собі або іншим особам.
2. Якщо дитина повідомить про жорстоке поводження з нею або іншими.
3. Якщо матеріали індивідуальної роботи будуть затребувані правоохоронними органами в офіційній формі.

Про такі ситуації Ви будете поінформовані.

Батьки (законні представники) мають право:

- звернутися до психолога з питання, що їх цікавить;
- відмовитися від психолого-педагогічного супроводу дитини (або окремих його компонентів, вказаних вище), надавши психологу заяву про відмову на ім'я директора ЗЗСО.

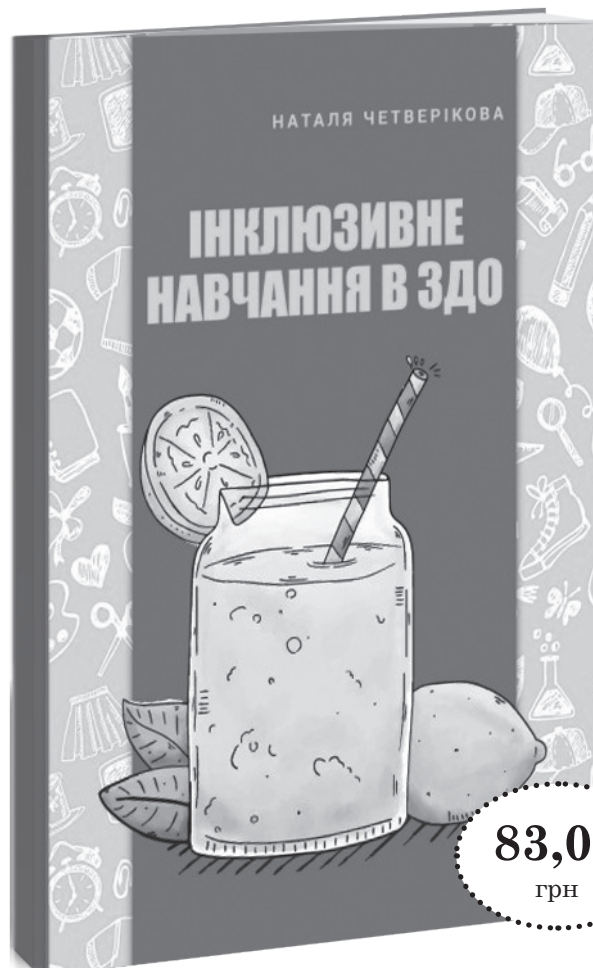
Контактний телефон: _____

_____ *дата*

_____ *підпис*

Продовження

83,00
грн

Діти з особливими потребами мають зумовлені вроджені чи набуті розлади, відхилення від нормального фізичного та/або психічного розвитку й потребують спеціальної педагогічної, психологічної чи медичної уваги та послуг. Інклюзивна форма навчання дає змогу таким дітям отримувати необхідні соціально-реабілітаційні послуги в умовах масового закладу дошкільної освіти й одночасно розвиватися й здобувати освіту в колективі однолітків із такими самими або іншими порушеннями або без них, що зменшує соціальну ізоляцію таких дітей у суспільстві. Про це та інше йдеться в матеріалах цієї книжки. Для директорів закладів дошкільної освіти, педагогів, вихователів, батьків, а також студентів профільних факультетів закладів вищої освіти.

Замовляйте книжку
за телефонами (044) 284-25-12, (068) 335-35-18
або на сайті www.osvitaua.com/shop

Науково-виробниче видання

Бібліотека «Шкільного світу»

Четверікова Наталя Володимирівна

Інклюзивний клас у школі

*Психолого-педагогічні аспекти
роботи педагогів*

Формат 60 × 84/8.

Ум. друк. арк. 14,88. Наклад 600 пр.

Зам. 129

«Видавнича група «Шкільний світ»

01014, м. Київ, вул. Бастионна, 15

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК № 5100 від 17.05.2016

Усі права захищені.

Будь-яке відтворення матеріалів або фрагментів із них можливе лише за наявності письмового дозволу. Редакція залишає за собою право редагувати матеріали. Редакція може

не поділяти погляду автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних

і географічних назв, інших відомостей несуть автори публікацій. Рукописи не рецензуємо

і не повертаємо. Рекламодавець відповідає за достовірність інформації, що в рекламі, за зміст

і відповідність реклами законодавству.

Претензії щодо публікацій приймаються в письмовому вигляді впродовж 30 днів

із часу виходу видання.

Видруковано з готових діапозитивів у ПП «Житомироблдрукарня»

10014, м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів

видавничої продукції серія ДК № 3882 від 21.09.2010